

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagar om grupptalan och om ändring av lagen om Konsumentverket

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att det stiftas en lag om grupptalan. Med grupptalan avses en talan som utan en uttrycklig fullmakt förs på en i talan definierad grupps vägnar så att domen i målet blir bindande för gruppens medlemmar. Tillämpningsområdet för den föreslagna lagen om grupptalan är begränsat. Lagen föreslås bli tillämpad i tvistemål som gäller konsumentförhållanden i den omfattning som de faller inom konsumentombudsmannens behörighet.

I lagen föreskrivs om s.k. offentlig grupptalan, dvs. grupptalan som väcks av en myndighet. I en grupprättegång är en myndighet kärke och företrädare för en grupp. Eftersom lagen tillämpas i tvistemål som gäller konsumentförhållanden, förs talan av konsumentombudsmannen. Ingen annan har rätt att väcka grupptalan.

Lagen kompletterar inom sitt tillämpnings-

område bestämmelserna om handläggning av tvistemål i rättegångsbalken. Lagen skall tillämpas i de allmänna domstolarna.

För att ett ärende skall kunna handläggas i form av en grupptalan förutsätts det att flera personer har anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma svarande. Lagens tillämpningsområde föreslås inte bli begränsat till endast en viss taleform. Således kan både fullgörelsetalan och fastställsetalan föras i form av grupptalan.

En dom som meddelas med anledning av en grupptalan är bindande för den kärke som företräder gruppen och för de gruppmedlemmar som uttryckligen har anmält sig till gruppen samt för svaranden.

Lagarna avses träda i kraft ca tre månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	2
ALLMÄN MOTIVERING	4
1. Inledning.....	4
2. Nuläge.....	4
2.1. Lagstiftning och rättspraxis.....	4
Bestämmelserna om tvistemål	4
Konsumentskyddet.....	7
2.2. Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet och i EU	9
2.3. Bedömning av nuläget	9
Allmänt.....	9
Tvistemål som gäller konsumenter	11
3. Målsättning och de viktigaste förslagen.....	13
3.1. Målsättning	13
3.2. Alternativ.....	14
3.3. De viktigaste förslagen.....	15
Allmänt.....	15
Tillämpningsområde	16
De materiella förutsättningarna för grupptalan	17
Talerätten	20
Förfarandet vid grupptalan.....	21
Gruppmedlemmens ställning	23
Rättegångskostnader	23
4. Propositionens konsekvenser.....	23
4.1. Ekonomiska konsekvenser	23
Samhällsekonomiska konsekvenser	23
Konsekvenser för företagen.....	25
4.2. Konsekvenser för myndigheterna.....	26
4.3. Samhälleliga konsekvenser	27
5. Beredningen av propositionen.....	27
5.1. Beredningsskeden och beredningsmaterial	27
Grundläggande utredning om möjligheterna att använda grupptalan i Finlands rättssystem	27
Arbetsgruppen för grupptalan (1992).....	28
Arbetsgrupp för grupptalan II (1996).....	28
Arbetsgrupp för grupptalan III (2004).....	30
Arbetsgrupp för grupptalan IV (2005).....	30
5.2. Remissyttranden och hur de har beaktats	31
6. Samband med andra propositioner.....	32
DETALJMOTIVERING	33
1. Lagförslag	33
1.1. Lag om grupptalan	33
1.2. Lag om ändring av lagen om Konsumentverket.....	50

2. Ikraftträdande	50
LAGFÖRSLAGEN	51
om grupptalan	51
om ändring av lagen om Konsumentverket	54
BILAGA	56
PARALLELTEXTER	56
om ändring av lagen om Konsumentverket	56

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Med grupptalan avses en talan som utan en uttrycklig fullmakt förs på en i käromålet definierad grupps vägnar så att domen i målet blir bindande för gruppens medlemmar. Den käre som har väckt grupptalan företräder gruppens medlemmar och uppträder som part i rättegången. Gruppens medlemmar är inte parter i målet och deltar vanligtvis inte heller i själva rättegången.

Den dom som meddelas med anledning av en grupptalan är bindande inte bara för parterna utan också för gruppens medlemmar.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning och rättspraxis

Bestämmelserna om tvistemål

Enligt den gällande lagstiftningen kan en person som käre i allmänhet endast föra talan i sin egen sak också i sådana fall när det är fråga om ett anspråk som är gemensamt för flera personer. Bara i undantagsfall kan talan föras för en annan persons räkning, med rättsverkningar för denna person, eller i allmänt intresse. En sådan undantagsbestämmelse gäller bl.a. rätten för en delägare i ett oskiftat dödsbo att föra talan för boet när rättegången gäller en fråga som omfattas av delägarnas samförvaltning (18 kap. 2 § 2 mom. i ärvdabalken). Också 4 § 2 mom. i lagen om vissa samäganderättsförhållanden (180/1958) gör det möjligt för den som äger en andel av samfällt gods att utan de övriga samägarnas medverkan föra talan i ett mål som gäller godset. I bägge fallen förutsätts det att alla de övriga delägarna eller samägarna instäms att höras i saken.

De ovan nämnda situationerna kan inte direkt jämföras med en rättegång av typen grupptalan. I sådana fall när en delägare i ett dödsbo eller den som äger en andel av samfällt gods för talan för boet eller de övriga

ägarna, är det inte fråga om flera självständiga anspråk där talan förs gemensamt utan om ett enda anspråk som gäller alla delägarna eller samägarna. Separata rättegångar för delägarna i dödsboet eller samägarna är inte möjliga i de ovan nämnda fallen. Av denna s.k. nödvändiga processgemenskap följer att inte heller de övriga samägarna eller dödsbodelägarna kan stanna utanför rättegången och sålunda undgå att omfattas av rättsverkningarna av domen. Om t.ex. en delägare i ett dödsbo förlorar ett mål, utsträcker sig avgörandets rättskraft alltid på ett bindande sätt till också de delägare som inte har varit parter i målet. Dessa kan således inte senare själva väcka talan i samma sak.

Syftet med undantagsbestämmelserna är att möjliggöra rättegång t.ex. i en sådan situation när en av delägarna i ett dödsbo motsätter sig väckandet av talan eller avgivandet av svaromål. Utan en undantagsbestämmelse vore det i dessa fall inte möjligt att väcka talan trots att alla de övriga delägarna är överens om saken. Målet har således varit att förhindra att rättsförluster uppstår genom att säkerställa att ovan nämnda ägandeförhållanden inte hindrar att vissa typer av tvister förs till domstol för avgörande.

Rättegångsbalken innehåller allmänna bestämmelser om behandling av flera anspråk i en och samma rättegång. I rättegångsbalkens 18 kap. föreskrivs det bl.a. om förening av käromål, s.k. subjektiv kumulation. Enligt kapitlets 2 § skall käromål som en käre väcker mot olika svarande eller som flera käre samtidigt väcker mot en eller flera svarande behandlas i en och samma rättegång, om de stöder sig på väsentligen samma grund.

Som anspråk som stöder sig på väsentligen samma grund anses i allmänhet sådana anspråk som väsentligen grundar sig på samma rättsfakta. Om flera personer som har skadats i samma olycka väcker skadeståndstalan mot samma svarande, är det fråga om käromål som väsentligen stöder sig på samma grund

(se RP 15/1990 rd). Ett annat exempel i den regeringsproposition som det hänvisas till ovan är att flera aktieägare väcker klandertalan mot samma beslut av bolagsstämman. I dessa fall skall käromålen om möjligt behandlas i en och samma rättegång.

Käromål som stöder sig på väsentligen samma grund enligt 18 kap. 2 § i rättegångsbalken skall alltid behandlas tillsammans, om de har väckts samtidigt vid samma behöriga domstol och om samma rättegångsförfarande är tillämpligt på käromålen. Om någon av de ovan nämnda förutsättningarna saknas kan domstolen utifrån prövning förena käromålen, om det är till fördel för utredningen av målet (RB 18 kap. 6 §). Domstolen kan i ett sådant fall också häva kumulationen, om den senare under behandlingen visar sig vara oändamålsenlig.

Genom bestämmelserna om kumulation eftersträvas en bättre processekonomi. Eftersom käromål som förenas väsentligen skall stöda sig på samma rättsfakta, gäller de bevis som en gång har lagts fram i saken samtliga käromål, och bevisen behöver inte läggas fram på nytt i fråga om varje anspråk. Ett ytterligare syfte med kumulationen är att eliminera risken för motstridiga domar i mål som har samband med varandra.

Vid subjektiv kumulation handlar det inte om att föra talan på andra personers vägnar så att rättsverkningarna av domen i målet skulle utsträcka sig även till dem. De käromål som behandlas tillsammans behåller sin självständiga status i rättegången, och alla de kärande som har framställt yrkanden är parter i processen. En parts processhandlingar är till nytta eller skada enbart för parten själv och inverkar som sådana inte på de processer som drivs av medparterna. Varje käromål skall väckas separat, och det krävs en särskild fullmakt för att någon skall kunna företräda en kärande i rättegången. En separat dom avkunnas i fråga om varje käromål, och rättsverkningarna av domen utsträcker sig endast till parterna i den självständiga processen i fråga.

Subjektiv kumulation förutsätter en viss aktivitet från alla käranden sidan. Till skillnad från vad som är fallet t.ex. när talan förs för ett oskiftat dödsbo, gör kumuleringen det inte lättare att inleda en process för sådana personers del som inte aktivt vill delta i rät-

tegången.

I 18 kap. 8 § i rättegångsbalken föreskrivs om intervention: ”Om någon som inte är part i rättegången hävdar att saken gäller hans rätt och visar sannolika skäl för sitt påstående, får han som intervenient delta i rättegången på endera partens sida.” Endast den som har ett eget intresse i saken kan således vara intervenient. En intervenient bevakar sitt eget intresse i processen genom att stöda en annan part.

Bestämmelserna om intervention gäller i huvudsak situationer där en tredje man har ett omedelbart intresse av utgången i ett anhängigt tvistemål. På basis av 18 kap. 8 § i rättegångsbalken är intervention möjlig också i situationer av typen grupp-talan. En utomstående intresse av intervention grundar sig då i allmänhet på domens bevisverkan. Om intervenienten har ett eget anspråk på samma svarande och anspråket grundar sig på samma rättsfakta, är det t.ex. av stor betydelse för intervenienten hur bevisfrågan har avgjorts i det mål som har förts till rättegång. I dessa fall är syftet med interventionen att eliminera domens bevisverkan, om denna är till nackdel för intervenienten. Om det inte finns något samband mellan rättsfakta är intervention inte möjlig. T.ex. kan personer för vilkas del en tvist är eller kommer att bli anhängig i vilken rättsfrågan är likartad men händelseförloppet eller övriga fakta skiljer sig åt inte uppträda som intervenienter.

En intervenient kan inte yrka på något annat än den part på vars sida intervenienten deltar i rättegången. I kapitlets 10 § föreskrivs att en intervenient har rätt att uppträda som part i rättegången. Personen får således t.ex. låta höra vittnen och lägga fram annan utredning. Intervenienten får dock inte ändra käromålet eller vidta andra åtgärder som strider mot en åtgärd som parten har vidtagit, t.ex. medge ett käromål som den kärande som intervenienten stöder har bestridit, och endast vid sidan av parten söka ändring i saken.

En intervention förutsätter en ansökan hos domstolen, och parterna i den anhängiga tvisten skall ges tillfälle att bli hörda med anledning av ansökan. En utomstående har dock rätt att uppträda som intervenient oberoende av parternas samtycke. Domen i målet medför inte några rättigheter eller

skyldigheter för intervenienten. Ett undantag från denna regel är skyldigheten att ersätta rättegångskostnader. När det gäller rättegångskostnaderna jämföras en intervenient i princip med en part. En intervenient som har stött den vinnande parten har rätt att få ersättning för sina kostnader. En intervenient som stått på den förorande partens sida är dock endast skyldig att ersätta särskilda kostnader som föranletts av interventionen.

Om flera käromål av samma typ är anhängiga i samma domstol eller olika domstolar, kan man välja ett av dessa och handlägga och avgöra det innan handläggningen av de övriga käromålen inleds. Valet kan ske vid den tidpunkten när käromålen väcks, så att endast ett käromål som gäller ett rättsförhållande som kärandena bedömer som typiskt väcks. Valet kan också ske efter att käromålen blivit anhängiga i domstolen. Möjligheten att lämna ett käromål vilande grundar sig på rättegångsbalkens 14 kap. 4 §, där det sägs följande: ”Om det för målets avgörande är viktigt att en fråga som behandlas i en annan rättegång eller i något annat förfarande avgörs först, eller om det finns något annat långvarigt hinder för behandlingen av målet, kan domstolen bestämma att behandlingen skall fortsätta först sedan hindret har upphört.”

Syftet med den ovan nämnda bestämmelsen om möjligheten att lämna käromål vilande var ursprungligen inte att skapa s.k. pilotavgöranden i situationer av typen grupp-talan, dvs. när flera personer har anspråk som till innehållet och grunderna är nästan identiska mot en och samma svarande. Bestämmelsen har dock i praktiken också tillämpats i vissa situationer när flera käromål av samma typ har varit anhängiga och man har valt ut ett eller flera av dessa för behandling, medan de övriga lämnats vilande i väntan på att en dom eller deldom meddelas och vinner laga kraft eller i väntan på ett prejudikat av en högre rättsinstans. En sådan situation var det fråga om i högsta domstolens avgörande 1992:50, som gällde frågan om huruvida en bank hade rätt att höja låneräntan. Flera motsvarande mål vilade i olika domstolar i väntan på detta avgörande.

Genom att lämna käromål vilande kan man således eftersträva effekter för andra likartade rättsförhållanden. Syftet med förfarandet

är att spara arbete och kostnader. För att målen skall kunna nås bör parterna godkänna pilotavgörandet. Tvister som gäller likadana frågor kan ofta lösas efter att det första prejudikatet har fått.

Det första avgörandets styrande inverkan grundar sig på frivillighet, eftersom avgörandets rättskraft endast utsträcker sig till parterna i pilotmålet. Om någon som är part i ett annat, eventuellt likartat rättsförhållande inte anser att det är fråga om ett likartat rättsförhållande och således inte godkänner att avgörandet skall iaktas i den egna tvisten, skall en separat rättegång ordnas i saken. När ett käromål lämnas vilande finns det också risk för att rättegången drar ut på tiden. Ett pilotavgörande har visserligen en stor inverkan, eftersom det är sannolikt att domstolen kommer till samma avgörande också i de övriga målen. Om den högsta rättsinstansen har meddelat ett avgörande med anledning av det första käromålet, avgörs ett likartat mål vanligtvis på samma sätt trots att prejudikatet inte är juridiskt bindande hos oss. Det första avgörandet får ytterligare tyngd av att den svarande som förlorat målet bär det fulla ansvaret för rättegångskostnaderna i andra rättegångar.

När det gäller rättspraxis kan man konstatera att de allmänna domstolarna behandlar mål och ärenden i vilka det finns eller kunde finnas flera kärande som grundar sina anspråk på gemensamma eller likartade omständigheter. Den arbetsgrupp för grupp-talan som justitieministeriet tillsatte 1996 (II arbetsgruppen för grupp-talan) behandlar i sitt betänkande JLP 3/1997 sammanlagt 26 ömsesidiga och anhängiga rättegångar som uppfyller de ovan nämnda kriterierna (s. 18–30). Arbetsgruppens utredning omspannar tiden från mitten av 1980-talet till mitten av 1990-talet. Exempelen på rättegångars och domars verkningar på rättigheterna för en omfattande personkrets är fortfarande relevanta. I det följande behandlas piloträttegången i det mål HD 1992:50 som redan nämnts ovan. Målet gällde tolkningen av ett standardiserat bostadslåneavtal. Flera tiotals motsvarande käromål som gällde räntehöjningar hade väckts mot olika banker och behandlades i flera olika domstolar.

Målet gällde en situation där banken genom ett ensidigt beslut hade höjt räntan på

kärandens bostadslån. Banken hade tidigare gett en bild av att räntan på motsvarande lån var bunden till Finlands Banks grundränta och att räntan skulle ändras endast om grundräntan ändrades. Detta hade även varit den gängse uppfattningen om dessa lån. Också käranden hade varit av denna uppfattning, vilket banken måste ha förstått. Villkoret i det skuldebrev som gällde lånet stod inte i strid med kärandens uppfattning, och i det sades inte att banken hade rätt att ändra räntan efter egen bedömning. Eftersom banken inte hade visat att den under låneförhandlingarna eller vid undertecknandet av skuldebrevet klart och tydligt hade informerat käranden om att banken hade rätt att ensidigt höja låneräntan trots att grundräntan inte ändrades, hade banken inte rätt att höja räntan.

Konsumentskyddet

Konsumenternas rättsliga ställning på marknaden regleras särskilt. Den centrala lagen är konsumentskyddslagen (38/1978). Konsumentskyddslagen gäller utbud av konsumtionsnyttigheter från näringsidkare till konsumenter. Lagen tillämpas även då näringsidkare förmedlar nyttigheter till konsumenter. Konsumentskyddslagen omfattar också marknadsföring av placeringsprodukter, bostäder och försäkringar, även om det också finns särskild lagstiftning som gäller dessa. Också utanför konsumentskyddslagen finns det en omfattande lagstiftning som skyddar konsumenterna.

Inom konsumentskyddet har man strävat efter att bygga upp system som skapar balans i förhållandet mellan konsumenter och näringsidkare och tryggar konsumenternas möjligheter att ta till vara sina rättigheter. Konsumentombudsmannen är den centrala aktören. Konsumentombudsmannen har vissa tillsynsuppgifter som bestäms särskilt i lagen, såsom att övervaka lagligheten i fråga om marknadsföring, avtalsvillkor, indrivning och borgensvillkor. Konsumentskyddsombudsmannen har dessutom ålagts tillsynsuppgifter bl.a. i de författningar som gäller informationssamhällets tjänster, tv- och radioverksamhet samt angivande av koldioxidutsläppen för bilar. I samtliga dessa är utgångspunkten förhållandet mellan konsumenter och näringsidkare. Det enda undantaget är

lagen om indrivning av fordringar (513/1999), enligt vilken konsumentombudsmannen skall övervaka indrivningen av konsumentfordringar och fordringar som anknyter till ett offentligt uppdrag.

Konsumentombudsmannens tillsynsverksamhet är främst inriktad på att gynna konsumentkollektivet, och det lagstadgade tillsynsuppdraget har inte i första hand skapats för att kompensera skador som uppstått till följd av lagstridig verksamhet som redan har ägt rum. I merparten av fallen kan tillsynsärendena avgöras förhandlingsvägen, och mindre än en procent av de ärenden som väcks förs till marknadsdomstolen i form av ett förbuds föreläggande. Marknadsdomstolens beslut kan överklagas hos högsta domstolen, om denna meddelar besvärstillstånd.

Ett konstaterande av konsumentombudsmannen, marknadsdomstolen eller högsta domstolen om att ett företags förfarande strider mot bestämmelserna är i sig inte tillräckligt för att en enskild konsument skall ha rätt till kompensation, utan det krävs således en särskild process i en nämnd eller i en allmän domstol.

I vissa situationer av typen grupp talan har det gjorts möjligt att ta till vara konsumenternas rättigheter genom ett bindande förvaltningsbeslut av tillsynsmyndigheten utan att det krävs ett särskilt förfarande. Enligt den ändring av elmarknadslagen som trädde i kraft i slutet av 2004 (1172/2004) kan elmarknadsmyndigheten, dvs. Energimarknadsverket, efter att tillsynsperioden har gått ut förplikta en nätinnehavare att sänka sina avgifter för överföringstjänster för nästa tillsynsperiod med det belopp med vilket nätverksamhetens avkastning under den tillsynsperiod som utgått har överstigit beloppet av en skälig avkastning. Genom denna bestämmelse säkerställs en möjlighet till gottgörelse för alla elanvändare hos vilka en oskälig överföringsavgift har tagits ut. Tidigare hade Energimarknadsverket inte behörighet att bestämma att överstora nätavgifter skulle återbetalas, utan varje elanvändare måste själv föra ett yrkande på återbetalning till tingsrätten för att få ett verkställbart avgörande.

Vid sidan av den kollektiva tillsynen finns det inom konsumenträtten också förfaranden som syftar till att ta till vara konsumenternas

individuella rättsskydd. För att underlätta lösning av enskilda tvister finns det såväl lagstadgade konsumentmyndigheter som avtalsbaserade organ.

De kommunala konsumentrådgivarna, som medlar i tvister mellan konsumenter och näringsidkare, är lagstadgade konsumentmyndigheter. Sammanlagt 444 kommuner omfattades av konsumentrådgivningen 2004. Antalet konsumentrådgivare var 152, och av dem hade 51 rådgivare uppdraget som huvudsyssla. Rådgivningen har stor samhälllig betydelse, eftersom rådgivarna medlar i ca 60 000 fall varje år. Antalet kontakter från konsumenterna har hela tiden ökat och uppgick 2004 till 142 000.

En konsument kan föra en enskild tvist till den lagstadgade konsumentklagonämnden, som avgiftsfritt ger en rekommendation om hur tvisten skall avgöras. Om inte näringsidkaren är villig att följa rekommendationen, måste konsumenten föra saken till allmän domstol för behandling i normalt tvistemålsförfarande. Konsumentklagonämndens behörighet sammanfaller inte med vare sig konsumentskyddslagens tillämpningsområde eller konsumentombudsmannens behörighet. Enligt 1 § i lagen om konsumentklagonämnden (42/1978) kan nämnden t.ex. inte behandla ärenden som gäller investeringsnyttigheter, men den kan med stöd av lagen om bostadsköp ge rekommendationer i ärenden som gäller bostadsköp mellan två enskilda personer. Till skillnad från Allmänna reklamationsnämnden i Sverige kan konsumentklagonämnden inte heller behandla gruppklagomål. Till konsumentklagonämnden inkom 3 907 klagomål 2004, och i nämnden avgjordes 3 748 klagomål. Förlikning stadfästes i 820 ärenden. Nämndens rekommendationer iakttogs i genomsnitt i 77 % av fallen 2003. Behandlingstiderna varierade mellan 8 och 14 månader i nämndens olika sektioner.

Arbetsgruppen för konsumenttvister föreslog i sitt betänkande av 2002 (HIM:s arbetsgrupps- och kommissionsrapporter 12/2002) att konsumentklagonämndens behörighet utvidgas till att omfatta ärenden som gäller boendetrygghet och värdepappersplaceringar. Justitieministeriet tillsatte i augusti 2005 en arbetsgrupp för att utreda möjligheterna att snabbt ta i bruk ett förfarande med grupp-

klagomål i konsumentklagonämnden. Den regeringsproposition (RP 115/2006) som beretts på basis av det förslag som arbetsgruppen överlämnade i mars 2006 gavs till riksdagen den 12 september 2006.

Inom försäkringsbranschen finns en avtalsbaserad konsumentorganisation som är sammansatt av Konsumenternas försäkringsbyrå, Försäkringsnämnden och Konsumenternas försäkringsbyrås styrelse, som leder de ovan nämnda organens verksamhet. Verksamheten grundar sig på ett avtal mellan Konsumentverket och Finska Försäkringsbolagens Centralförbund. Konsumenternas försäkringsbyrå ger råd och hjälper gratis konsumenter samt näringsidkare och yrkesutövare i ärenden som gäller frivilliga försäkringar. Till byrån inkommer ca 8 500 ärenden varje år. Försäkringsnämnden har i uppgift att behandla tvister som gäller tolkning och tillämpning av lagen och försäkringsvillkoren. Av försäkringsnämnden begärdes 883 utlåtanden 2004. Nämnden meddelade 772 avgöranden. Nämndens rekommendationer följdes i 98 % av fallen, och behandlingstiden var i genomsnitt 6 månader.

Den verksamhet som bedrivs av Bankbranschens Kunderådgivningsbyrå grundar sig på ett avtal mellan Konsumentverket, Finansinspektionen och Bankföreningen i Finland. Byrån betjänar konsument- och småföretagarkunder inom bankbranschen genom att gratis ge råd i frågor som gäller bankverksamhet och råd om hur bl.a. meningsskiljaktigheter mellan banker och deras kunder skall lösas. Byrån behandlar sådana bankärenden som inte kan lösas per telefon. Dessa bankärenden uppgick 2004 till knappt 400. Byråns medlingsförslag eller rekommendation har oftast lett till förlikning. Behandlingen av ett ärende räcker vanligtvis 2—5 månader.

Bankbranschens Kunderådgivningsbyrå samarbetar med Värdepappersnämnden, som ger råd, instruktioner och förslag till lösning i ärenden som gäller innehållet i värdepappersmarknadslagstiftningen och myndighetsbestämmelser i anslutning därtill samt tillämpning av avtalsvillkor, god värdepappershandelssed och övriga ärenden som gäller värdepapperspraxis. Värdepappersnämndens behörighet omfattar inte meningsskiljaktigheter som gäller värdepappersmissioner.

Till Värdepappersnämnden inkom 144 och i nämnden avgjordes 18 klagomål 2004. Nämndens rekommendationer följdes till 100 %. Behandlingstiden för klagomål är 5—6 månader och i omfattande förmögenhetsförvaltningstvister ca 8 månader. Beloppet av de klagandes anspråk varierade mellan 500 och 10 000 euro 2004.

En annan central uppgift för konsumentombudsmannen vid sidan av tillsynsverksamheten är att bistå konsumenter i skötseln av enskilda ärenden (9 § i lagen om Konsumentverket, 1056/1998). När de övriga uppgifterna medger det kan konsumentombudsmannen bistå en konsument vid en rättegång, om detta är viktigt med tanke på tillämpningen av lagen och konsumenternas allmänna intresse eller om en näringsidkare inte iakttar konsumentklagonämndens beslut. I bägge typerna av ärenden är syftet att främja det kollektiva konsumentskyddet: antingen att få ett prejudikat eller att säkerställa att givna rekommendationer till avgöranden följs. Konsumentombudsmannens behörighet när det gäller att bistå konsumenter är inte bunden till konsumentskyddslagens tillämpningsområde eller till konsumentombudsmannens tillsynsuppdrag, utan det avgörande är att det är fråga om att bistå en konsument.

Bestämmelser om möjligheten att bistå konsumenter ingick redan i den ursprungliga konsumentskyddslagen (se RP 8/1977 rd). Med tiden kom rättegångskostnadsrisken att utgöra ett problem som hindrade att också viktiga frågor fördes till domstol. Man försökte lösa problemet på olika sätt. Det dröjde dock ända till 1999 innan den viktiga reformen i denna fråga kunde genomföras (se RP 140/1998 rd). När Konsumentverket och konsumentombudsmannens byrå slogs samman blev det samtidigt möjligt att använda Konsumentverkets omkostnadsanslag för att täcka kostnadsrisken vid biståendet av konsumenter. Inget separat anslag anvisades dock för verksamheten. I dag fattar konsumentombudsmannen mellan två och sex beslut om bistående av konsumenter varje år, och Konsumentverket bär kostnadsrisken i 2/3 av fallen. Verket har under den senaste tiden burit kostnadsrisken oftare än förut, eftersom konsumenterna inte alltid har en rättsskydds försäkring och det maximala ersättningsbeloppet för försäkringen i allmän-

het är endast ca 8 400 euro. Hittills har motpartens rättegångskostnader som verket har tvingats betala som mest uppgått till ca 24 000 euro. Reformen har dock förbättrat konsumentombudsmannens möjligheter att begära prejudikat i frågor som är viktiga med tanke på konsumenternas allmänna intresse i sådana fall när kostnadsrisken annars skulle ha utgjort ett hinder för en domstolsbehandling. Konsumenternas ställning har således förbättrats.

2.2. Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet och i EU

Vid justitieministeriet har färdigställts två utredningar om möjligheterna att införa grupptalan i Finland (JLP 3/1992 och Arbetsgruppsbetänkande 2005:3) samt tre förslag i form av regeringspropositioner med ett utkast till lag om grupptalan (JLP 1/1995, JLP 3/1997 och Arbetsgruppsbetänkande 2006:4). I de ovan nämnda lagberedningsdokumenten utreds grundligt de grupptalanssystem som finns i andra länder. I de avsnitt som gäller den internationella utvecklingen och lagstiftningen i utlandet i betänkandet av 1996 års arbetsgrupp (JLP 3/1997, s. 42—61) och i betänkandet från 2005 (Arbetsgruppsbetänkande 2005:3, s. 6—22) behandlas ingående innehållet i och de rättspolitiska grunderna för de system med grupptalan som tillämpas i stater med det s.k. common law-rättssystemet. I arbetsgruppsbetänkandet från 2006 (Arbetsgruppsbetänkande 2006:4, s. 19—35) beskrivs särskilt den lag om grupprättegång som gäller i Sverige, bestämmelserna om grupptalan i den nya civilprocesslag som antogs i Norge sommaren 2005 samt det danska förslaget till lagstiftning om grupptalan från 2005. Beträffande den internationella jämförelsen hänvisas till de ovan nämnda utredningarna och betänkan- dena.

2.3. Bedömning av nuläget

Allmänt

Syftet med rättegångsförfarandet i tvistemål är att i situationer där någons rättigheter har kränkts ge ett rättsskydd som i

sista hand kan genomföras med tvång och på detta sätt förverkliga den materiella rätten på det enskilda planet. Rättstillämpningen har också som mål att säkerställa att den materiella rätten förverkligas på det allmänna planet i samhället. Möjligheten att föra ett ärende till domstol för avgörande främjar som sådan ett beteende som överensstämmer med rättsordningen.

För att den materiella rätten skall förverkligas förutsätts det dock också att ett ärende som gäller en rättskränkning faktiskt kan föras till domstol för avgörande. Om t.ex. redan de kostnader som väckandet av åtal skulle förorsaka käranden är så höga att det med tanke på intressets ringa värde inte är vettigt att inleda en process av ekonomiska orsaker, ger rättegångsförfarandet i praktiken inte något rättsskydd på det individuella planet när en rättskränkning har begåtts. Vid bedömningen av intressets storlek saknar bl.a. den omständigheten relevans att också ett intresse av ringa värde kan vara av stor betydelse för den skadelidandes privata ekonomi.

Alla tvister inom civilrättens område kan inte lösas i domstolsförfarande. Det kan dock anses ligga i både samhällets och parternas intresse att man inte tvingas avstå från ett motiverat yrkande enbart av kostnadseffektivitetsskäl.

En förutsättning för att yrka på rättsskydd genom en rättegång kan anses vara att det intresse som rättegången gäller är större än kostnaderna för att väcka och föra talan och det besvär som rättegången orsakar. I förarbetena till den svenska lagen om grupprättegång (Prop. 2001/02:107, s. 21) skiljer man mellan tre olika kategorier av civilrättsliga anspråk: individuellt processbara, icke-individuellt processbara och processimmuna anspråk. Ett anspråk är individuellt processbart om intressets värde är större än kostnaderna för att driva igenom anspråket vid en rättegång. Vid ett icke-individuellt, dvs. kollektivt, processbart käromål överstiger värdet av anspråk som flera kärande framställer i ett kollektivt förfarande beloppet av kärandenas rättegångskostnader. Om dessa kostnader även vid ett kollektivt förfarande överstiger beloppet av det sammanräknade intresset är det fråga om ett processimmunt anspråk.

Vårt nuvarande rättssystem kan anses ga-

rantera ett rättsskydd för individuellt processbara anspråk. Genom möjligheten till kumulation av käromål som har samma rättsliga grund kan rättssystemet även anses inbegripa vissa icke-individuellt processbara anspråk. Kumulationen kan dock inte anses vara en fungerande metod i sådana situationer där det finns ett stort antal kärande. Den medför inte heller i sig några lättnader när det gäller de enskilda parternas behov av och skyldighet att delta i en rättegång, dvs. det besvär som en rättegång orsakar. I processekonomiskt hänseende är kumulationen dock till nytta, eftersom t.ex. bevisning i samma sak behöver tas upp bara en gång.

Också piloträttegångarna möjliggör i princip att rättsskyddet utsträcks till andra än parterna i en enskild tvist som behandlas i en rättegång, även om detta förutsätter att särskilt en svarande som förlorar ett mål frivilligt förbinder sig att iakttä domstolens avgörande. En piloträttegång är kostnadseffektiv, men den leder inte till ett utsökningsbart avgörande annat än i fråga om parterna i den rättegången. Den part som förlorat rättegången bär också det fulla ansvaret för rättegångskostnaderna.

Genom att med försäkringsbolag komma överens om att använda flera rättsskydds-försäkringar s.a.s. på varandra är det i praktiken möjligt att driva icke-individuellt processbara käromål som gäller flera personer. Denna möjlighet inverkar dock inte på ansvaret för rättegångskostnaderna i sådana situationer när man förlorar målet.

En piloträttegång avbryter inte heller preskriptionen av skadeståndsanspråk i andra mål. Enligt 4 § i lagen om preskription av skulder (728/2003) preskriberas en skuld efter tre år, om preskriptionen inte har avbrutits före det. När det gäller ersättning för avtalsbrott börjar preskriptionstiden löpa, då köparen har upptäckt felet eller bristen i köpeobjektet eller då någon annan avtalspart som är borgenär har eller borde ha upptäckt en felaktighet i fullgörandet av avtalet. Bestämmelsen gäller också konsumentköp. När det gäller skadestånd som grundar sig på något annat än ett avtalsförhållande börjar den ovan nämnda preskriptionstiden på tre år löpa, då den skadelidande fick kännedom om eller borde ha känt till skadan och vem som ans varar för skadan.

Om ett mål i en piloträttegång förs till en högre domstol för avgörande, är det uppenbart att andra anspråk som stöder sig på samma eller en likartad grund skulle vara preskriberade vid den tidpunkt när det slutliga avgörandet meddelas, om inte preskriptionen i fråga om dem avbryts så som förutsätts i preskriptionslagen. Svarandens betalningsskyldighet vid en förlust grundar sig således helt och hållet på frivillighet när det gäller anspråken i fråga. Pilotförfarandet är därför inte särskilt användbart i dessa mål.

På ett allmänt plan är syftet med systemet med grupptalan att kollektivt processbara anspråk skall omfattas av rättssystemet så att det blir möjligt att få en verkställbar dom i fråga om dem. Förfarandet kunde dessutom fungera som ett processekonomiskt alternativ till kumulation av käromål i sådana situationer när anspråken är också individuellt processbara.

Twistemål som gäller konsumenter

I det globala konsumtionssamhället tillverkas olika slags nyttigheter, allt från cd-spelare till huspaket, i industriell serieproduktion för att svara mot konsumenternas behov. I de tvister som omfattas av konsumentskyddet är det vanligtvis fråga om enstaka och förhållandevis små anspråk, t.ex. hävning av köp, prisavdrag eller reparationsskyldighet på grund av ett fel i en hushållsnyttighet. Dessa anspråk gäller inte direkt andra konsumenter som har ingått motsvarande avtal. Eftersom det handlar om individuella anspråk skulle ett kollektiv rättegångsförfarande inte göra anspråken processbara i högre grad än vad de är i dag.

Ibland händer det dock att alla produkter i en viss serie är behäftade med samma fel. Det kan då finnas t.o.m. hundratals konsumenter som på basis av samma fel kan framställa anspråk mot den näringsidkare som sålt produkten. Också bostadslån, försäkringar, sällskapsresor, bredbandsanslutningar och elavtal är nyttigheter som erbjuds konsumenterna på standardiserade och i allt väsentligt likadana villkor. I dessa rättsförhållanden finns det i allmänhet en mycket stor krets av personer som står i en ungefär likadan rättslig ställning till den andra parten i rättsförhållandet. Om det i ett sådant rätts-

förhållande uppstår meningsskiljaktigheter, t.ex. om ett avtals bindande verkan eller innehåll, kan alla de som är parter i ett likadant rättsförhållande direkt beröras av dem. Trots att ett anspråk som gäller tolkningen av ett standardavtalsvillkor inte nödvändigtvis är individuellt processbart, kunde en möjlighet till ett kollektivt förfarande innebära att anspråken kunde inbegripas i rättssystemet.

Av de rättsfallsexempel som tas upp i betänkandet av den arbetsgrupp för grupptalan som tillsattes 1996 (JLP 3/1997) kan man dra den slutsatsen att grupptalan i första hand kunde bli aktuell i ärenden som gäller tolkningen av standardavtalsvillkor och vilseledande marknadsföring.

Försäkringsnämnden gav den 26 januari 2005 ett utlåtande i ett ärende som eventuellt kunde ha sådan räckvidd som nämns ovan. Ärendet gällde en vilseledande anbuds-kalkyl som hade använts vid ingåendet av ett försäkringsavtal. Enligt försäkringsnämndens utlåtande hade ett försäkringsbolag i en anbuds-kalkyl som gällde en sparlivförsäkring med fondanknytning underlåtit att särskilt nämna en kostnads-post om en årlig ränta på en procent. Försäkringsnämnden ansåg därför att anbuds-kalkylen var vilseledande och rekommenderade i sitt utlåtande att försäkringsbolaget skulle avstå från att ta betalning för den kostnads-post som saknades i kalkylen samt gottgöra försäkringstagaren för det belopp som redan hade tagits ut. Försäkringsbolaget ansåg inte att nämndens rekommendation var riktig och har därför inte följt den. En försäkringstagare har efter detta med konsumentombudsmannens bistånd fört saken till tingsrätten för avgörande. Behandlingen av saken pågår fortfarande.

Ett annat exempel på ett tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare där tvisten gäller ett stort antal konsumenters intresse är ett ärende som för närvarande behandlas i Helsingfors hovrätt. Ärendet gäller det skäliga priset på elöverföring och återbetalning av det överpris som tagits ut. Energimarknadsverket ansåg i sitt beslut av 2001 att elöverföringsbolaget i fråga hos sina kunder hade tagit ut ett oskäligt högt pris för elöverföringen 1999. Enligt Energimarknadsverkets beslut var det fråga om en överfakturering på ca 7 miljoner euro av sammanlagt ca 30 000 kunder. Enligt beslutet var överfaktureringen

i genomsnitt knappt 40 euro per kund. Högsta förvaltningsdomstolen fastställde senare Energimarknadsverkets beslut. Till skillnad från i dag (se det stycke som gäller konsumentskydd i avsnitt 2.1. om gällande lagstiftning och rättspraxis) innebar förvaltningsbeslutet inte enligt den dåvarande lagen någon skyldighet att återbetala det överpris som hade tagits ut. Elöverföringsbolaget gick inte heller frivilligt med på att till kunderna återbetala det överpris som konstaterats i förvaltningsbeslutet. Detta betydde att yrkande om återbetalning på normalt sätt måste framställas genom väckande av talan vid allmän domstol. En av bolagets kunder beslöt sig för att med konsumentombudsmannens bistånd föra saken till tingsrätten. I käromålet yrkas på att bolaget skall återbetala 110 euro inklusive ränta av det pris som tagits ut för elöverföringen. Esbo tingsrätt förkastade den 3 juni 2004 genom sin dom elkonsumentens käromål. Käranden har överklagat domen, och behandlingen av saken pågår fortfarande i hovrätten. Kärandens rättegångskostnader i tingsrätten uppgick till 8 400 euro och svarandens till 36 126 euro. Enligt tingsrättens beslut skall svaranden själv bära sina kostnader.

De ovan nämnda tvistemålen skiljer sig från varandra genom att anspråket mot försäkringsbolaget kan anses vara individuellt processbart, eftersom storleken på det intresse som tvisten gäller kan anses överstiga beloppet av de kostnader som käranden orsakas av att driva igenom anspråket vid en rättegång. Vid processbarhetsbedömningen har dock inte beaktats risken för att käranden vid en förlust även tvingas ersätta motpartens rättegångskostnader. När det gäller käromålet mot elöverföringsbolaget överstiger redan kärandens kostnader för att driva igenom anspråket å sin sida mångfaldigt intressets värde. Utan konsumentombudsmannens beslut om att bistå käranden skulle det individuella anspråket vara klart processimmunt.

Vid konsumenttvister är en fullständig rättegång ett dyrt och besvärligt förfarande. I ett tvistigt ärende är rättegångskostnaderna och kostnadsriskerna i den storleksklassen att få konsumenter är redo att inleda en process t.ex. om intresset i det aktuella fallet är 1 500 euro eller mindre, eller om det finns ens den minsta risk för att förlora målet. Sådana små

anspråk och även större anspråk är således i praktiken processimmuna i det nuvarande systemet. Vid mindre anspråk förutsätter ett utsökningsbart avgörande i princip att konsumentombudsmannen bistår konsumenten vid en rättegång.

Att ett anspråk är processimmunt eller att rättegångskostnadsrisken är alltför stor för en enskild person betyder inte att konsumenterna helt skulle sakna medel för att ta till vara sina rättigheter. Såsom sägs i avsnitt 2.1.ovan har ställningen för konsumenter, försäkringstagare och investerare förbättrats genom att det har inrättats olika nämnder och motsvarande organ som medlar i och löser meningsskiljaktigheter mellan konsumenter och näringsidkare. Förfarandet är i allmänhet gratis för konsumenten, och det är också förhållandevis snabbt.

Nämndernas och de andra motsvarande organens rekommendationer följs också relativt väl. Såsom framgår av exemplen ovan är rekommendationerna dock inte verkställbara. Detta följer å sin sida redan av det faktum att nämnderna inte är domstolar och förfarandet i dem inte uppfyller kriterierna för en rättvis rättegång. Ett utsökningsbart avgörande skulle t.ex. förutsätta en möjlighet till muntlig förhandling och bevisning samt överklagande, dvs. i praktiken en möjlighet till en fullständig rättegång. Nämnderna och domstolarna kompletterar varandra i rättssystemet, men de varken kan eller bör ersätta varandra.

Om en näringsidkare inte frivilligt följer t.ex. en rekommendation av konsumentklagonämnden som gäller ett mindre anspråk, kan det vara antingen praktiskt eller ekonomiskt omöjligt att få anspråket prövat av domstol.

En konsuments socioekonomiska ställning kan utgöra ett hinder för att inleda en process. Om en person som har ställning som konsument inte har närmare kunskaper om eller erfarenheter av domstolsförfarandet är tröskeln för att inleda en process sannolikt hög. Dessa personer förhåller sig ofta passivt till rättskränkningar som drabbar dem själva. Den materiella rätten förverkligas således inte i fråga om dessa passiva personer ens i sådana fall när en aktivare och kunnigare person skulle ha fört samma eller motsvarande sak till domstol och därigenom fått

kompensation för rättskränkningen.

I ovan nämnda situationer där en tvist som är föremål för domstolsbehandling direkt berör t.ex. tusentals konsumenter skulle en kollektiv rättegång vara motiverad med tanke på förverkligandet av den materiella rätten. Konsumenternas möjligheter att ta till vara sina rättigheter skulle förbättras. Man skulle då på en gång få en verkställbar dom i saken som är bindande för samtliga parter i tvisten. Väckandet av talan skulle dessutom avbryta preskriptionen av samtliga gruppmedlemmars skadeståndsanspråk, så som föreskrivs i 11 § i lagen om preskription av skulder (728/2003). I ett sådant fall när näringsidkaren vinner målet skulle avgörandet på motsvarande sätt binda alla gruppens medlemmar. Förfarandet skulle också vara vettigt på processekonomisk grund. Vid en piloträttegång finns det även risk för sinsemellan motstridiga domar, om motparten trots en fällande dom inte drar sina slutsatser när det gäller andra anspråk som stöder sig på motsvarande grund och preskriptionen av anspråken inte har avbrutits till följd av icke-formbundna åtgärder som avbryter preskription.

På det samhälleliga planet kan det anses viktigt att det inte genom lagstridig verksamhet är möjligt att nå ekonomisk vinning som är utom räckhåll för rättssystemet, åtminstone inte betydande sådan, till följd av att ett stort antal människor utsätts för en rättskränkning av obetydligt värde. Det kan också anses ligga i de konkurrentföretags intresse som bedriver sin verksamhet inom lagens ramar att rättssystemet i dessa fall utsträcks till att omfatta anspråk mot de företag som förfarit lagstridigt. T.ex. i ett sådant försäkringsfall som det som nämns ovan är det möjligt att en konsument som jämfört olika försäkringar med avseende på avkastning och förmånlighet skulle ha valt det ifrågakvarande försäkringsbolagets produkt i den tron att den var billigare än de konkurrerande bolagens produkter, trots att detta inte varit fallet efter att kostnadsposten dragits av.

De situationer när det faktiskt är motiverat att inleda en kollektiv process kommer inte nödvändigtvis att vara särskilt frekventa. I princip kan det anses att näringslivet fullgör och även strävar efter att fullgöra sina skyldigheter enligt den materiella lagstift-

ningen. De standardkrav som skall iakttas inom samhället och ekonomin är också allmänt taget höga. Inom många av de centrala branscherna finns det fungerande övervaknings-, rådgivnings- och styrsystem samt förhandstillståndförfaranden som i hög grad förebygger uppkomsten av eventuella rättstvister. Många företag har egna anvisningar om hur reklamationer skall skötas. De standardavtal som är i allmänt bruk har även de förbättrat konsumentskyddet, eftersom ingående förhandlingar förs om avtalsvillkoren med tillsynsmyndigheterna, t.ex. konsumentombudsmanen och finansinspektionen. Även tvister där det finns ett stort antal parter kan ofta skötas förhandlingsvägen, utan att man ens överväger att föra saken till domstol. Detta betyder dock inte att grupptalan inte skulle behövas. I synnerhet i sådana situationer när enighet inte kan nås i en tvist där det finns ett stort antal parter med hjälp av något av de ovan nämnda förfarandena är det motiverat att parterna har tillgång till ett så effektivt samhälleligt tvistlösningssystem som möjligt.

3. Målsättning och de viktigaste förslagen

3.1. Målsättning

Det primära syftet med reformen är att utveckla bestämmelserna om tillämpliga förfaranden i tvistemål som gäller konsumentavtal och göra bestämmelserna mångsidigare. Målet är att man därigenom bättre än i dag skall kunna beakta ärendets art och parternas rättsskyddsbehov vid en rättegång. Genom grupptalan kan alla de som har ett anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma svarande på en gång få en verkställbar dom i ett centraliserat förfarande.

Syftet med reformen är att utsträcka rättssystemets räckvidd till att omfatta sådana kollektivt processbara anspråk som på grund av rättegångskostnaderna annars inte skulle prövas i domstol. Genom propositionen strävar man också efter att förbättra ställningen för sådana rättskränkta som på grund av bristande kunskaper och förmåga befinner sig i en sämre ställning än andra och som i annat fall inte skulle göra sin rätt gällande vid en

rättegång.

Förslaget har som mål att den materiella rätten skall förverkligas bättre än i dag. Möjligheten att föra även sådana rättskränkningar som inte är individuellt processbara till domstol leder till att bestämmelserna i lagen iakttas i högre grad än i dag.

I sådana situationer när anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter annars skulle avgöras i flera olika tingsrätter främjar grupptalan också en ekonomisk rättegång, eftersom kostnaderna för framläggande och bedömning av samma rättegångsmaterial vid flera separata rättegångar kan undvikas. Också risken för eventuella sinsemellan motstridiga avgöranden minskar.

På en del håll ser man hotbilder i samband med begreppet grupptalan. Det har sagts att grupptalan gör det möjligt att väcka ogrundade käromål, t.ex. i syfte att idka utpressning eller skada andra. Det är därför av väsentlig betydelse att den lag som stiftas om grupptalan på behörigt sätt tryggar även svarandens ställning och rättigheter. Rätten till en rättvis rättegång bör tillgodoses också vid förfarandet med grupptalan.

3.2. Alternativ

Om grupptalan inte införs, betyder detta att de ovan nämnda målsättningarna inte kan nås och effekterna uteblir. För att grupptalan skall kunna införas krävs det lagstiftning. Det har dock också föreslagits olika andra alternativ i stället för grupptalan för att nå samma mål. Sådana alternativ är t.ex. gruppklagomål hos konsumentklagonämnden, pilottalan och ett system med överklagande direkt till högsta domstolen samt utvecklande av bestämmelserna om kumulation av käromål. Dessa alternativ behandlas kort nedan. När det gäller alternativen till grupptalan hänvisas dessutom till de publikationer som tillkommit tidigare under beredningen av saken (t.ex. JLP 1/1995, s.6—9, JLP 3/1997, s.12—38 och arbetsgruppsbetänkande 2005:3, s. 53—57).

Som alternativ till stiftandet av en lag om grupptalan har föreslagits att konsumentklagonämndens verksamhet utvecklas och uttryckligen att ett förfarande med gruppklagomål införs. Förfarandet med gruppkla-

gomål förbättrar också ställningen för svaga konsumenter som inte känner till sina rättigheter. Ett viktigt syfte med utvecklandet av systemet med grupptalan är dock att vissa anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter skall omfattas av rättssystemet så att en verkställbar dom kan fås i fråga om dem. Trots att utvecklandet av nämndens verksamhet för sin del förbättrar konsumenternas ställning kan det centrala målet med grupptalan — att få ett verkställbart avgörande — inte nås på detta sätt.

Ett alternativ till förfarandet med grupptalan kunde även vara att man bedömer möjligheterna att utveckla det nuvarande rättegångsförfarandet på något annat sätt så att förfarandet med grupptalan inte behövs. Det har också sagts att målen med lagstiftningen om grupptalan kunde nås genom att utveckla de processuella bestämmelserna om pilottalan. Ett system med överklagande direkt till högsta domstolen kunde ytterligare påskynda piloträttegångarna. Dessa alternativ skulle dock för det första förutsätta att pilotdomarna skulle ha karaktären av bindande prejudikat vid senare rättegångar. Med tanke på det finska rättssystemet är ett system med bindande prejudikat emellertid främmande och svårt att genomföra i praktiken. Även om prejudikaten skulle vara bindande, skulle bestämmelserna om pilottalan dock inte innebära att de olika parterna utan en särskild rättegång skulle vara skyldiga att iakttä ett prejudikat. Modellen med prejudikat skulle inte leda till en verkställbar dom annat än i det mål som behandlats som pilotmål i domstolen i fråga.

Även förslaget om att ändra bestämmelserna om förening av käromål är problematiskt. I dag kan bestämmelserna inte tillämpas om inte alla de mål som skall förenas redan separat är anhängiga i samma behöriga domstol. En modell som baserar sig på förening av käromål skulle förutsätta att alla kärande aktivt väcker och utför talan i sin egen sak. Talan som väckts separat utförs i princip på normalt sätt även om käromålen behandlas på samma gång. Ett avgörande i ett enskilt käromål vinner för sin del rättskraft endast i fråga om det rättsförhållande som rättegången i fråga gällde. Modellen med förening av käromål har samma brist som alternativet med pilottalan, dvs. om den

förlorande parten inte frivilligt godkänner att avgörandet skall iaktas i andra likadana rättsförhållanden, måste särskilda rättegångar hållas för att få ett verkställbart avgörande i respektive mål. Avgörandets rättskraft omfattar inte andra i sak likadana ärenden och innebär inte heller att andra motsvarande fordringar blir verkställbara. Denna modell skulle inte heller lösa de problem som hänförelse sig till preskriptionen av anspråken.

Genom att utveckla bestämmelserna om förening av käromål, systemet med överklagande direkt till högsta domstolen eller prejudikatförfarandet när man inte alla de mål som kan förverkligas genom den föreslagna lagen om grupptalan. Av dessa alternativ uppfyller således förfarandet med grupptalan bäst de uppställda målen.

3.3. De viktigaste förslagen

Allmänt

I propositionen föreslås att det stiftas en lag om grupptalan. Det föreslås att i lagen intas de särskilda bestämmelser om förfarandet som införandet av grupptalan förutsätter. Bestämmelserna gäller främst lagens tillämpningsområde, förutsättningarna för grupptalan, behörig domstol, talerätt, domens rättskraft, ansvaret för rättegångskostnader och ändringssökande. Till övriga delar tillämpas på förfarandet med grupptalan rättegångsbalkens bestämmelser om handläggning av tvistemål.

Med grupptalan avses en talan som en kärke för som företrädare för en i käromålet definierad grupp utan att gruppen eller gruppmedlemmarna är parter i rättegången. En dom som meddelas med anledning av en grupptalan är bindande för kärke som företrädare gruppen och för de gruppmedlemmar som uttryckligen har anmält sig till gruppen, samt för svaranden.

Gruppmedlemmarna svarar inte för rättegångskostnaderna, och de har inte rätt att på gruppens vägnar söka ändring i domstolens avgörande i målet. Grupptalan är möjlig endast när gruppen uppträder på kärke sidan. För att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan förutsätts det att flera personer har anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma

svarande.

Enligt förslaget förutsätter deltagandet i en grupptalan en uttrycklig anmälan till gruppen. Enligt den norska lagen och det danska betänkandet är ett opt out-förfarande med utträde ur gruppen under vissa förutsättningar möjligt i mål där de enskilda rättsskyddskraven är processimmuna små anspråk. Som exempel på sådana anspråk nämns både i den norska regeringens proposition och i det danska betänkandet tvister som grundar sig på långvariga kundförhållanden och standardavtal, t.ex. tvister som gäller bankers räntehöjningar eller förhöjningar av telefonavgifter. I jämförelse med det opt in-system som föreslås nu kan ett system där den dom som meddelas blir bindande för gruppens medlemmar om de inte utträder ur gruppen anses klart förbättra ställningen för sådana passiva gruppmedlemmar vilkas förutsättningar att föra sin sak till domstol eller anmäla sig till en grupptalan är sämre än hos genomsnittet. Det finns emellertid också vissa problem med opt out-systemet. Efter som utgångspunkten i fråga om civilprocessen är att var och en själv bestämmer om sina rättsliga yrkanden, skulle systemet med utträde förutsätta en grundlig utredning av vissa frågor som gäller domarnas bindande verkan. Det har dessutom väckt motstånd att förfarandet med grupptalan skall ingå i rättsystemet. Från svarandens synpunkt är opt in-förfarandet klarare än opt out-förfarandet. Därför föreslås det inte att opt out-förfarandet i detta nu tillämpas ens i mål som gäller ovan nämnda små anspråk.

Grupptalan är en ny processform. Under beredningen av lagen har förslaget om att införa grupptalan stött på motstånd från näringslivet, delvis av den orsaken att det är svårt att förutse vilka konsekvenser lagen har för företagsverksamheten. Det föreslås därför att lagens tillämpningsområde begränsas till den kategori av mål i vilken behovet av grupptalan är störst. Utifrån de synpunkter som anges i avsnitt 2.3. om bedömning av nuläget kunde t.ex. konsumenttvister som berör ett stort antal parter till sin natur vara sådana mål i vilka ett kollektivt förfarande skulle möjliggöra ett effektivare förverkligande av den materiella rätten än det gällande rättegångsförfarandet.

Med stöd av vad som sagts ovan föreslås

det att lagens tillämpningsområde begränsas så att det gäller handläggning som grupptalan av tvistemål mellan konsumenter och näringsidkare. Den föreslagna reformen gäller endast rättegångsförfarandet. Lagen om grupptalan ändrar således inte den materiella lagstiftningen om konsumentskydd. Förslaget medför inte heller några ändringar i den s.k. materiella processrätten, dvs. de normer som gäller föremålet för rättegången samt motiveringen och styrkandet av anspråk. Lagen om grupptalan innehåller inte särskilda bestämmelser om yrkande-, återops- eller bevisbördan. I ett mål som behandlas som grupptalan får domstolen inte döma över något annat eller mera än vad en part har yrkat och inte heller grunda sitt avgörande på en sådan rättsligt relevant omständighet som inte har återopats vid rättegången. De bevis som behövs som stöd för ett yrkande eller motsättande bestäms enligt de allmänna bevisrättsliga reglerna. Förfarandet med grupptalan är ett nytt alternativ till de gällande förfarandena, och det är således inte det obligatoriska förfarandet i konsumentskyddsärenden.

För att undanröja den misstro som finns mot grupptalan har man stannat för att den föreslagna lagen skall gälla grupptalan som väcks av en myndighet, dvs. offentlig grupptalan. En myndighet är således kärke i en grupprättegång. På detta sätt säkerställs det att talan inte kan väckas för att idka utpressning eller skada andra. I lagen föreskrivs om den myndighet som har rätt att anhängiggöra en grupptalan. Eftersom det är fråga om tvistemål mellan konsumenter och näringsidkare förs talan av konsumentombudsmannen. Inga andra har rätt att väcka grupptalan.

Det föreslås att lagen endast skall tillämpas på tvistemål som handläggs i de allmänna domstolarna.

Tillämpningsområde

I förslaget har lagens materiella tillämpningsområde begränsats. Lagen skall endast tillämpas i tvistemål som gäller konsumentförhållanden inom ramen för konsumentombudsmannens behörighet.

Konsumentombudsmannens behörighet i tillsynsärenden bestäms huvudsakligen uti-

från konsumentskyddslagen men också på basis av en del speciallagar. Konsumentombudsmannens allmänna behörighet i tillsynsärenden bestämmer också tillämpningsområdet för lagen om grupptalan. Grupptalan kan således väckas i tvistemål som grundar sig på ett fel i en konsumtionsvara samt i tvistemål som gäller tolkningen av villkoren i ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare. Också sådana tvistemål mellan konsumenter och näringsidkare som gäller placeringsprodukter eller försäkringar hör enligt förslaget till lagens tillämpningsområde. Förslaget omfattar inte t.ex. tvister där motparterna är ett bostadsaktiebolag och en näringsidkare eller en konsument och en myndighet som inte bedriver näringsverksamhet. När det gäller placeringsprodukter omfattar tillämpningsområdet inte tvister mellan professionella investerare och näringsidkare. Lagen om grupptalan skall inte heller tillämpas på konsumenttvister som gäller ett förfarande av en i värdepappersmarknadslagen (495/1989) avsedd värdepappersemittent eller givare av ett offentligt köpebud.

Lagens tillämpningsområde har inte begränsats till endast en viss taleform. Således kan både fullgörelsetalan och fastställsetalan föras i form av grupptalan. Vid en fullgörelsetalan riktas i regel anspråk i form av pengar eller naturaprestationer mot svaranden. Med fullgörelsetalan jämföras i rättslitteraturen också käromål i vilka det yrkas på att svaranden inte skall bedriva någon i käromålet specificerad verksamhet (förbudsföreläggande) eller att svaranden skall tillåta något visst förfarande från käreandens sida (tolereringstalan).

Ett skadeståndsanspråk är en typisk fullgörelsetalan. Också skadeståndsanspråk kan behandlas i ett förfarande med grupptalan, om detta är ändamålsenligt med beaktande av förutsättningarna för grupptalan. Under beredningen av lagen om grupptalan har det ofta påpekats att behandling av skadeståndsanspråk i grupptalansförfarande inte är möjlig om inte den materiella skadeståndsrätten ändras. Lagförslaget förutsätter dock inte detta. Området för de skador som ersätts samt skadornas art och förutsättningarna för skadestånd är oförändrade.

Personskadorna nämns ibland som typex-

empel på skador som inte kan behandlas genom grupptalan. Detta har motiverats med att personskadorna alltid till sin natur är så individuella att en grupptalan inte skulle vara till någon nytta. Inte heller personskadorna kan dock alltid anses vara av så individuell art att de borde uteslutas från lagens tillämpningsområde. Om t.ex. flera personer blir blinda efter att ha druckit metanol som sålts som alkohol och säljaren varit densamma, är grunderna för anspråken och bevisningen till innehållet av samma slag. Det kan även tänkas att ersättning för lidande betalas utifrån typen av skada. Ett exempel på en sådan situation är den matolfjeförgiftning som inträffade i Spanien på 1980-talet. Hundratals människor dog och flera tusen insjuknade efter att ha intagit giftig matolja. I detta fall skiljde sig inte anspråken, grunderna för dem och bevisningen från varandra så att ersättningsanspråken inte skulle ha kunnat behandlas i ett kollektivt förfarande. Fallet i fråga ledde till att grupptalan infördes i Spanien.

Om det är fråga om ett normalt skadeståndsanspråk som grundar sig på vållande, krävs det för att skadeståndsskyldighet skall kunna fastställas s.k. full bevisning om att skadan har uppstått på grund av vållande och om själva skadan samt dessutom om att det finns ett orsakssamband mellan skadan och förfarandet i fråga. Om skadan beror på samma verksamhet eller händelse, innebär det att de skadelidandes skador och skadeståndsanspråk inte helt och hållet motsvarar varandra på basis av vad som sagts ovan inte att skadorna skulle vara individuella på så sätt att värderingen av dem skulle förutsätta omfattande individuell bevisning.

För att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan förutsätts det enligt lagförslaget att de anspråk som framställs grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter. Det krävs dock inte att anspråken är identiska. I skadeståndsmål är det uppenbart att beloppen av de skadelidandes skadeståndsanspråk varierar något, såsom konstaterats ovan. Om orsakssambandet mellan ett visst händelseförlopp och den skada som har uppstått till följd av detta händelseförlopp är densamma i fråga om alla skadeståndsanspråken, kan storleken på de individuella skadorna i enlighet med gällande lag och rättspraxis värderas också inom ramen för förfarandet

med grupptalan. De skador som uppstår är åtminstone inte i princip alltid av så individuell natur att värderingen av dem skulle förutsätta individuell bevisning i så hög grad att en kollektiv domstolsbehandling inte vore möjlig och motiverad.

I 17 kap. 6 § i rättegångsbalken finns en uttrycklig bestämmelse om bevisningen när det gäller beloppet av skadestånd. I bestämmelsen sägs att om bevisning om en skadas belopp inte alls eller endast med svårighet kan föras, äger rätten uppskatta skadan till skäligt belopp. Detta betyder att domstolen enligt prövning kan slopa kravet på full bevisning när det gäller beloppet av en skada. Om inte denna möjlighet fanns, skulle kompensationsen för en rättskränkning som orsakat skada sannolikt oftast också utebli i fråga om skadeståndsanspråk som behandlas i normalt förfarande, eftersom full bevisning om skadans belopp inte skulle kunna fås. Det skulle vara oskäligt att den som lidit skada inte på grund av bevisningssvårigheter skulle få någon kompensation alls i en situation där det har kunnat bevisas att skada har vållats. I praktiken är det oftast också så att domstolen i skadeståndsmål tvingas uppskatta skadan till ett skäligt belopp. Detta gäller m.a.o. i de fall när en enskild person som lidit skada yrkar på skadestånd i egen sak. Bestämmelsen kan tillämpas på samma sätt också vid uppskattning av beloppet av den skada som orsakats en enskild gruppmedlem inom ramen för förfarandet med grupptalan. Bevisgränsen bör vara densamma oberoende av om skadeståndsanspråket handläggs i förfarandet med grupptalan eller i en normal tvistprocess.

De materiella förutsättningarna för grupptalan

I lagen föreskrivs om de särskilda förutsättningar som skall föreligga för att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan. Syftet med bestämmelserna är att säkerställa att de frågor som tas upp vid rättegången är gemensamma för gruppmedlemmarna på det sättet att målet kan handläggas vid en och samma rättegång, och att denna taleform används i sådana fall när den möjliggör en mer ändamålsenlig handläggning av de anspråk som framställs i käromålet än någon annan

handläggningsform.

För att ett anspråk skall kunna handläggas i ett förfarande med grupptalan förutsätts det enligt lagförslaget att flera personer har anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma svarande. Dessutom förutsätts det att målet kan handläggas på ett ändamålsenligt sätt med beaktande av de framställda yrkandena och den framlagda bevisningen. Gruppen skall också vara tillräckligt exakt definierad.

I förslaget anges inte någon övre eller nedre gräns för gruppens storlek. Den godtagbara storleken på gruppen avgörs utifrån en ändamålsenlighetsbedömning. Vid bedömningen av om en grupp är tillräckligt stor bör man beakta om saken skulle kunna göras enklare genom förening av de enskilda käromålen på basis av de allmänna bestämmelserna i rättegångsbalken. Eftersom lagen gäller grupptalan som väcks av en myndighet och eftersom det förutsätts att medlemmarna i gruppen själva anmäler sig till den, blir en grupptalan i allmänhet inte aktuell om inte käromålet berör ett stort antal personer. I sådana fall när gruppmedlemmarnas anspråk är individuellt processimmuna är grupptalan det enda ändamålsenliga alternativet om man vill få anspråken prövade av domstol.

För att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan skall de anspråk som framställs grunda sig på gemensamma eller likartade omständigheter. I rättegångsbalken föreskrivs att de omständigheter som kärandens yrkande grundar sig på skall uppges i stämningsansökan. Med begreppet omständigheter avses rättsfakta, dvs. den omedelbara grund av vilken följer att ett anspråk är rättsligt motiverat. Det är fråga om de grunder på basis av vilka anspråken framställs. Lagen om grupptalan kompletterar de allmänna bestämmelserna om behandling av tvistemål. I lagförslaget har man därför i mån av möjlighet strävat efter att använda samma begrepp som i rättegångsbalken. En förutsättning för att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan är således att de omständigheter som kan anses motivera de anspråk som framställs i form av grupptalan är gemensamma eller likartade för alla anspråkens del.

Rättegångsbalkens 18 kap. gäller förening av käromål. Enligt bestämmelsen om obliga-

torisk subjektiv kumulation i lagens 18 kap. 2 § skall käromål behandlas i en och samma rättegång, om de stöder sig på väsentligen samma grund. Med grund avses i 18 kap. rättsfakta, dvs. enligt begreppsapparaten i rättegångsbalkens 5 kap. de omständigheter som käromålet grundar sig på. Käromål stöder sig sällan på väsentligen samma grund så att de måste behandlas tillsammans. T.ex. i en sådan situation när kärandenas anspråk grundar sig på tolkningen av en standardklausul med identiskt innehåll i avtal som kärandena ingått med svaranden, är kumulation inte obligatorisk enligt 18 kap. 2 § i rättegångsbalken, eftersom varje kärande har ingått ett separat avtal med svaranden även om innehållet i avtalen är standardiserat. Detta hindrar självfallet inte att käromål av ovan nämnd typ trots det behandlas tillsammans, förutsatt att samma domstol är behörig att behandla dem. På basis av 18 kap. 6 § i rättegångsbalken kan olika käromål nämligen under vissa förutsättningar behandlas i samma rättegång, om det är till fördel för utredningen av målen.

När det gäller grunderna för kärandenas anspråk är kriterierna för att ett mål skall kunna behandlas som grupptalan inte lika stränga som vid obligatorisk subjektiv kumulation. Redan av grupptalans natur följer att de fakta som anspråken stöder sig på sannolikt oftare kommer att vara likartade än gemensamma. I en ovan nämnd situation där kärandenas anspråk grundar sig på tolkning av en viss standardiserad avtalsklausul kan anspråken handläggas i form av en grupptalan med stöd av de likartade grunderna, trots att grunderna inte är samma eller ens väsentligen samma. Såsom sagts ovan är kumulation enligt prövning i allmänhet också möjlig i de situationer där förfarandet med grupptalan blir aktuellt. I sådana fall när det finns ett stort antal potentiella kärande och de enskilda kärandenas intresse understiger t.ex. ett belopp av 1 500 euro, kunde grupptalan dock vara en betydligt mer ändamålsenlig handläggningsform än kumulation.

Vid bedömningen av om anspråken grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter bör särskild uppmärksamhet fästas vid de omständigheter som tvisten gäller. Vid en grupptalan är det väsentliga att de tvistiga omständigheterna i målet är likar-

tade i fråga om alla gruppmedlemmarnas anspråk. Om tvisten t.ex. i ett mål som gäller tolkningen av ett standardiserat avtalsvillkor handlar om vad avtalsparterna muntligen har kommit överens om vid ingåendet av avtalet, kan målet inte handläggas som grupptalan utifrån vad som förutsätts i lagen om grupptalan. Om tolkningstvisten gäller innehållet i ett visst villkor i ett standardavtal som tillämpas allmänt, är rättsfakta tillräckligt likartade för alla gruppmedlemmarnas del. De anspråk som grundar sig på avtalsvillkoret kan handläggas i ett förfarande med grupptalan. Att avtalen i exempelfallen har ingåtts vid olika tidpunkter och på olika platser hindrar inte att saken behandlas i form av en grupptalan. Det är också möjligt att ingen av de omständigheter som anspråken grundar sig på är tvistig utan meningsskiljaktigheten gäller den rättsliga bedömningen av en viss omständighet, t.ex. om ett element i ett huspaket på grund av ett konstruktionsfel har varit olämpligt för sitt ändamål så att köparna har rätt att häva köpet eller att få en betydande prissänkning. Ett sådant ärende kunde lämpa sig för handläggning i ett förfarande med grupptalan.

Med anspråk avses för sin del en framställning om att få en dom med ett visst innehåll. För att de framställda anspråken skall kunna handläggas i form av en grupptalan förutsätts det inte att de till sitt innehåll är gemensamma eller likartade på samma sätt som när det gäller rättsfakta. Det är emellertid ett krav att förfarandet är ändamålsenligt med beaktande av innehållet i de framställda yrkandena och den bevisning som läggs fram i saken.

Käranden kan framställa anspråk som till innehållet skiljer sig från varandra för de olika gruppmedlemmarnas del. Vid en skadeståndstalan är det t.ex. uppenbart att de skadelidandes skadeståndsanspråk till storleken skiljer sig från varandra. Vid bedömningen av om en grupptalan är ändamålsenlig med hänsyn till innehållet i anspråken bör man även här se till de frågor som tvisten gäller. Om t.ex. ansvarsfrågan i ett skadeståndsmål är tvistig men det åtminstone på det principiella planet är ostridigt hur eventuella skadestånd skall beräknas, exempelvis enligt en matematisk formel, hindrar skillnaderna i anspråkens storlek i princip inte att

de handläggs som grupptalan. Som exempel kan nämnas att i Helsingfors tingsrätt vid utgången av 2005 hade väckts talan mot staten i 1 714 fall som gäller bestämmande av pensionsförmån och som grundar sig på samma omständigheter. I stämningsansökan har framställts en begäran om att käromålen skall behandlas tillsammans på basis av 18 kap. 6 § i rättegångsbalken. Om anspråken i fråga skulle omfattas av tillämpningsområdet för den föreslagna lagen om grupptalan, kunde en handläggning av dem i ett förfarande med grupptalan vara ändamålsenlig trots att anspråken inte till storleken är desamma.

I sådana fall när handläggningen av anspråken skulle förutsätta upptagning av en stor mängd bevis som hänför sig endast till vissa av anspråken är grupptalan dock i allmänhet inte en ändamålsenlig handläggningsform.

Om anspråken till typen skiljer sig från varandra t.ex. så att det i en del av dem yrkas på prissänkning och i andra på hävning av ett köp, kan det hända att de omedelbara grunderna för anspråken inte är gemensamma eller likartade så som förutsätts i lagen. Även i dessa fall kunde grupptalan dock vara en lämplig handläggningsform. T.ex. i ett fall som gällde ungdomsförsäkring (HD 1994:108) och i vilket högsta domstolen ansåg att villkoren i ett försäkringsavtal skulle tolkas i enlighet med kärandens yrkande skulle anspråken inte ha varit gemensamma för den potentiella kärandegruppen. I en del av anspråken yrkades det på att försäkringen skulle förbli i kraft med de villkor som högsta domstolen hade fastställt i sin tolkning och i andra på återbetalning av den andel som tagits ut till ett för stort belopp, medan en del av dem som hade sagt upp avtalet yrkade på rätt att ingå ett nytt försäkringsavtal med ovan nämnda villkor. I ett motsvarande fall skulle samtliga anspråk kunna handläggas i det föreslagna förfarandet med grupptalan så, att anspråken skulle delas in i undergrupper enligt innehållet.

För att en handläggning som grupptalan skall vara motiverad bör gruppmedlemmarnas anspråk vara tillräckligt likadana. Ju färre de gemensamma dragen är, desto mindre är den inbesparing av tid, besvär och kostnader som kan göras. Det är sannolikt att grupptalan inom sitt tillämpningsområde kunde vara

ett motiverat alternativ också i sådana situationer när kumulativ av mål redan i dag skulle vara möjlig enligt bestämmelserna i rättegångsbalken. Vid bedömningen av om ett förfarande med grupptalan är ändamålsenligt bör man också i dessa situationer från fall till fall överväga om ärendet kunde avgöras på ett enklare sätt genom förening av de enskilda käromålen på basis av rättegångsbalkens 18 kap. Gruppens storlek enligt definitionen kommer sannolikt att vara en betydande faktor.

Bevisningen skall beaktas vid ändamålsenlighetsprövningen. Grupptalan är inte en lämplig handläggningsform om den bevisning som skall läggas fram till stöd för anspråken varierar mycket för de olika medlemmarnas del. Detta hindrar dock inte alltid att målet handläggs som grupptalan i sådana fall när de framställda anspråken delvis grundar sig på gemensam bevisning och delvis på olika bevisning. Om den bevisning som gäller den tvistiga omständigheten är gemensam för alla gruppens medlemmar kan det vara motiverat att handlägga målet i förfarandet med grupptalan, trots att t.ex. den bevisning som gäller skadans belopp inte är densamma för alla medlemmarna. I en sådan situation får bevisningen som helhet dock inte avsevärt försvåra rättegången. Såsom sagts ovan är det möjligt att handlägga anspråk som gäller vissa av gruppmedlemmarna separat i undergrupper. Även denna möjlighet bör beaktas vid ändamålsenlighetsprövningen.

För att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan förutsätts det också att gruppen är tillräckligt exakt definierad. Definitionen av gruppen är också en central faktor vid grupp-rättegångar. Utifrån definitionen bestäms kretsen av personer som domen kan gälla. För att en handläggning som grupptalan skall vara ändamålsenlig bör definitionen av gruppen vara enkel och klar och i så liten utsträckning som möjligt grunda sig på omständigheter som är beroende av prövning. Definitionen skall också vara tillräckligt särskiljande, så att medlemskap i gruppen utan svårighet kan fastställas på basis av den. En förenande faktor kunde t.ex. vara att alla medlemmarna under en viss tidsperiod har stått i ett avtalsförhållande med ett visst innehåll till svaranden och att svaranden i strid

med avtalet har fakturerat dem för vissa kostnader som inte har återbetalats. Med definitionens hjälp bör det lätt kunna avgöras om en person som anmäler sig till gruppen skall höra till den.

Förutom de förutsättningar som anges i lagen om grupptalan blir även de allmänna bestämmelserna om förutsättningarna för en rättegång tillämpliga. De särskilda processförutsättningarna i lagen om grupptalan är absoluta. En brist i dem leder till att käromålet avvisas på tjänstens vägnar, på samma sätt som när det gäller de absoluta processförutsättningarna enligt rättegångsbalken.

Talerätten

Gruppkäromålen indelas normalt i tre grundtyper utgående från vem som har rätt att föra talan. Dessa är enskild grupptalan, offentlig grupptalan och organisationstalan.

Enskild grupptalan är den vanligaste av de ovan nämnda egentliga typerna av grupptalan. Den svenska lagen om grupprättegång möjliggör såväl enskild grupptalan och organisationstalan som offentlig grupptalan. Av de käromål som hade väckts fram till den 1 oktober 2005 var alla utom ett enskilda. Konsumentombudsmannen hade väckt offentlig grupptalan i ett fall. Inte ett enda fall av organisationstalan hade väckts.

I den föreslagna lagen om grupptalan föreskrivs endast om en offentlig grupptalan, dvs. grupptalan som väcks av en myndighet. I en grupprättegång är således en myndighet kärande. Genom att på detta sätt begränsa rätten att väcka talan har man velat säkerställa att talan inte kan väckas alltför lätt. Dessutom säkerställs det att ansvaret för rättegångskostnaderna realiseras i en situation där svaranden vinner tvisten.

I lagen föreskrivs att konsumentombudsmannen har rätt att anhängiggöra en grupptalan. Ingen annan har rätt att väcka grupptalan. Konsumentombudsmannen har för närvarande under vissa förutsättningar möjlighet att bistå en enskild konsument vid en rättegång. Konsumentombudsmannen kan beträffande denna arbetsuppgift jämnställas med en advokat eller ett offentligt rättsbiträde. Därtill kan konsumentombudsmannen numera besluta att de rättegångskostnader som uppkommer i dessa ärenden betalas med

medel som reserverats för Konsumentverkets omkostnader. Att vara kârändande i en grupprättegång som avser konsumentförhållanden skulle på ett naturligt sätt passa in som en del av konsumentombudsmannens nuvarande verksamhet. Konsumentombudsmannen och Konsumentverket har beredskap att ta emot den nya uppgiften och där finns även den sakkunskap som behövs för att sköta uppgiften.

Förfarandet vid grupptalan

Enligt förslaget skall i lagen intas de specialbestämmelser om rättegångsförfarandet som ett ibruktagande av grupptalan förutsätter. Bestämmelserna gäller i huvudsak lagens tillämpningsområde, förutsättningarna för grupptalan, domstolens behörighet, talerätten, domens rättskraft, ansvaret för rättegångskostnader och sökande av ändring. I övrigt tillämpas de allmänna bestämmelserna om rättegång i tvistemål.

I lagen intas en bestämmelse om innehållet i stämningensansökan vid grupptalan. I stämningensansökan skall uppges motsvarande uppgifter som i en sedvanlig stämningensansökan samt därtill de uppgifter som behövs för att kunna avgöra om det föreligger sakliga förutsättningar för en grupptalan. I stämningensansökan skall bl.a. den grupp som talan avser definieras och alla de enskilda yrkandena som kârändanden känner till anges. Därmed skall också anges de som framställer anspråken eller med andra ord gruppens potentiella medlemmar. I stämningensansökan skall även anges på vilken grund saken kan behandlas som grupptalan.

I lagen finns ingen särskild bestämmelse om när målet blir anhängigt. En grupptalan blir således anhängig när stämningensansökan enligt 5 kap. 1 § i rättegångsbalken inkommit till tingsrättens kansli.

Stämningensansökan skall inte innehålla en sådan särskild begäran angående målets handläggning som grupptalan som skall avgöras separat, och domstolen ger heller inget särskilt beslut i frågan. Tingsrätten prövar dock genast preliminärt på tjänstens vägnar om de i lagen intagna materiella förutsättningarna för handläggning av målet som grupptalan föreligger.

Om inte kârömalet genast avvisas eller

förkastas såsom ogrundat, skall tingsrätten informera kârändanden och svaranden om att handläggningen har inletts. Eftersom stämning ännu inte utfärdats, är tingsrättens underrättelse beträffande svaranden informativ till sin natur. För kârändandens del innebär underrättelsen ett inledande av handläggningens nästa fas.

Om domstolen i detta skede avvisar kârömalet, saknar avgörandet betydelse för de framställda anspråken om talan beträffande dem senare förs separat. I ett avgörande som grundar sig på lagen om grupptalan tas i princip inte ställning till de framställda yrkandena utan enbart till frågan om yrkandena kan handläggas i ett förfarande med grupptalan. Eftersom de personer som enligt definitionen är gruppmedlemmar ännu inte har anslutit sig till rättegången, inverkar inte ett i detta skede givet avvisningsbeslut på deras rätt.

Tingsrätten sätter i underrättelsen ut en tid för anmälan till gruppen. Därtill informerar tingsrätten om vilken domare som svarar för förberedelsen.

Enligt förslaget skall kârändanden underrätta de personer som enligt definitionen är gruppmedlemmar om att målet är anhängigt. Det är ändamålsenligt att ge denna uppgift till kârändanden, eftersom det är sannolikt att kârändanden redan i detta skede känner till merparten av gruppens potentiella medlemmar och deras kontaktuppgifter. Därför är det onödigt att öka domstolens arbetsbörda genom att ålägga den skyldighet att svara för organiseringen av underrättelseförfarandet. Kostnaderna för underrättelseförfarandet är en del av kârändandens rättegångskostnader som svaranden kan åläggas ersätta kârändanden i det fall kârändanden vinner målet.

Underrättelsen kan sändas per post eller elektroniskt. Om underrättelsen inte kan sändas på nämnda sätt till samtliga gruppmedlemmar enligt definitionen av gruppen, kan grupptalan tillkännages i en eller flera tidningar eller på annat lämpligt sätt. Kârändanden kan t.ex. informera om kârömalet på sina webbsidor. Kârändanden skall även tillställa svaranden en underrättelse för kännedom.

Underrättelsen innehåller sådan information om rättegången som är viktig för gruppmedlemmarna. Underrättelsen skall innehålla en kort beskrivning av saken och de

yrkanden som kommer att framställas, en beskrivning av den grupp på vars vägnar talan väckts, kändens kontaktuppgifter samt information om hur man anmäler sig till gruppen och om den för anmälan utsatta tiden. I underrättelsen skall dessutom ges grundläggande information om grupptalan som rättegångsform, gruppmedlemmens ställning i rättegången, förlikning, rättsverkningarna av en dom med anledning av grupptalan, ändringssökande och ansvaret för rättegångskostnader.

Anmälan till gruppen sker genom att inom utsatt tid tillstålla kändens ett undertecknat skriftligt meddelande om önskan att delta i grupptalan. Sannolikt kommer man att anmäla sig till gruppen genom att fylla i ett för detta syfte uppgjort formulär. I formuläret skall uppges de uppgifter som behövs för att framställa gruppmedlemmens anspråk i grupptalansförfarande.

Efter att anmälningsförfarandet har avslutats skickar kändens i form av en preciserad stämningansökan uppgifter om de personer som anmält sig till gruppen och deras anspråk till tingsrätten. Stämningansökan preciseras så att samtliga yrkanden som framställs genom grupptalan och de omständigheter som yrkandena grundar sig på framgår av den. Därefter delges svaranden stämningen.

I stämningen uppmanas svaranden att avge svaromål i enlighet med bestämmelserna om rättegång i tvistemål. Svaranden kan i sitt svaromål framställa processinvändningar på sedvanligt sätt. Framställda processinvändningar avgörs enligt bestämmelserna i 16 kap. i rättegångsbalken. I avvikelse från vad som föreskrivs i rättegångsbalken får ett avgörande genom vilket en processinvändning som gäller förutsättningarna för grupptalansförfarande har förkastats dock alltid överklagas särskilt, om inte domstolen för att förhindra obefogat dröjsmål eller av något annat särskilt skäl bestämmer att avgörandet skall överklagas i samband med att ändring söks i domen eller det slutliga beslutet i huvudsaken. I fråga om dessa avgöranden är huvudregeln således att ändring skall sökas särskilt. Enligt bestämmelsen kan domstolen dock i en situation där en invändning som är uppenbart ogrundad har framställts t.ex. i syfte att förhåla rättegången förhindra att

ändring söks särskilt.

Enligt förslaget skall i lagen inte intas särskilda bestämmelser om förberedelse och huvudförhandling, utan till denna del tillämpas vanligtvis bestämmelserna i 5 och 6 kap. rättegångsbalken. I lagen finns dock bestämmelser för vissa specialsituationer, t.ex. gällande utvidgning eller avgränsning av käromålet och utträde ur gruppen. Inom ramen för utvidgning eller avgränsning av talan är det även möjligt att revidera definitionen av gruppen under pågående rättegång. Beträffande ändring av kändens yrkanden tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalkens 14 kap. 2 §. Talan får sålunda inte under pågående rättegång ändras på ett sådant sätt att saken därigenom blir en annan.

Den dom som meddelas med anledning av en grupptalan binder förutom parterna även gruppmedlemmarna. Kändens är på motsvarande sätt berättigad att ingå förlikning på gruppmedlemmarnas vägnar. Kändens inger eller överväger ett förlikningsförslag på sedvanligt sätt, och det har därför inte ansetts behövt att inta en särskild bestämmelse om förlikning i lagen. Kändens förlikningsavtal binder gruppmedlemmarna endast om domstolen stadfäster det i enlighet med bestämmelserna i 20 kap. i rättegångsbalken.

Domens innehåll regleras i detalj i 24 kap. i rättegångsbalken. Det finns inte behov av att införa särreglering om domen i en grupprättegång. I domen skall nämnas de gruppmedlemmar som domen gäller och vad som dömts till var och ens fördel eller nackdel. I en dom med anledning av en fullgörelsetalan bestäms således vilken prestation som skall fullgöras beträffande varje enskild gruppmedlem.

En gruppmedlem svarar inte för rättegångskostnader. I vissa undantagsfall kan en gruppmedlem åläggas att ersätta svaranden för de kostnader som medlemmen orsakat genom ett förfarande som avses i 21 kap. 5 § i rättegångsbalken.

Enbart en part har rätt att på gruppens vägnar söka ändring i domen. Om kändens söker ändring i avgörandet, har en gruppmedlem inte självständig besvärsmätt. Om kändens inte söker ändring i ett avgörande med anledning av grupptalan, har en gruppmedlem rätt att i egen sak söka ändring i avgörandet. Samma rätt har en gruppmedlem

när kändanden söker ändring i avgörandet enbart till viss del och inte besvärar sig över avgörandet till den del det gäller gruppmedlemmens anspråk. Om en gruppmedlem separat överklagar ett avgörande, kan detta likställas med ett utträde ur gruppen.

Enligt förslaget skall kändanden informera gruppmedlemmarna om domen. En laga-kraftvunnen dom är verkställbar för varje gruppmedlems del.

Gruppmedlemmens ställning

Vid ett grupptalansförfarande för kändanden talan på gruppens vägnar och har såsom part i målet talerätt. Gruppen eller gruppens medlemmar är inte parter i det som grupptalan handlagda tvistemålet. Endast den myndighet som har väckt talan är part i processen, och gruppmedlemmarna saknar talerätt i saken. Utgångspunkten är att en gruppmedlem inte uppträder i rättegången utan förhåller sig passiv i processen efter att käromålet och gruppen har definierats. Vid tillämpning av rättegångsbalkens bestämmelser om överlåtelse av föremålet för tvisten, domarjäv, verkningarna av anhängighet, förening av käromål och hörande likställs emellertid en gruppmedlem med en part.

Enligt förslaget blir en grupptalan anhängig när stämningensansökan inges till tingsrättens kansli. Av detta följer t.ex. att väckande av talan avbryter preskriptionen beträffande samtliga blivande gruppmedlemmars anspråk.

Gruppmedlemmarnas anspråk är föremålet för grupptalan. Av denna orsak bör en gruppmedlem inte vid rättegången höras som vittne i egen sak utan enbart som part i bevisningssyfte.

Rättegångskostnader

Enligt huvudprincipen i rättegångsbalkens 21 kap. skall den part som vinner målet erhålla full kompensation för de nödvändiga kostnader som rättegången föranlett. Det finns ingen orsak att avvika från denna princip i ett grupptalansförfarande. Ansvaret för motpartens rättegångskostnader vid förlust förhindrar att talan väcks utan grundligt övervägande.

Kändanden, som enligt förslaget är kon-

sumentombudsmannen, skall ansvara för sina egna, dvs. kändandesidans, rättegångskostnader. Dessa kostnader utgörs t.ex. av de utgifter som underrättelsen till gruppmedlemmarna om målets anhängighet föranleder samt av kändandens sedvanliga utgifter för förberedande av käromålet och utförande av talan. I dessa kostnader ingår också arvode till ett eventuellt biträde eller ombud och kostnaderna för det arbete som rättegången föranlett parten. En gruppmedlem svarar inte för dessa kostnader.

En gruppmedlem ansvarar heller inte för sådana rättegångskostnader som den part som förlorar målet är skyldig att ersätta motparten. Även i dessa fall ansvarar endast den som är part i målet för kostnaderna.

Det är uppenbart att en grupptalan kommer att vara ett tyngre och dyrare förfarande än en ordinär process. Därför kan förverkligandet av förfarandets målsättningar anses förutsätta att gruppmedlemmen kan få sitt rättsliga anspråk prövat i domstol utan kostnadsansvar. Endast i särskilda undantagsfall är det befogat att avvika från denna princip. Om en gruppmedlem uppsåtligen har fördröjt rättegången genom att framställa grundlösa påståenden när medlemmen hörts i bevisyfte eller när kändanden förberett talan, är det befogat att gruppmedlemmen enligt bestämmelserna i rättegångsbalkens 21 kap. 5 § kan åläggas ersätta svaranden för de merkostnader som nämnda förfarande orsakat. Enligt förslaget skall denna ersättningskyldighet dock inte omfatta de merkostnader som medlemmen genom förfarande av ovan nämnt slag förorsakat kändanden.

4. Propositionens konsekvenser

4.1. Ekonomiska konsekvenser

Samhällsekonomiska konsekvenser

Förslaget syftar till att utveckla rättegångsförfarandet. Genom att skapa ett nytt förfarande som gör det möjligt att föra vissa massanspråk till domstol för prövning eftersträvas en effektivisering av den materiella konsumentskyddslagstiftningens genomslag.

Om målsättningen förverkligas, innebär detta att ersättningsansvaret beträffande sådana rättskränkningsfall som för närvarande

inte förs till domstol för prövning förverkligas oftare än vad som nu är fallet. Förfarandet har även preventiva verkningar. På detta sätt förbättras rättsskyddet på konsumentskyddsområdet. Om t.ex. gruppaltalsförfarandet leder till att konsumenternas förtroende för att konsumentskyddslagens bestämmelser förverkligas i praktiken ökar, innebär detta att konsumenternas förtroende för rättsordningens funktionsduglighet förbättras. Om konsumenterna i större utsträckning kan lita på att deras i lag skyddade rättigheter förverkligas även i praktiken, leder detta till att marknadens mekanismer fungerar bättre.

På samhällsekonomisk nivå är en allmän målsättning att regelverket utvecklas så att företagen garanteras konkurrenskraftiga verksamhetsbetingelser. Genom att stifta en lag om gruppaltal eftersträvas att verksamhetsutövaren oftare än vad som nu är fallet skall svara för de förluster som försakats av lagstridig verksamhet. Genom att möjliggöra väckande av gruppaltal, minskar möjligheterna att erhålla ogrundad konkurrens- eller annan ekonomisk fördel särskilt i sådana situationer där underlåtenhet att efterfölja den materiella lagstiftningen endast försakat en enskild skadelidande en förhållandevis liten ekonomisk skada. Om det är fråga om en omfattande verksamhet, vilket är avsikten i en gruppaltalsituation, kan den genom lagstridig verksamhet erhållna konkurrensfördelen i förhållande till övriga företag inom samma bransch vara betydande.

Det är sannolikt att endast någon enstaka gruppaltal kommer att väckas per år. Det är även möjligt att gruppaltal inte kommer att väckas varje år. Detta minskar dock inte lagens preventiva verkan. När sannolikheten för att den materiella lagstiftningen förverkligas i det enskilda fallet ökar, utvecklar detta indirekt företagets verksamhetsmiljö i en mer jämställd riktning. Eftersom det inte är möjligt att skaffa sig konkurrensfördelar genom lagstridig verksamhet, förbättras företagsverksamhetens förutsebarhet. Detta förbättrar å sin sida konkurrensen mellan företagen och därmed marknadens funktion.

Givetvis ökar ett förfarande med gruppaltal för sin del även företagets risk att bli föremål för en rättsprocess. Detta kunde å sin sida minska företagsverksamheten. På ett allmänt plan är målsättningen ändå den att

företagande och företagsverksamhet skall bedrivas inom lagstiftningens ramar. Därmed kan de ovan redogjorda synpunkterna om utvecklande av rättsskyddet och förbättrande av konkurrensen anses vara viktigare än den olägenhet som försakats av att företagets processrisk ökar.

Ibruktataget av gruppaltal har även associerats med andra hotbilder. Möjlighet till gruppaltal har t.ex. ansetts minska Finlands konkurrenskraft som lokaliseringsplats för internationella företag i förhållande till stater där ifrågavarande rättsinstitut inte finns. Dessa konsekvenser är svåra att uppskatta på förhand. Därmed råder enighet mellan de som förespråkar och de som motsätter sig gruppaltal. Det är ofrånkomligt att dessa överväganden förblir teoretiska. Om man utgår från att det föreslagna systemet för gruppaltal är osedvanligt oförmånligt i förhållande till övriga länders lagstiftning, kan verkningarna på företagets lokalisering vara negativa. Även då baserar sig bedömningen sannolikt på att lagstiftningen lett till ogrundade käromål som väckts i skadesyfte. Målsättningen är att den föreslagna lagen så effektivt som möjligt skall förhindra sådana ogrundade käromål.

I Sverige har en lag om grupprättegång i tvistemål varit i kraft från och med början av 2003. För att kunna bedöma de konkreta ekonomiska konsekvenserna har man, förutom sakkunnigutlåtanden, i detta sammanhang försökt att skaffa uppgifter om möjliga ekonomiska och andra konsekvenser som systemet medfört i Sverige.

Det har inte framkommit någon information som skulle indikera att Sveriges lagstiftning om gruppaltal skulle ha inverkat särskilt positivt eller negativt på investeringar och lokaliseringsbeslut. På ett allmänt plan har den ekonomiska utvecklingen i Sverige under de år då lagen om grupprättegång varit i kraft varit märkbart bättre än i Europeiska unionens medlemsstater i genomsnitt. För närvarande verkar lagens ikraftträdande således inte ha medfört några negativa samhälls-ekonomiska konsekvenser för Sverige. Ingenting tyder heller på att internationella företag skulle ha låtit bli att investera i Sverige på grund av att det där finns en risk för grupprättegång. Farhågorna om att redan

förekomsten av en lag om grupptalan i sig skulle leda till negativa investerings- och lokaliseringsbeslut verkar således inte ha beaktats. Negativa återspeglings från grupptalansinstitutet och skadeståndslagstiftningen i Förenta staterna har heller inte kunnat konstateras. Sveriges justitiedepartement kommer att utreda grupprättegångslagens verkningar efter att lagen varit i kraft i fyra år.

Grupptalan enligt förslaget är begränsad jämfört med den svenska lagen. På basis av vad som anförts ovan kan det därför antas att förslaget inte kommer att höja kostnaderna för företagsfinansiering eller motsvarande kostnader i Finland. Andra positiva eller negativa samhällsekonomiska verkningar är åtminstone i ett kortare tidsperspektiv heller inte att förvänta.

Konsekvenser för företagen

Ikraftträdandet av lagen om grupptalan kommer inte att förorsaka företagen några omedelbara ekonomiska belastningar. För Sveriges del har det inte stått att finna exempel på att t.ex. försäkringspremierna beträffande de ansvarsförsäkringar som stora börsföretag anskaffar på den internationella marknaden skulle ha blivit dyrare efter att lagstiftningen om grupptalan trätt i kraft. Någon särskild grupptalansförsäkring har uppenbarligen inte lanserats på marknaden. Det kan inte heller påvisas att standardavtalsvillkor skulle ha ändrats i en mer konsumentförmånlig eller konsumentnegativ riktning, eller att företagen skulle ha för avsikt att göra så. Företagen har veterligen inte förberett sig för en grupptalan. Det förefaller vara så att grupprättegångslagen förorsakat företagen enbart sådana kostnader som följer av en enstaka rättegång och, i de fall tvisten förloras, därav följande ersättningsförpliktelser. Sannolikt kommer den föreslagna lagens verkningar i Finland till denna del att vara i hög grad desamma som i Sverige.

De negativa verkningarna av en lag om grupptalan förbinds ofta med de olägenheter och utgifter som grundlösa käromål förorsakar samt de negativa verkningar som i utpressningssyfte väckta käromål förorsakar börsföretagens image. Lagen har också befarats öppna för en möjlighet att tvinga börs-

företag att ingå oförmånliga förlikningar genom att hota med grupptalan.

För närvarande finns knappt 140 finska börsbolag. Dessa koncerners sammanlagda omsättning utgjorde 2004 cirka hälften av alla finska företags sammanlagda omsättning, om man beaktar både inhemsk och utländsk verksamhet. Denna andel har ökat med cirka 10 procentenheter under tio års tid. En mer detaljerad fördelning, av vilken skulle framgå uppgifter om omsättningens och personalens fördelning mellan de inhemska och utländska enheterna, kan inte utläsas ur befintlig statistik.

Det är otvetydigt att dessa bolags betydelse för den finska samhällsekonomin är stor, och man kan därför inte ta lätt på de risker som beskrivits ovan. Om grupptalan kan användas på ett obehörigt sätt så att man genom den kan förorsaka särskilt börsbolag ogrundade kostnader och olägenheter, bör de skäl som talar för grupptalansinstitutet väga tungt. Man bör dock beakta att många finska börsbolag verkar på en global marknad, dvs. även i länder där det redan nu finns omfattande och mer heltäckande grupptalanssystem än det som nu föreslås i propositionen. Veterligen har inte finska företag underlåtit att etablera sig på marknaden i t.ex. Förenta staterna eller varit tvungna att dra sig tillbaka från nämnda marknad på grund av hot om grupptalan eller förverkligade rättegångar.

Det är tänkbart att de bolag som noteras på värdepappersmarknaden skulle hamna i en sämre ställning än andra bolag även då det är fråga om befogade grupprättegångar, på grund av de negativa konsekvenser som en rättegång kunde ha för värdet på bolagens värdepapper. Det att tre fjärdedelar av marknadsvärdet på Helsingforsbörsen är i utländsk ägo kan ha betydelse för de negativa verkningarnas uppkomst och omfattning. Investeringarna skulle kunna reagera på ett grupptalansförfarande på basis av den information och de erfarenheter de har av lagstiftningen i sitt hemland.

Huruvida de ovan nämnda hotbilderna förverkligas påverkas av rättspraxis och av den materiella lagstiftningen. Med beaktande av att inga ändringar föreslås i innehållet i den materiella lagstiftningen, är det osannolikt att börsbolagen enbart på grund av denna egenskap skulle hamna i en mer ofördelaktig

situation än övriga företag. Enbart den omständigheten att ett företags värdepapper finns på värdepappersmarknaden gör inte företaget exceptionellt utsatt för grupptalan. Också den bransch företaget verkar inom och dess verksamhet mer generellt är av betydelse. T.ex. negativ publicitet kan vara mycket skadligt för också andra företag än börsbolag. Så är fallet särskilt beträffande de nu aktuella förslagen, eftersom konsumenternas köpbeteende i en grupptalanssituation kan styra företagen effektivare än investerarnas agerande.

Propositionens förslag om en myndighetsinitierad grupptalan som till sitt tillämpningsområde är begränsad påverkar även börsbolagens situation. Man kan utgå från att en myndighet på basis av sitt ämbetsansvar handlar objektivt och opartiskt, och att den därmed inte försätter ett slags bolag i en sämre ställning än andra. Därtill säkerställer gällande materiell rätt och bestämmelserna om kostnadsansvar effektivt företagets rättsliga ställning. Inte heller de inledande erfarenheterna av det svenska systemet stöder den uppfattningen att särskilt börsbolagen skulle utväljas som föremål för grupptalan. Detta trots att det svenska systemet är betydligt mer omfattande än det som föreslås i propositionen och att det där inte förutsätts något myndighetsinitiativ.

Det fanns mer än 230 000 företag i Finland 2004. Av dessa var ca 0,2 % storföretag med fler än 250 anställda, ca 1 % medelstora företag med 50 till 250 anställda och resterande 98,8 % var mikro- eller småföretag. Lagstiftningen om grupptalan skulle troligtvis inte ha någon nämnvärd inverkan på småföretagen, eftersom dessa knappast någonsin skulle bli direkta föremål för en grupptalan. Detta beror på att småföretagens verksamhet i allmänhet är så pass småskalig att en grupptalanssituation mer sällan skulle uppkomma. Naturligtvis är detta inte helt uteslutet. Det är klart att en grupptalan skulle ha betydligt mer dramatiska verkningar för ett småföretag i förhållande till dess bärkraft än för ett stort företag. I samband med den svenska utredningen avser man särskilt att ta reda på grupprättegångslagens verkningar för små och medelstora företag. I ljuset av erfarenheterna från Sverige finns i detta nu inget som tyder på att gruppkäromål skulle riktas

mot små och medelstora företag.

4.2. Konsekvenser för myndigheterna

Lagens ikraftträdande skulle innebära att konsumentombudsmannen som part skulle kunna föra talan på en i käromålet definierad grupps vägnar utan att gruppens medlemmar skulle vara parter i rättegången. Den nya uppgiften förutsätter ändring av lagen om Konsumentverket (1056/1998). Avsikten är att till nämnda lag foga en bestämmelse enligt vilken konsumentombudsmannen kan vara kârände så som föreskrivs i lagen om grupptalan.

Det kan förutses att högst ett fåtal käromål enligt lagen om grupptalan kommer att väckas per år. Denna bedömning baserar sig på antalet väckta käromål i Sverige. Under de första åren lagen varit i kraft har grupptalan väckts i sammanlagt sex fall. Av käromålen har ett väckts av konsumentombudsmannen. I de övriga fallen är det fråga om enskild grupptalan.

Eftersom antalet fall av grupptalan kommer att vara litet, har lagen inte heller några stora konsekvenser för konsumentombudsmannen. Att föra en grupptalan innebär dock ansvar förutom för processhandlingarna även för anmälningsförfarandet och informationen till gruppmedlemmarna. Det finns därför skäl att anta att redan en grupptalan tillfälligt skulle öka konsumentombudsmannens arbetsbörda och utgifter.

Konsumentombudsmannen biträder redan nu enskilda konsument i tvistemål med grupptalanspotential. Grupptalansförfarandet innebär därför inte någon betydande ändring eller utvidgning av konsumentombudsmannens arbetsuppgifter. Enligt lagen om grupptalan är det möjligt för ett utomstående ombud att företräda konsumentombudsmannen i rättegången. Käromålet ökar då inte direkt arbetsbördan för Konsumentverkets personal. Lagen om grupptalan kunde öka verkets omkostnader särskilt i sådana fall då konsumentombudsmannen förlorar ett mål. Om konsumentombudsmannen vinner tvisten, kan motparten åläggas att ersätta kostnaderna. I dessa fall förorsaka grupptalan inte några egentliga tilläggsutgifter för konsumentombudsmannen, om kostnaderna kan indrivnas.

Utgångspunkten är att lagen inte skall orsaka merkostnader för Konsumentverket. I en

situation där konsumentombudsmannen förlorar grupptalan kan det dock uppstå kostnader. Det är därför motiverat att beakta denna risk vid budgeteringen av verkets omkostnader.

Enligt förslaget koncentreras handläggningen av grupptalan till vissa större tingsrätter. Eftersom antalet käromål kommer att vara litet, kommer reformen åtminstone i princip inte att ha några betydande verkningar på dessa domstolars verksamhetskostnader eller personalbehov.

4.3. Samhälleliga konsekvenser

Förslaget har positiva verkningar för förverkligandet av skyddet av rättsliga intressen. Eftersom ett anspråk kan framställas i ett enkelt anmälningsförfarande och rättegången inte innebär partsställning och inte heller förutsätter att gruppmedlemmen deltar i densamma, befämjar grupptalan en rättvis behandling av personer som blivit föremål för samma rättskränkning. Förslaget förbättrar särskilt situationen för sådana medborgare som på grund av bristande kunskaper och förmåga befinner sig i en sämre ställning än andra.

Ett fall av grupptalan som i Sverige erhållit mycket publicitet gällde livförsäkringsbolaget Skandia Liv. En ideell förening bestående av pensionsförsäkringssparare i Skandia Liv (över 15 000 medlemmar) väckte en enskild grupptalan mot Skandia Livs moderbolag Skandia. En av pensions-spararna överförde sitt anspråk på föreningen, vilket möjliggjorde väckandet av en enskild grupptalan. I käromålet yrkades på ersättning för den skada som förorsakats genom att Skandias moderbolag sålt ett av dotterbolagen till en norsk bank och ensam behållit köpesumman. Föreningen ansåg det vara fråga om en otillåten vinstutdelning som förorsakat pensionsspararna en förlust på över en miljard kronor. Käromålet ledde slutligen till att Skandias moderbolag och Skandia Liv överförde frågan om vinstfördelningen i fråga om köpesumman till skiljemanaförfarande sålunda, att föreningen som representerade försäkringsspararna gavs rätt till full insyn i förfarandet. Då avgörandet uppfyllde föreningens förväntningar, återkallades talan våren 2004.

På basis av det fall som redogjorts för ovan kan man hävda att lagstiftningen om grupptalan har givit privatpersoner en möjlighet att agera i en situation där deras tidigare möjligheter att påverka varit små. Utan grupptalan skulle pensionsspararna i Skandiafallet inte utöver diskussionen i media i praktiken ha haft medel att påverka vinstutdelningen till följd av företagsförsäljningen.

Målet för lagstiftningen om grupptalan är att förbättra en större grupp skadelidandes ställning och möjligheter att framställa anspråk i en sak där den enskilde skadelidande befinner sig i en ekonomiskt och kunskapsmässigt svagare ställning än motparten. I Skandiafallet kan det anses att förfarandet med grupptalan gjorde parternas ställning mer jämlik, varvid kärandesidans möjlighet att åstadkomma ett tillfredsställande förhandlingsresultat på ett motsvarande sätt förbättrades.

Förverkligandet av rättsskyddet förutsätter reella möjligheter att agera och påverka i egen sak. Lagstiftning om grupptalan på konsumentskyddsområdet skulle stärka de personers ställning som blivit föremål för en rättskränkning, både i samband med de förhandlingar som föregår rättegången och i själva processen. Målet för den föreslagna lagen är att även på detta sätt främja jämlikhet mellan olika befolkningsgrupper.

5. Beredningen av propositionen

5.1. Beredningsskeden och beredningsmaterial

Grundläggande utredning om möjligheterna att använda grupptalan i Finlands rättsystem

Nordiska rådet gav den 27 april 1991 ministerrådet rekommendation nr 11/1991, enligt vilken förutsättningarna för samnordisk lagstiftning om grupptalan i konsumentmål borde utredas.

Vid justitieministeriet utarbetades därefter som tjänsteuppdrag en utredning "Grupptalan. Grundläggande utredning beträffande användningsmöjligheterna för grupptalan i Finlands rättssystem" (JLP 3/1992). I utredningen utvärderas behovet av grupptalan i Finland och dess lämplighet i det finska rättssystemet. Som utgångspunkt för utredningen

valdes en allmänprocessuell approach, där det materiella tillämpningsområdet för grupptalan inte begränsats. I utredningen har man granskat målsättningen och särdragen för grupptalan. Där går även utifrån grupptalans rättspolitiska målsättningar igenom de centrala alternativen till grupptalan.

Arbetsgruppen för grupptalan (1992)

Justitieministeriet tillsatte 1992 en arbetsgrupp, vars uppgift var att bereda ett i form av en regeringsproposition uppgjort förslag till rättegångsförfarande, där käranden utan uttrycklig fullmakt för talan i en rättegång till förmån för en närmare definierad grupp sålunda, att domens rättskraft omfattar gruppmedlemmarna trots att de inte varit parter i rättegången. Enligt uppdraget skulle grupptalan i första hand enbart vara tillämplig i sådana mål vid allmän domstol som handläggs enligt bestämmelserna om tvistemål. Bestämmelserna skulle möjliggöra förutom enskild grupptalan även organisations- och offentlig grupptalan i de situationer där detta vore ändamålsenligt. Arbetsgruppen avgav sitt betänkande den 30 december 1994 (JLP 1/1995).

Arbetsgruppens förslag till definition av grupptalan motsvarade till sitt innehåll de riktlinjer som stakats ut i tillsättningsbeslutet. I betänkandet föreslogs att det stiftas en skild lag om grupptalan, som på sitt tillämpningsområde skulle ha kompletterat rättegångsbalkens bestämmelser om civilprocess.

Enligt förslaget skulle ett mål ha kunnat handläggas i form av en grupptalan när flera personer har yrkanden som grundar sig på samma eller liknande omständigheter. En ytterligare förutsättning var att en handläggning som grupptalan vore ändamålsenlig. En gruppmedlem, eller i vissa situationer på gruppmedlemmarnas vägnar en förening, skulle ha kunna framställa en ansökan om målets handläggning som grupptalan. Om myndigheters, t.ex. konsumentombudsmannens, möjlighet att ansöka om grupptalan skulle ha bestämts särskilt.

Ett särskilt beslut skulle ha fattats om målets handläggning som grupptalan. Innan beslutet fattades skulle endast den som anhållit om sakens handläggning som grupptalan ha varit kärande. När domstolen godkänt

målets handläggning som grupptalan skulle den ha utsett ett ombud för gruppen, och gruppen skulle efter detta ha varit part i rättegången. Gruppens ombud skulle därefter självständigt och opartiskt ha representerat gruppmedlemmarnas intresse. Det skulle ha varit ombudets uppgift att informera gruppmedlemmarna om att grupptalan är anhängig.

Medlemskapet i gruppen skulle ha grundat sig på opt out-principen. Medlemskapet i gruppen skulle för medlemmens del inte ha förutsatt några åtgärder. En dom given med anledning av en grupptalan skulle ha varit bindande för alla gruppmedlemmarna. För att undgå domens rättsverkningar måste medlemmen uttryckligen träda ur gruppen. Domen skulle inte ha varit bindande för de medlemmar som trätt ur gruppen.

Enligt förslaget skulle den som ansökt om målets handläggning som grupptalan ha svarat för rättegångskostnaderna. Sökanden skulle dock ha kunnat anhålla om att staten svarar för sökandens egna rättegångskostnader och för de rättegångskostnader som sökanden skulle ha kunnat åläggas att ersätta svaranden. Det föreslogs att en grupptalenämnd skulle inrättas för att behandla ansökningarna om ersättning av kostnader. Om grupptalenämnden skulle ha beslutat att de rättegångskostnader som sökanden skulle ha kunnat åläggas att betala till svaranden inte skall ersättas, skulle sökanden i allmänhet ha ålagts att för svaranden ställa säkerhet för kostnaderna.

Förslaget innehöll särskilda bestämmelser om avgörande av fullgörelsemål. En prestation skulle ha kunnat tilldömas gruppmedlemmarna direkt eller via ett särskilt fördelningsförfarande. Det överskott som blivit kvar efter fördelningsförfarandet skulle i allmänhet ha tillfallit staten.

Förslaget fick både positiv och negativ respons. Näringslivets representanter ansåg att förslaget inte på ett tillbörligt sätt skulle ha förhindrat väckande av grupptalan i utpressnings- eller förolämpande syfte. Det ansågs att tillämpningsområdet var alltför vidsträckt och att lagen var lagtekniskt sett svår. Förslaget ledde inte till lagstiftnings åtgärder.

Arbetsgrupp för grupptalan II (1996)

Man beslöt dock att fortsätta beredningen

av grupptalan. I programmet för premiärminister Paavo Lipponens I regering sades i avsnittet om rättspolitik att grupptalan möjliggörs beträffande miljö-, arbetsbrott- och konsumentskyddsfall.

Justitieministeriet tillsatte 1996 en ny arbetsgrupp för att bereda ett förslag till lagstiftning om grupptalan. Förslaget skulle beredas på basis av den föregående arbetsgruppens betänkande och de erhållna remissutlåtandena. Enligt uppdraget skulle arbetsgruppen fästa särskild uppmärksamhet vid att den föreslagna lagstiftningen så bra som möjligt passade in i det finska rättssystemet. Arbetsgruppen gavs även möjlighet att föreslå att grupptalan tas i bruk på försök, om detta kunde anses vara ändamålsenligt. Arbetsgruppen avgav sitt betänkande den 6 juni 1997 (JLP 3/1997).

I arbetsgruppens betänkande föreslogs att det stiftas en lag om grupptalan. Med grupptalan avsågs en talan som i ett tvistemål förs på flera parter vägnar utan att kâranden erhållit fullmakt av var och en av dem.

Enligt förslaget skulle förfarandet med grupptalan ha tagits i bruk endast i mål som gällt rättelse av fel, prisnedsättning och hävande av avtal beträffande konsumtionsnyttigheter som förvärvats eller förhyrts av en näringsidkare, tolkning av eller brott mot s.k. standardavtal eller villkor i sådana avtal eller miljöskada samt återställande av miljön.

Enligt förslaget skulle den sakliga förutsättningen för en grupptalan ha varit den att flera kârande mot samma svarande framställer väsentligt likadana yrkanden, som grundar sig på samma eller liknande omständigheter. Därtill skulle ha förutsatts att en ändamålsenlig kârandegrupp skulle kunna definieras och att saken skulle ha lämpligt och effektivt kunnat handläggas som en grupptalan. En fullgörelsetalan skulle inte ha kunnat handläggas som grupptalan, om den förmån som varje enskild gruppmedlem skulle ha kunnat erhålla skulle ha varit liten eller om den bevisning som skulle ha lagts fram till stöd för yrkandena skulle ha varit olika för varje gruppmedlems del.

Enligt förslaget skulle en gruppmedlem eller konsumentombudsmannen, i mål som omfattas av konsumentombudsmannens behörighet, ha kunnat ansöka om sakens handläggning som grupptalan. Förfarandet med

grupptalan skulle ha varit möjligt enbart i de fall då gruppen funnits på kârandesidan.

Enligt förslaget skulle man ha ansökt om målets handläggning som grupptalan genom en ansökan om grupptalan. Ansökan skulle ha innehållit både anhängan om att målet handläggs som grupptalan och det därtill bifogade yrkandet i huvudsaken. Domstolen skulle inledningsvis ha avgjort ansökan om målets handläggning som grupptalan. I avgörandet skulle domstolen ha definierat gruppen, utsett ett ombud för den och beslutat om hur man skall informera om att grupptalan är anhängig samt uppgett om avgörandet är direkt bindande för alla gruppmedlemmarna enligt definitionen av gruppen eller om man måste anmäla sig som medlem. Gruppens ombud skulle ha svarat för att gruppmedlemmarna informeras om att talan är anhängig.

Domen i målet skulle ha varit bindande för alla gruppmedlemmarna. Om det i kärömmålet skulle ha yrkats på en penningprestation, så skulle domen ha avsett endast de gruppmedlemmar som anmält sig till gruppen (opt in). Om det däremot skulle ha varit fråga om en s.k. fastställelse- eller förbudstalan, dvs. fastställande av ett i juridisk mening betydelsefullt sakförhållande eller förbudande av viss verksamhet i en dom utan att det samtidigt beslutas om annan prestationsskyldighet, skulle domen ha gällt alla gruppmedlemmar enligt definitionen av gruppen även utan särskild anmälan. I det senare fallet skulle domen inte ha omfattat sådana medlemmar som uttryckligen trätt ur gruppen (opt out).

Sökanden, dvs. den som ansökt om sakens handläggning som grupptalan, skulle på gruppens vägnar ha varit ansvarig för rättegångskostnaderna, både för gruppens egna kostnader och då målet förlorats också för de rättegångskostnader som gruppen skulle ha ålagts att ersätta motparten. Vid en fullgörelsetalan skulle ansvaret ha omfattat också de gruppmedlemmar som anmält sig till gruppen. Av gruppen skulle ha kunnat krävas säkerhet för den händelse att gruppen skulle ha ålagts att ersätta svarandens rättegångskostnader.

Även detta förslag fick både positiv och negativ respons. Konsumentintressets företrädare ansåg att den föreslagna lagens tillämpningsområde var alltför begränsat, och

näringslivets representanter ansåg att också en till sitt tillämpningsområde begränsad lag om grupptalan utgör ett hot och att institutet passar dåligt in i det finska rättssystemet. Under beredningens gång hade åsikterna om taleformens verkningar tillspetsats. På grund av näringslivets kraftiga motstånd fortsattes inte beredningen av lagen.

I syfte att underlätta förverkligandet av konsumenternas rättigheter effektiviserades konsumentombudsmannens bistående verksamhet vid käromål och kretsen av personer berättigade till statligt finansierad rättshjälp utvidgades för att förbättra rättskyddets tillgänglighet. Därtill gavs justitieministeriet möjlighet att finansiellt understöda en part i en rättegång om miljöskada i situationer då saken är betydelsefull från miljöskyddssynpunkt eller skulle ha märkbar betydelse för ett stort antal personers förhållanden, och sökandens kostnader skulle kunna bli oskäligen i förhållande till sökandens betalningsförmåga.

Arbetsgrupp för grupptalan III (2004)

I premiärminister Matti Vanhanens regeringsprogram förutsätts att möjligheterna att använda grupptalan i bl.a. konsumentmål utreds. Justitieministeriet tillsatte den 24 mars 2004 en arbetsgrupp som fick till uppgift att utreda möjligheterna att använda grupptalan samt utvärdera behovet av grupptalan på basis av tidigare beredning och utvecklingen i Finland och i utlandet. Arbetsgruppen skulle överväga grupptalans användbarhet särskilt i mål som gäller konsumentköp och miljöskador och även i andra kategorier av ärenden. Arbetsgruppen skulle även utreda vilka gemensamma tvistefrågor och anspråk som skulle lämpa sig för handläggning som grupptalan med beaktande av gällande skadeståndslagstiftning och –praxis. Därtill skulle arbetsgruppen överväga vem som skulle kunna väcka en grupptalan samt vilka problem ett ibruktagande av grupptalan möjligen skulle kunna förorsaka och hur dessa problem kunde avväjas.

Arbetsgruppen överlämnade sitt betänkande till justitieministeriet den 1 april 2005. I betänkandet redogörs enligt arbetsgruppens uppdrag för särdragen i förfarandet med grupptalan och för de centrala frågorna sett

från lagstiftningssynpunkt, utvärderas användbarheten hos grupptalan som en del av det finska rättssystemet samt dryftas olika möjligheter till lagstiftningsmässiga riktlinjer. Betänkandet innehåller inget förslag till lagstiftning.

Justitieministeriet arrangerade med anledning av utredningen ett diskussionsmöte den 23 maj 2005, där avsikten var att utreda de närvarande representanternas åsikter om innehållet i en möjlig lag. Meningarna var fortfarande mycket delade. Näringslivet motsatte sig stiftandet av lagen över huvud taget och de organisationer och myndigheter som representerar konsument- och arbetstagarintressen understödde den fortsatta beredningen av grupptalan åtminstone beträffande konsumentskyddet. Minst motstånd erhöll alternativet med en myndighetsinitierad grupptalan där lagens tillämpningsområde endast skulle omfatta tvistemål om konsumentförhållanden.

Regeringen beslutade i sin aftonskola den 15 juni 2005 att beredningen av en lag om grupptalan påbörjas vid justitieministeriet.

Arbetsgrupp för grupptalan IV (2005)

Propositionsutkastet har beretts av den i ordningen fjärde arbetsgruppen för grupptalan, som tillsattes av justitieministeriet den 9 augusti 2005. Arbetsgruppen fick i uppdrag att bereda en lag om grupptalan som kunde tillämpas på tvistemål som gäller konsumentförhållanden. Enligt tillsättningsbeslutet skulle lagens tillämpningsområde utformas i enlighet med konsumentombudsmannens behörighet. Grupptalan skulle vara myndighetsinitierad och konsumentombudsmannen skulle fungera som kärande. Grupptillhörigheten skulle som utgångspunkt förutsätta en särskild anmälan till gruppen. Arbetsgruppen skulle även utreda möjligheterna att inkludera miljöskademål i lagens tillämpningsområde.

Representerade i arbetsgruppen var förutom justitieministeriet Näringslivets Centralförbud r.f., Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter (MTK) r.f., Helsingfors tingsrätt, Aktiespararnas Centralförbund r.f., Centralhandelskammaren, Finlands Naturskyddsförbund r.f., Finlands Advokatförbund r.f., Finlands Konsumentförbund r.f.,

Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC r.f., Finlands miljöcentral och Konsumentverket.

Beträffande inkluderande av miljöskadorna i lagens tillämpningsområde hörde arbetsgruppen som sakkunniga förvaltningsrådet Pekka Vihervuori, professorn i miljö rätt vid Helsingfors universitet Vesa Majamaa samt lagstiftningsrådet Jukka Nurmio från miljöministeriet. Därtill hade arbetsgruppen till sitt förfogande de sakkunnigutlåtanden som givits under de föregående arbetsgruppernas arbete.

Beredningen av lagstiftning om grupptalan är ett av pilotprojekten inom ramen för handels- och industriministeriets projekt för bedömning av lagberedningens konsekvenser för företagen (SÄVY-projektet). Målsättningen med SÄVY-projektet är att främja en systematisk bedömning av lagberedningens konsekvenser för företagen. Projektet är anknutet till politikprogrammet för företagsamhet. Arbetsgruppen har hört projektledare Antti Neimala vid handels- och industriministeriet om företagskonsekvenserna av grupptalan och om bedömningen av konsekvenserna.

Arbetsgruppen överlämnade sitt betänkande till justitieministeriet den 16 mars 2006. I betänkandet föreslås att det stiftas en lag om grupptalan. Enligt förslaget skall lagens tillämpningsområde begränsas till konsumenttvister och tvistemål som gäller miljöskador. Som kärande fungerar en myndighet, i konsumenttvistemål konsumentombudsmannen och i tvistemål som gäller miljöskador Västra Finlands miljöcentral. I tvistemål som gäller miljöskador föreslås dessutom vissa registrerade föreningar och stiftelser ha sekundär talerätt. Enligt förslaget binder en dom som meddelats med anledning av en grupptalan endast de medlemmar som uttryckligen anmält sig till gruppen.

5.2. Remissyttranden och hur de har beaktats

Betänkandet sändes på remiss till sammanlagt 58 olika myndigheter, organisationer och personer. Dessutom gavs högsta domstolen tillfälle att avge ett utlåtande om betänkandet. Sammanlagt 40 av remissinstanserna inkom med ett utlåtande. Dessutom gav

fyra organisationer och ett företag utlåtanden om betänkandet.

Merparten av de inkomna utlåtandena gällde principiella frågor i samband med grupptalan. Av remissinstanserna förhöll sig hälften neutralt eller positivt till möjlighörandet av grupptalan medan hälften motsatte sig förslaget. Även ministeriernas åsikter är delade. Miljöministeriet och kommunikationsministeriet förhöll sig positivt till förslaget medan handels- och industriministeriet samt jord- och skogsbruksministeriet var reserverade. Av de domstolar som inkommit med ett utlåtande var en klar majoritet positiva till förslaget. Domstolsväsendet förhöll sig dock reserverat till förslaget om att utsträcka lagen till att omfatta miljöskador och/eller talerätt för den regionala miljöcentralen och var även kritiskt till den föreslagna sekundära talerätten för organisationer i miljöskadeärenden. Finlands Advokatförbund r.f. förordade att förslaget genomförs till den del det gäller konsumenttvister. Finlands Juristförbund r.f. förhöll sig för sin del reserverat till behovet av grupptalan, men ansåg dock att det finns ett visst behov av grupptalan i konsumentskyddsärenden. Rättsvetenskapens företrädare var positiva till förslaget om att möjliggöra grupptalan, även om de ställde sig frågande till den föreslagna lagens snäva tillämpningsområde liksom även till det faktum att lagen inte möjliggör enskild grupptalan. Konsumentmyndigheterna samt konsument-, miljö- och arbetstagarorganisationerna understödde förslaget. Näringslivets intresseorganisationer och företagen anser i sina utlåtanden att grupptalan inte bör möjliggöras i någon form alls.

De flesta av dem som understöder förslaget förordar att förslaget genomförs som sådant eller med endast små ändringar, och de som understöder förslaget med vissa förbehåll att det genomförs åtminstone till den del det gäller konsumenttvister. På många håll förhåller man sig dock reserverat till förslaget om att lagens tillämpningsområde utsträcks till att omfatta miljöskador. Frågan om hur den behöriga käranden skall bestämmas och den sekundära talerätten är de största problempunkterna.

När det gäller de föreslagna bestämmelserna ansågs det problematiskt att det inte meddelas ett särskilt beslut om handlägg-

ningen av ett mål som grupptalan, och att överklagandet av ett avgörande genom vilket en processinvändning som gäller förutsättningarna för grupptalansförfarande har förkastats enligt de föreslagna bestämmelserna är helt beroende av bestämmelserna i rättegångsbalken.

Förslagen i denna proposition har beretts vid justitieministeriet som tjänsteuppdrag utifrån betänkandet av arbetsgruppen för grupptalan IV och de utlåtanden som erhållits om det. Med anledning av remissvaren föreslås det i propositionen att lagens tillämpningsområde i detta nu begränsas till handläggning som grupptalan av tvistemål mellan konsumenter och näringsidkare. Trots att grupptalansförfarandet kunde vara användbart vid handläggning i allmän domstol av tvister som gäller miljöskador som till sina konsekvenser är omfattande, skulle ett genomförande av det förslag som ingår i betänkandet förutsätta nya bedömningar när det gäller den behöriga myndigheten och den sekundära talerätten. Med beaktande dessutom av att grupptalan är en ny rättegångsform, är det motiverat att till en början begränsa förfarandets tillämpningsområde enbart till konsumenttvister. Om erfarenheterna av grupptalan inom konsumentskyddet visar sig vara positiva, är det möjligt att senare överväga en utvidgning av lagens tillämpningsområde t.ex. till miljöskador.

Arbetsgruppens förslag har även ändrats så att ett avgörande genom vilket en processinvändning som gäller förutsättningarna för grupptalansförfarande har förkastats får överklagas särskilt, om inte domstolen uttryckli-

gen bestämmer att avgörandet får överklagas först i samband med att ändring söks i huvudsaken. Det föreslås att en särskild bestämmelse om saken tas in i lagen.

6. Samband med andra propositioner

Justitieministeriet tillsatte den 9 augusti 2005 en arbetsgrupp som gavs till uppgift att revidera lagstiftningen om konsumentklagonämnden. Arbetsgruppen överlämnade sitt betänkande till justitieministeriet den 16 mars 2006. Arbetsgruppens förslag till lag innehöll bl.a. bestämmelser om myndighetsinitierat gruppklagomål i den konsumenttvistenämnd som förslags ersätta konsumentklagonämnden. Den regeringsproposition med förslag till lagar om konsumenttvistenämnden och ändring av lagen om Konsumentverket (RP 115/2006) som utarbetats utifrån arbetsgruppens förslag gavs till riksdagen den 12 september 2006. Förslagen om gruppklagomålsförfarande i konsumenttvistenämnden och om grupptalansförfarande i de allmänna domstolarna är inte i sig beroende av varandra. Grupptalan skulle dock ge gruppklago målsförfarandet större tyngd. I en situation där motparten inte frivilligt iakttar en rekommendation som ges med anledning av gruppklagomål skulle lagen göra det möjligt för konsumentombudsmannen att föra saken till domstol i form av en grupptalan och därigenom få ett verkställbart avgörande. Detta skulle förbättra konsekvensen inom rättssystemet.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

1.1. Lag om grupptalan

1 §. Tillämpningsområde. I paragrafen föreskrivs om lagens tillämpningsområde. Enligt 1 mom. skall lagen tillämpas vid handläggning som grupptalan av sådana tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare som faller inom konsumentombudsmannens behörighet.

Konsumentombudsmannens behörighet bestäms huvudsakligen med stöd av konsumentskyddslagen men även utifrån en del speciallagar. Konsumentombudsmannens egentliga uppgift är att övervaka marknadsföringen av konsumtionsnyttigheter och lagligheten hos villkor i konsumentavtal. Såsom framgår av allmänna motiveringen ovan är begreppet konsumtionsnyttighet och således även konsumentombudsmannens behörighet omfattande.

Konsumentombudsmannens behörighet i tillsynsärenden bestämmer tillämpningsområdet för lagen om grupptalan. Lagen utvidgar således inte konsumentombudsmannens behörighet i sak i exempelvis ärenden som gäller investerarskydd jämfört med i dag. Enligt förslaget skall lagen tillämpas t.ex. på tvistemål som grundar sig på ett fel i en konsumtionsvara. Lagens tillämpningsområde innefattar även tvistemål som gäller tolkningen av villkor i avtal mellan konsumenter och näringsidkare. Till tillämpningsområdet hör även sådana tvistemål mellan konsumenter och näringsidkare som gäller placeringsprodukter och försäkringar. Enligt 1 kap. 5 § i konsumentskyddslagen avses med näringsidkare också en offentlig juridisk person som i syfte att få inkomst eller annan ekonomisk nytta yrkesmässigt håller till salu, säljer eller i övrigt bjuder ut konsumtionsnyttigheter för anskaffning mot vederlag. Till lagens tillämpningsområde hör enligt förslaget bl.a. inte tvister där parterna är ett bostadsaktiebolag och en näringsidkare eller, i fråga om avtal som gäller hyra för en bostad, två enskilda personer.

När det gäller placeringsprodukter inbe-

griper definitionen inte tvister mellan yrkesmässiga investerare och näringsidkare. Inom värdepappershandeln skiljer man mellan yrkesmässiga och icke-yrkesmässiga investerare. I värdepappersmarknadslagen (495/1989) föreskrivs om indelning av värdepappersförmedlarnas kunder på ovan nämnt sätt. Finansinspektionen har också utfärdat anvisningar om saken. De krav i konsumentskyddslagen som gäller konsumenter tillämpas inte på yrkesmässiga investerare. En fysisk person som själv har uppgivit sig vara en yrkesmässig investerare skall alltid informeras om detta i ett skriftligt meddelande som gäller kundens ställning.

Enligt paragrafens 1 mom. omfattar tillämpningsområdet för lagen om grupptalan inte heller konsumenttvister som gäller ett förfarande av en i värdepappersmarknadslagen avsedd värdepappersemittent eller givare av ett offentligt köpeanbud. De ovan nämnda förfarandena samt tillsynen över dem hör inte till kärnan inom konsumentskyddssystemet. Eftersom grupptalan är ett nytt förfarande, bör lagens tillämpningsområde begränsas till konsumentombudsmannens centrala behörighetsområden.

I 2 mom. ingår en definition av grupptalan. Enligt den föreslagna definitionen avses med grupptalan en talan som en kärande för som företrädare för en i käromålet definierad grupp så att domen i målet blir bindande även för gruppens medlemmar.

Lagen skall tillämpas på tvistemål som hör till dess materiella tillämpningsområde och som handläggs i de allmänna domstolarna. Enligt förslaget är grupptalan möjlig endast när gruppen finns på kärandesidan.

Enligt förslaget kan yrkanden framställas som företrädare för flera personer utan att en uttrycklig fullmakt har erhållits av dem alla. När ett mål anhängiggörs hör således till gruppen personer som då ännu inte själva vet om att målet har anhängiggjorts.

Det avgörande som meddelas med anledning av en grupptalan är bindande för samtliga de gruppmedlemmar som har anmält sig till gruppen så som förutsätts i lagen.

En särskild bestämmelse om avgörandets bindande verkan föreslås bli intagen i lagens 16 §.

Enligt 3 mom. gäller i fråga om handläggningen av en grupptalan dessutom i tillämpliga delar vad som i övrigt föreskrivs om handläggning av tvistemål. Lagen om grupptalan är en speciallag som kompletterar rättegångsbalken, och den innehåller endast sådana bestämmelser som är nödvändiga för handläggningen av en grupptalan. Till den del det inte i lagen föreskrivs särskilt om handläggningen av ett mål som grupptalan, skall bestämmelserna i rättegångsbalken tillämpas. För att förhållandet mellan den föreslagna lagen och rättegångsbalken skall vara så klart som möjligt hänvisas det i en del bestämmelser uttryckligen till vissa bestämmelser i rättegångsbalken.

2 §. *Förutsättningarna för grupptalan.* I paragrafen föreslås en bestämmelse om vilka slags mål som kan handläggas som grupptalan. De frågor som behandlas i en grupptalansrättegång skall vara gemensamma för gruppmedlemmarna på så sätt att saken i praktiken kan behandlas vid en och samma rättegång. Genom bestämmelsen begränsas användningen av grupptalan så att denna handläggningsform används endast när den är det ändamålsenligaste sättet att behandla de yrkanden som framställs i käromålet. Med stöd av förslagets 1 § 3 mom. skall förutom de förutsättningar som anges i paragrafen även tillämpas de allmänna bestämmelserna om förutsättningarna för en rättegång.

Alla de tre förutsättningar som anges i paragrafen skall föreligga för att de yrkanden som framställs i ett mål skall kunna handläggas i form av en grupptalan. En brist i dessa förutsättningar utgör ett absolut rättegångshinder, och domstolen skall avvisa käromålet på tjänstens vägnar. Detta betyder dock inte att grupptalan i ett ovan nämnt fall omedelbart skall avvisas utan att kändan före det har uppmanats att komplettera stämningssökan i enlighet med 5 kap. 5 § i rättegångsbalken. Domstolen skall givetvis även i fråga om dessa förutsättningar ge kändan tillfälle att inkomma med en utredning.

På motsvarande sätt betyder det att handläggningen av käromålet fortsätter och stämning utfärdas inte att frågan om förekomsten av en absolut processförutsättning

skulle ha avgjorts slutligt. Domstolen kan också senare under handläggningen avvisa käromålet på grund av brister i en absolut processförutsättning enligt 2 §. Detta är motiverat för att svaranden först efter det att stämning har utfärdats har möjlighet att göra en invändning om brister i en absolut eller en dispositiv processförutsättning och lägga fram en utredning till stöd för invändningen.

Enligt 1 punkten förutsätts det att flera personer har anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma svarande. Minimikraven enligt lagrummet är absoluta och förutsätter inte ändamålsenlighetsprövning. I förslaget föreskrivs inte om någon övre gräns för hur stor gruppen får vara.

Gruppens anspråk skall rikta sig mot samma svarande. På basis av ordalydelsen i bestämmelsen finns det inte något hinder för att anspråken i ett käromål riktar sig mot flera svarande, om anspråken gäller en omständighet som flera svarande ansvarar för. T.ex. kan ett anspråk som grundar sig på ett fel i en konsumtionsnyttighet framställas mot både tillverkaren och säljaren gemensamt. En förutsättning för att ett mål skall kunna handläggas som grupptalan är att svarandesidan är densamma i fråga om samtliga de anspråk som framställs.

Det kunde t.ex. tänkas att flera personer har till innehållet likadana anspråk mot flera olika svarande i en tvist som gäller tolkningen av villkoren i ett standardavtal som tillämpas allmänt. Enligt förslaget kan ett sådant mål inte handläggas som en grupptalan. Det finns dock inte något hinder för att man i ett ovan nämnt fall t.ex. väcker grupptalan separat mot två olika svarande, och att målen handläggs i en och samma rättegång med iakttagande av bestämmelserna om förening av mål i rättegångsbalkens 18 kap.

Enligt lagrummet skall anspråken grunda sig på gemensamma eller likartade omständigheter för att kunna handläggas i form av en grupptalan. Med omständigheter avses i lagrummet de omedelbara grunderna för anspråken. De omedelbara grunderna är de omständigheter av vilka anses följa att ett anspråk är rättsligt motiverat. I rättslitteraturen benämns dessa omständigheter rättsfakta. Om det i ett mål yrkas på återställande av en

betalning som tagits ut i strid med ett avtal, är rättsfakta i målet att betalningen har tagits ut, att betalningen strider mot avtalet och att betalningen inte har återställts.

Enligt 5 kap. 2 § 1 mom. 2 punkten i rättegångsbalken skall i en stämningsansökan uppges de omständigheter som kändens yrkande grundar sig på. Innehållet i detta lagrum precisades senast genom en lag som trädde i kraft den 1 januari 2003 (768/2002). I motiveringen till den proposition som föregick lagen (se RP 32/2001 rd, s. 30) sägs det att det enligt lagen inte är obligatoriskt att uppges bevisfakta i stämningsansökan, även om detta fortfarande kunde vara motiverat och, åtminstone i fråga om de viktigaste bevisfakta, ändamålsenligt. Detta betyder att med formuleringen ”de omständigheter som kändens yrkande grundar sig på” avses rättsfakta och inte bevisfakta, även om strävan inte är att genom skrivningen i lagrummet helt förbjuda framläggandet av bevisfakta i stämningsansökan.

Bestämmelsen om grunderna för anspråken i 2 § 1 punkten i lagen om grupptalan skiljer sig till ordalydelsen något från 5 kap. 2 § 1 mom. 2 punkten i rättegångsbalken. Genom konstaterandet att anspråken skall grunda sig på gemensamma eller likartade omständigheter strävar man efter att förutsättningarna för grupptalan i 1 punkten inte skall innefatta ett krav på att anspråken skall grunda sig på likadana bevisfakta.

Ordvalet i det föreslagna lagrummet skiljer sig från vad som i 18 kap. 2 § i rättegångsbalken föreskrivs om obligatorisk subjektiv kumulation. En förutsättning för obligatorisk subjektiv kumulation är att käromålen stöder sig på väsentligen samma grund. I avsnittet om lagstiftning och rättspraxis i allmänna motiveringen nämns som exempel på situationer där subjektiv kumulation vore motiverad att flera personer som har skadats i en och samma olycka väcker skadeståndstalan mot samma svarande, samt att flera olika aktieägare väcker klandertalan mot ett och samma beslut av bolagsstämman. I regeringens proposition 15/1990 rd nämns som exempel också förening av käromål som en växelborgenär väcker mot flera personer som på basis av en och samma växel är gäldenärer. Mot bakgrund av dessa exempel kan kravet på att käromålen skall stöda sig på

”väsentligen samma grund” för att kunna förenas anses vara strikt. T.ex. i ett sådant fall när flera kändens yrkanden har anspråk som grundar sig på tolkningen av en till innehållet identisk standardklausul i avtal som kändena ingått med svaranden är kumulation inte obligatorisk enligt rättegångsbalkens 18 kap. 2 §, eftersom ett separat avtal har ingåtts med varje kändens yrkande trots att innehållet i avtalet är standardiserat. Detta hindrar självfallet inte att käromålen förenas på basis av prövning utifrån 18 kap. 6 §, men de kan inte anses stöda sig på väsentligen samma grund.

Enligt den föreslagna 2 § 1 punkt skall anspråken grunda sig på gemensamma eller likartade omständigheter. Genom ordvalet lindras i detta avseende förutsättningarna för grupptalan jämfört med obligatorisk subjektiv kumulation. Till följd av grupptalans natur kommer de omständigheter som anspråken grundar sig på sannolikt oftare att vara likartade än helt och hållet gemensamma. I en ovan nämnd situation där anspråken grundar sig på tolkningen av en viss standardiserad avtalsklausul kunde anspråken med stöd av att grunderna är likartade handläggas i form av en grupptalan, trots att grunderna inte är gemensamma eller ens väsentligen gemensamma. Genom att använda begreppet ”likartade” strävar man således efter att möjliggöra att anspråk som t.ex. grundar sig på tolkning av villkor i avtal som till sitt innehåll i sak är identiska men som ingåtts vid olika tidpunkter handläggs som grupptalan. I en sådan situation kunde i princip också kumulation enligt prövning komma i fråga med stöd av rättegångsbalkens 18 kap. 6 §. Om antalet potentiella kändens yrkanden är stort och de enskilda kändenas intresse underskrider ett belopp på exempelvis 1 500 euro, är grupptalan en ändamålsenligare handläggningsform än kumulation.

Enligt 2 punkten förutsätts det att handläggning som grupptalan är ändamålsenlig med beaktande av gruppens storlek, innehållet i yrkandena och bevisningen i målet. Man kan säga att det utifrån lagrummet görs en bedömning av om en handläggning som grupptalan vore ändamålsenlig i en sådan situation när kriterierna i momentets 1 punkt har ansetts vara uppfyllda. Den prövning som förutsätts i 2 § bildar dock i praktiken en helhet.

Enligt 1 punkten förutsätter en grupptalan att antalet gruppmedlemmar enligt definitionen av gruppen är flera. I lagen föreslås dock inte några bestämmelser om hur många de personer som har sådana anspråk som avses i käromålet minst skall vara för att saken som helhet skall kunna handläggas i form av en grupptalan. Den potentiella gruppens minimistorlek bestäms från fall till fall utifrån ändamålsenlighetsprövningen enligt paragrafens 2 punkt. Vid bedömningen av om gruppen är tillräckligt stor skall beaktas om saken kunde avgöras på ett enklare sätt genom att förena de enskilda käromålen på basis av bestämmelserna i rättegångsbalkens 18 kap. Med hänsyn till att lagförslaget endast gäller grupptalan som väcks av en myndighet och att medlemskap i gruppen förutsätter en särskild anmälan, kommer grupptalan sannolikt inte att bli aktuell om inte käromålet gäller ett stort antal personer.

I princip förutsätts det för att grupptalansförfarandet skall kunna användas att gruppen enligt definitionen är stor. Detta är dock inte ett ovillkorligt krav. Handläggning som grupptalan kan vara ändamålsenlig trots att gruppen inte är särskilt stor. Detta kunde vara fallet t.ex. i en sådan situation när saken är viktig med tanke på det allmänna konsumentintresset eller har prejudikatvärde, eller när saken har behandlats som gruppklagomål i konsumentklagonämnden eller motsvarande tvistlösningsorgan och en näringsidkare inte har iakttagit en rekommendation som givits där. Saken kan då bedömas med hänsyn till om det vore ändamålsenligare från processekonomisk synpunkt att konsumentombudsmannen på sedvanligt sätt skulle bistå konsumenten, eller i dessa fall eventuellt flera konsumenter, vid skötseln av ett enskilt ärende så som föreskrivs i 9 § 1 mom. i lagen om Konsumentverket.

Med anspråk avses kärandens yrkande på att få en dom med ett visst innehåll. Enligt lagförslagets 5 § 1 mom. 2 punkt skall käranden i stämningsansökan uppge alla de yrkanden som käranden känner till. Enligt lagens 2 § 2 punkt förutsätts det inte att de framställda anspråken till innehållet är gemensamma eller likartade på samma sätt som rättsfakta. Det finns således i princip inte något hinder för att käranden för de olika gruppmedlemmarnas del framställer anspråk

som till innehållet skiljer sig från varandra. T.ex. vid en skadeståndstalan är det uppenbart att de skadelidandes skadeståndsanspråk till beloppen kommer att skilja sig från varandra. T.ex. i mål som grundar sig på ett fel i en konsumtionsnyttighet är det också möjligt att vissa av personerna yrkar på hävning av köpet medan andra yrkar på prisavdrag eller på att få en ny felfri produkt i stället för den felaktiga produkten.

När det gäller frågan om en grupptalan är ändamålsenlig bör man vid bedömningen av yrkandenas innehåll granska de frågor som tvisten gäller. T.ex. i ett sådant fall när ansvarsfrågan i ett skadeståndsärende är tvistig men det är ostridigt hur eventuella ersättningar skall beräknas, exempelvis enligt en viss matematisk formel, hindrar det att yrkandena är olika i princip inte att de handläggs i form av en grupptalan. Om handläggningen av yrkandena emellertid förutsätter att en stor mängd bevisning som endast hänför sig till vissa av yrkandena tas upp under rättegången, är grupptalan inte en ändamålsenlig handläggningsform.

Om de omedelbara grunderna för yrkandena inte är gemensamma eller likartade så som förutsätts i 1 punkten, är det sannolikt att yrkandena även till sin art avviker från varandra. Gruppmedlemmarnas yrkanden skall vara tillräckligt likadana för att handläggning som grupptalan skall vara motiverad. Ju färre gemensamma drag yrkandena har, desto mindre är den inbesparing i tid, besvär och kostnader som en grupptalan skulle medföra.

Enligt paragrafens 2 punkt skall den bevisning som läggs fram till stöd för yrkandena beaktas vid ändamålsenlighetsprövningen. En grupptalan är inte en ändamålsenlig handläggningsform i ett sådant fall när bevisningen är mycket olika för de olika gruppmedlemmarnas del. Detta hindrar dock inte att målet handläggs i form av en grupptalan i ett sådant fall när de framställda yrkandena grundar sig på dels gemensam, dels olika bevisning. För att förfarandet med grupptalan skall vara ändamålsenligt bör de gemensamma dragen dock överväga.

Som exempel kan nämnas högsta domstolens prejudikat HD 1989:7, även om målet i fråga inte gällde ett tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare. Frätande sot från en värmeanläggning hade skadat lacke-

ringen på bilar som stod parkerade i närheten av anläggningen, så att det krävdes en ommålning av bilarna för att reparera skadorna. Fyra bilägare hade väckt skadeståndstalan mot värmeanläggningen. Skadeståndsanspråken grundade sig på följande omständigheter: att lackeringen på bilarna hade skadats, att skadan berodde på svaranden, dvs. att det fanns ett orsakssamband, och att skadan berodde på svarandens vållande eller uppsåt. Dessa rättsfakta var gemensamma för samtliga skadelidande. Bevisfrågorna i samband med de två sistnämnda rättsfakta var gemensamma för dem alla.

Bedömningen av beloppet av den enskilda skadan i häradsrättens avgörande grundade sig på den uppskattning av kostnaderna för ommålning av en bil som en av kärandena lade fram. Häradsrätten ansåg att uppskattningen var tillförlitlig, och den lades också till grund för uppskattning av beloppet av de skador som orsakats av de andra bilarna. Med beaktande av värdestegringen på bilarna till följd av den nya lackeringen fastställde häradsrätten skadeståndsskyldigheten till en viss procentuell andel av de beräknade kostnaderna för ommålningen. Denna andel bestämdes på basis av bilens ålder. I målet ankom det främst på de enskilda bilägarna att särskilt bevisa att lackeringen på bilen hade fått frätskador. Denna omständighet är inte så svår att bevisa i det enskilda fallet att den skulle hindra att ett mål handläggs i form av en grupptalan eller förutsätta att var och en av bilägarna personligen deltar i rättegången. Ett motsvarande fall som det ovan nämnda skulle således trots skillnaderna i beloppet av det yrkade skadeståndet och i de indirekta grunderna kunna handläggas i ett förfarande med grupptalan, om anspråken skulle omfattas av lagens tillämpningsområde och om denna handläggningsform i övrigt skulle vara ändamålsenlig.

I avsnitt 3.3. i allmänna motiveringen behandlas förutsättningarna för att meddela en fullgörelsedom i ett förfarande med grupptalan. I sådana fall när bevisning om beloppet av en enskild skada inte alls eller endast med svårighet kan föras, så som anges i 17 kap. 6 § i rättegångsbalken, har domstolen rätt att uppskatta skadan till ett skäligt belopp. Bestämmelsen är av stor betydelse när det gäller skadeståndsanspråk, eftersom det kan

vara svårt att bevisa det exakta beloppet av en skada.

Enligt 3 punkten kan ett mål handläggas som grupptalan, om gruppen är tillräckligt exakt definierad. Definitionen av gruppen är en väsentlig faktor vid en grupprättegång. Den avgör vilka som kan omfattas av domen i målet. För att handläggningen av ett mål som grupptalan skall vara ändamålsenlig bör definitionen av gruppen vara enkel och tydlig och i så liten utsträckning som möjligt grunda sig på omständigheter som är beroende av prövning. Definitionen skall också vara tillräckligt särskiljande, så att medlemskap i gruppen utan svårighet kan fastställas utifrån den. När det gäller förutsättningarna enligt 3 punkten är det tillräckligt att bedöma de grunder som är gemensamma för medlemmarna i gruppen. En gemensam faktor kunde t.ex. vara att alla gruppmedlemmarna under en viss tidsperiod har stått i ett avtalsförhållande med visst innehåll till svaranden, och att svaranden i strid med avtalet har fakturerat dem för vissa kostnader som inte har återbetalts. Med definitionens hjälp bör det vara enkelt att avgöra om en person som anmäler sig till gruppen skall höra till den. Även potentiella medlemmar bör på basis av definitionen kunna avgöra om de hör till gruppen.

3 §. Behörig domstol. I paragrafen föreskrivs om den behöriga domstolen. Enligt förslaget kan en grupptalan handläggas i allmän domstol, och talan väcks således i tingsrätten. Lagen om grupptalan gäller rättegångsförfarandet och kompletterar sålunda rättegångsbalken. Lagen om grupptalan föreslås inte bli tillämpad hos förvaltningsmyndigheter eller i specialdomstolarna.

Handläggningen av en grupptalan kräver i princip mer tid samt mer personal och andra resurser än handläggningen av ett sedvanligt tvistemål. Att det finns behövliga administrativa och personella resurser är en förutsättning för att en grupptalan skall kunna handläggas i domstol så effektivt som möjligt utan att domstolens övriga verksamhet blir lidande. Det är även sannolikt att antalet fall av grupptalan inte kommer att vara särdeles många per år. Genom att koncentrera handläggningen av grupptalan till vissa större tingsrätter blir det också möjligt att skapa rutiner för handläggningen.

Enligt förslaget är en tingsrätt per hovrättsdistrikt behörig att handlägga grupptalan. Härigenom säkerställs de ovan nämnda verksamhetsförutsättningarna för tingsrätterna. Även aspekter som gäller den regionala jämligheten och geografiska avstånd tillgodoses när det finns en behöig tingsrätt i varje hovrättsdistrikt. I de övriga tingsrätterna handläggs grupptalan inte.

Den behöiga domstolen bestäms i princip enligt rättegångsbalkens 10 kap. och de behöighetsbestämmelser som finns i speciallagar. Om en tingsrätt inom en viss hovrätts domkrets enligt de ovan nämnda bestämmelserna om forum är behöig att handlägga ett yrkande som framställs i form av en grupptalan, är den tingsrätt inom ifrågavarande hovrätts domkrets som enligt förslaget är behöig att handlägga grupptalan behöig domstol i målet. De tingsrätter som handlägger grupptalan anges i paragrafen.

Den behöiga domstolen bestäms i regel utifrån svarandens hemort. I tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare kan domstolens behöighet också bestämmas enligt 12 kap. 1 d § 2 mom. i konsumentskyddslagen. Enligt bestämmelsen har en konsument rätt att väcka talan även vid den allmänna underrätt inom vars domkrets konsumenten är bosatt.

På samma sätt som bestämmelserna om forum i allmänhet reglerar behöighetsbestämmelsen inte frågan om domstolarnas internationella behöighet. En domstols internationella behöighet i mål som gäller grupptalan bestäms således enligt de allmänt tillämpliga bestämmelserna. Om ett anspråk som väckts i form av en grupptalan har gränsöverskridande anknytning, fastställs den internationella behöigheten när det gäller handläggning av anspråket i fråga oftast på basis av antingen de internationella överenskommelser som är bindande för Finland eller gemenskapslagstiftningen. T.ex. blir de allmänna bestämmelserna om domstols behöighet och de särskilda behöighetsreglerna i den s.k. Bryssel I-förordningen (Rådets förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behöighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område) alltid tillämpliga i ärenden som hör till förordningens tillämpningsområde. Dessutom blir bestämmelserna om kumulation i för-

ordningens 28 artikel tillämpliga vid avgörandet av behöighetsfrågan i ett ärende som skall handläggas som grupptalan. I detta sammanhang är det dock viktigt att notera att en förutsättning för att anspråken skall kunna handläggas i form av en grupptalan enligt lagförslagets 2 § 1 punkt är att den tillämpliga lagen har samma innehåll i fråga om samtliga de anspråk som framställts. En domstols internationella behöighet begränsas dessutom av den föreslagna lagens materiella tillämpningsområde, som bestäms på basis av konsumentombudsmannens behöighet.

4 §. Talerätt. I paragrafen föreskrivs om vem som i sak är behöig att väcka grupptalan. Enligt paragrafen väcker konsumentombudsmannen som kärke grupptalan och utövar vid denna talerätt som part. Enligt bestämmelsen har endast denna myndighet möjlighet att väcka grupptalan. I lagen om grupptalan föreskrivs således enbart om s.k. offentlig, dvs. myndighetsinitierad, grupptalan.

Konsumentombudsmannen företräder gruppen i egenskap av kärke och utövar i käromålet talerätt som part. Gruppen eller gruppmedlemmarna är således inte parter i det tvistemål som handläggs som grupptalan. Endast myndigheten är part i processen, och gruppmedlemmarna har inte talerätt. En gruppmedlem uppträder i princip inte heller vid rättegången utan förhåller sig passiv i processen efter det att käromålet och gruppen har bestämts. I fråga om vissa omständigheter likställs en gruppmedlem dock med en part. Särskilda bestämmelser om en gruppmedlems ställning vid rättegången finns i lagens 11 §.

5 §. Väckande av grupptalan. Till den del särskilda bestämmelser om handläggningen av en grupptalan inte föreslås i lagen om grupptalan skall bestämmelserna i rättegångsbalken tillämpas i tillämpliga delar. Grupptalan väcks således i enlighet med vad som i 5 kap. 1 § i rättegångsbalken föreskrivs om väckande av talan i tvistemål. Även tidpunkten för när en grupptalan blir anhängig bestäms enligt nämnda paragrafs 2 mom. Ett käromål blir således anhängigt när stämningensansökan har inkommit till tingsrättens kansli.

En stämningensansökan som gäller gruppta-

lan skall dock även innehålla en del sådana uppgifter som inte behöver uppges i en sedvanlig stämningsansökan i tvistemål. Det föreslås därför att till 6 § i lagen om grupptalan fogas en särskild bestämmelse om vad stämningsansökan skall innehålla. Bestämelsen är uppbyggd på samma sätt som rättegångsbalkens 5 kap. 2 §.

Enligt 1 mom. 1 punkten skall i stämningsansökan anges den grupp som talan avser. Gruppen skall definieras så som förutsätts i lagens 2 § 3 punkt. Käranden skall även uppges de gruppmedlemmar som käranden känner till och som uppfyller kriterierna enligt definitionen av gruppen, även om personerna i fråga de facto ännu inte är gruppmedlemmar. Gruppens slutliga sammansättning bestäms först efter det att gruppmedlemmarna enligt definitionen av gruppen har anmält sig till den så som föreskrivs i lagens 8 §.

Enligt momentets 2 punkt skall käranden i stämningsansökan uppges de yrkanden som är kända. Lagrummet motsvarar till sitt innehåll rättegångsbalkens 5 kap. 2 § 1 mom. 1 punkt, dock så att det i lagrummet inte förutsätts att käranden uppger samtliga preciserade yrkanden. Detta skulle vara omöjligt redan av den orsaken att käranden i allmänhet ännu inte känner till alla gruppmedlemmarna när stämningsansökan görs. De yrkanden som är kända skall dock alltid uppges preciserade i så hög grad som möjligt. Om antalet preciserade yrkanden som kan uppges är litet i förhållande till de yrkanden som är att vänta, skall käranden i stämningsansökan göra en motiverad uppskattning av antalet yrkanden och hurdana yrkanden som sannolikt kommer att framställas i saken.

Enligt momentets 3 punkt skall i stämningsansökan uppges de omständigheter som yrkandena grundar sig på. Lagrummet motsvarar till sitt innehåll rättegångsbalkens 5 kap. 2 § 1 mom. 2 punkt.

Enligt 4 punkten skall det uppges på vilken grund saken kan behandlas som grupptalan. I stämningsansökan skall enligt detta lagrum anges de uppgifter som förutsätts i lagens 2 §. I stämningsansökan skall bl.a. konstateras på vilka grunder en handläggning som grupptalan vore ändamålsenlig med beaktande av gruppens storlek, innehållet i yrkandena och bevisningen i målet och uppges en tillräckligt exakt definierad grupp. Dessa

uppgifter behandlas mer ingående i motiveringen till 2 §.

Enligt 5 punkten skall uppges de omständigheter som har betydelse enbart för prövningen av vissa gruppmedlemmars yrkanden. I punkten preciseras kravet i momentets 3 punkt. Käranden skall redan i detta skede tydligt uppges vilka omständigheter som är gemensamma för yrkandena och vilka som skiljer dem åt. I lagrummet åläggs käranden inte att uppges mer än vad som förutsätts i 3 punkten. Det handlar endast om att de uppgifter som också annars skall uppges i stämningsansökan skall struktureras på ett visst sätt. På detta sätt förbättras domstolens förutsättningar att bedöma om kriterierna för en grupptalan är uppfyllda.

I 6 punkten föreskrivs att käranden i den mån det är möjligt skall uppges de bevis som käranden har för avsikt att lägga fram till stöd för sitt käromål och vad som skall styrkas med varje bevis. Lagrummet motsvarar till sitt innehåll 5 kap. 2 § 1 mom. 3 punkten i rättegångsbalken.

Momentets 7 punkt motsvarar rättegångsbalkens 5 kap. 2 § 1 mom. 4 punkt. Enligt bestämmelsen skall käranden i stämningsansökan uppges ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader, om käranden anser detta befogat.

Enligt 5 kap. 2 § 1 mom. 5 punkten i rättegångsbalken behöver det inte uppges på vilka grunder domstolen är behörig, om behörigheten annars framgår av stämningsansökan eller de handlingar som har bifogats den. För tydlighetens skull föreskrivs det i lagens 5 § 1 mom. 8 punkt att grunden för domstolens behörighet alltid skall uppges i en stämningsansökan angående grupptalan.

Enligt 2 mom. skall stämningsansökan även innehålla de uppgifter som avses i 5 kap. 2 § 2 mom. i rättegångsbalken. Enligt det lagrum till vilket det hänvisas skall i stämningsansökan uppges bl.a. domstolens namn, parternas namn, yrken och hemorter samt hur parternas lagliga företrädare eller ombud och vittnen eller andra som skall höras kan nås och dessa personers processadresser. Om käranden inte känner till svarandens adress, skall käranden meddela vad han har gjort för att få reda på den. Eftersom svaranden och svarandens kontaktuppgifter således skall uppges med stöd av nämnda bestämmelse i

rättegångsbalken, nämns saken inte särskilt i förteckningen i 1 mom.

I 2 mom. sägs dessutom att stämningens ansökan skall undertecknas av kändanden eller, om kändanden inte själv har uppsatt den, av den som har gjort det. Denna person skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort. Bestämmelsens innehåll motsvarar till dessa delar 5 kap. 2 § 3 mom. i rättegångsbalken, och man kunde således föreskriva om saken genom att hänvisa till nämnda lagrum. I ett mål som handläggs som grupptalan kan en myndighet i enlighet med bestämmelserna i rättegångsbalken anlita ett ombud. För att klargöra denna omständighet föreslås det att ett omnämmande av den som uppsatt stämningens ansökan fogas till bestämmelsen.

6 §. Underrättelse om att handläggning av grupptalan har inletts. I paragrafen föreslås bestämmelser om de underrättelseskyligheter som hänför sig till inledandet av handläggningen av en grupptalan.

Enligt 1 mom. skall domstolen utan dröjsmål innan stämning utfärdas per post eller elektroniskt underrätta kändanden och svaranden om att handläggningen av grupptalan har inletts och om den domare som svarar för förberedelsen, om inte käromålet har avvisats eller förkastats enligt 5 kap. 6 § i rättegångsbalken. Bestämmelsen motsvarar till sin uppbyggnad rättegångsbalkens 5 kap. 8 §. Enligt nämnda bestämmelse skall domstolen utan dröjsmål utfärda stämning, om käromålet inte har avvisats enligt 6 §.

I 5 kap. 6 § 1 mom. i rättegångsbalken föreskrivs att domstolen genast skall avvisa käromålet, om en bristfällig stämningens ansökan trots uppmaning inte har kompletterats och ansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång, eller om domstolen av något annat skäl inte kan pröva käromålet. Enligt 2 mom. skall domstolen utan att utfärda stämning genast förkasta käromålet genom dom, om det är uppenbart att kändandens yrkande är ogrundat.

Såsom sägs i det avsnitt i allmänna motiveringen som gäller de viktigaste förslagen, skall stämningens ansökan inte innehålla någon sådan begäran om handläggning av målet som grupptalan som skall avgöras särskilt. Inte heller i sådana tvistemål fattar domstolen något särskilt beslut om utfärdande av stämning. På motsvarande sätt skall domsto-

len inte i fråga om en stämningens ansökan som gäller grupptalan fatta ett särskilt beslut om rättegångsförfarandet. När domstolen prövar om stämningens ansökan duger som grund för en rättegång och kontrollerar att det inte finns brister i de absoluta processförutsättningarna, skall den också preliminärt pröva om det enligt lagen om grupptalan finns förutsättningar för att handlägga målet som grupptalan.

Bestämmelsen om komplettering av stämningens ansökan i 5 kap. 5 § i rättegångsbalken tillämpas också på mål som handläggs som grupptalan. Om domstolen konstaterar att stämningens ansökan är bristfällig t.ex. när det gäller definitionen av gruppen, skall kändanden uppmanas att komplettera stämningens ansökan i enlighet med den nämnda bestämmelsen. Om domstolen också efter kompletteringen anser att det inte finns förutsättningar för att handlägga målet som grupptalan t.ex. av den orsaken att anspråken inte grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter, skall käromålet avvisas.

Ett beslut om avvisning har inga verkningar i fråga om de anspråk som framställts i käromålet om talan eventuellt senare väcks separat. I ett avgörande som grundar sig på bestämmelsen om förutsättningarna för grupptalan tas i princip inte ställning till de framställda anspråken, utan endast till frågan om anspråken kan handläggas i ett grupptalansförfarande. Eftersom gruppmedlemmarna enligt definitionen av gruppen ännu inte har anmält sig till rättegången, inverkar ett beslut om avvisning i denna fas inte på deras rättigheter.

Såsom redan sagts i allmänna motiveringen betyder det att handläggningen av käromålet fortsätter inte att frågan om det finns absoluta processförutsättningar skulle ha avgjorts slutligt. Domstolen kan senare under handläggningen avvisa käromålet på grund av en brist i en processförutsättning. Detta är motiverat, eftersom käromålets slutliga innehåll preciseras först efter anmälningsförfarandet. Också svaranden kan först efter det att stämningen har utfärdats göra en invändning om brister i de absoluta eller dispositiva processförutsättningarna och lägga fram en utredning till stöd för invändningen.

Den underrättelse om att handläggningen har inletts som tingsrätten tillställer kändanden

och svaranden kan inte jämföras med utfärdandet av en stämning. För kändens del innebär underrättelsen att följande fas av handläggningen börjar. För svaranden är underrättelsen närmast av informativ betydelse. Underrättelsen sänds till parterna per post eller elektroniskt. Bestämmelsen förutsätter inte att delgivningen sker bevisligen.

Tingsrätten sätter samtidigt ut en tid för anmälan till gruppen. Längden på denna tid föreskrivs inte i lagen utan bestäms av domstolen utifrån prövning. Tiden skall bestämmas så att känden hinner informera gruppmedlemmarna enligt definitionen om att talan har blivit anhängig och de potentiella medlemmarna hinner anmäla sig till gruppen. Känden skall redan innan talan väcks utreda om de eventuella gruppmedlemmarna har intresse av att delta i grupptalan. Den utsatta tiden behöver därför inte vara mycket längre än de normala tidsfristerna i domstol. I princip kunde en tid av två månader vara tillräcklig när grupptalan förs av en myndighet. Domstolen kan förlänga tiden av särskilda skäl. En begäran om förlängning skall då på normalt sätt framställas inom den utsatta tiden.

Underrättelsen skall innehålla uppgifter om den domare som ansvarar för förberedelsen. På grupptalan tillämpas bestämmelserna om jäv i rättegångsbalkens 13 kap.

I 2 mom. finns bestämmelser om hur gruppmedlemmarna enligt definitionen av gruppen skall underrättas om grupptalan. Enligt förslaget skall känden informera gruppmedlemmarna om att målet är anhängigt. Denna uppgift har ålagts känden, eftersom känden redan i denna fas sannolikt känner till merparten av de potentiella gruppmedlemmarna och vet hur dessa kan nås. Kostnaderna för underrättelseförfarandet är kändens rättegångskostnader, för vilka känden senare får ersättning av svaranden om känden vinner målet.

Underrättelsen skall utan dröjsmål sändas till de gruppmedlemmar som är kända. Underrättelsen är en förutsättning för att en gruppmedlem enligt definitionen får veta att en grupptalan är anhängig och således att han eller hon har möjlighet att ansluta sig till gruppen. Det är i gruppmedlemmarnas intresse att underrättelsen översänds utan dröjsmål efter att det har blivit klart att be-

handlingen av saken fortsätter och tidsfristen för anmälan till gruppen är känd.

Underrättelsen skall om möjligt sändas per post eller elektroniskt. Om underrättelsen inte kan sändas på nämnda sätt till samtliga gruppmedlemmar enligt definitionen av gruppen, kan grupptalan tillkännages i en eller flera tidningar eller på något annat lämpligt sätt. Känden beslutar hur underrättelsen skall göras. Känden kan t.ex. informera om käromålet på sina webbsidor. Inte heller i dessa fall krävs bevislig delgivning.

Känden skall även tillställa svaranden en underrättelse för kännedom.

7 §. Underrättelsens innehåll. Paragrafen innehåller bestämmelser om de uppgifter som underrättelsen till gruppmedlemmarna skall innehålla. Enligt 1 mom. skall underrättelsen innehålla åtminstone en kort beskrivning av saken och de yrkanden som kommer att framställas (1 punkten), en beskrivning av den grupp på vars vägnar talan har väckts (2 punkten), kändens kontaktuppgifter (3 punkten) samt information om hur man anmäler sig till gruppen och om den för anmälan utsatta tiden (4 punkten). Underrättelsen skall ge en allmän och för gruppmedlemmarna lättförståelig bild av de händelser som lett till den sak som är föremål för handläggning och av de yrkanden som framställs, samt ge den information som behövs för att en person skall kunna konstatera att han eller hon är en gruppmedlem enligt definitionen av gruppen.

Enligt 2 mom. skall i underrättelsen dessutom ges grundläggande information om grupptalan som rättegångsform, gruppmedlemmarnas ställning i rättegången, förlikning, rättsverkningarna av en dom med anledning av grupptalan, rätten att söka ändring och ansvaret för rättegångskostnader. På detta sätt säkerställs att de potentiella gruppmedlemmarna får tillräcklig information om grupptalan som rättegångsform i allmänhet och särskilt om en gruppmedlems ställning i rättegången samt om domens eller förlikningens bindande verkan.

Såsom sägs i det avsnitt i allmänna motiveringen som gäller förfarandet vid grupptalan, föreskrivs det inte särskilt i lagen om kändens möjlighet att ingå förlikning. På förlikning tillämpas således vad som i rät-

tegångsbalken bestäms om stadfästelse av förlikning i tvistemål. Det är dock fråga om en sak som är mycket viktig för gruppmedlemmarna. Därför bör det även i underrättelsen till gruppmedlemmarna särskilt informeras om att den myndighet som för talan har rätt att besluta om godkännande av eventuell förlikning och att förlikningen när den stadfästs av domstolen är bindande för dem.

Samtliga de uppgifter som avses i 2 mom. kan ges på en allmän blankett om gruppptalan som justitieministeriet kommer att utarbeta. Uppgifterna i underrättelsen skall ge potentiella gruppmedlemmar en god grund för att bedöma om de vill anmäla sig till gruppen.

När gruppptalan tillkännages t.ex. i en tidning, kan annonsen givetvis inte innehålla alla de uppgifter som avses i 7 §. I dessa fall är det tillräckligt att i annonsen kortfattat redogörs för de uppgifter som förutsätts enligt 1 mom. och anges var och hur ytterligare information kan fås.

I paragrafen föreskrivs om de uppgifter som en underrättelse åtminstone måste innehålla. Det finns således inte något hinder för att underrättelsen innehåller mer omfattande uppgifter än vad som föreskrivs i lagen.

8 §. Medlemskap i gruppen. I paragrafen föreskrivs om medlemskap i en grupp. Enligt 1 mom. förutsätter medlemskap i gruppen att man anmäler sig till den (opt in). En person som enligt definitionen är gruppmedlem och som inom den utsatta tiden har tillställt kändanden ett undertecknat skriftligt meddelande om sin önskan att delta i gruppptalan hör till gruppen.

Anmälan skall göras skriftligen och undertecknas. En särskild anmälningsblankett förenklar deltagandet i gruppptalan. Anmälan är en enkel åtgärd som inte medför särskilda kostnader för den som önskar ansluta sig till en grupp. Därför beviljas inte offentlig rätts hjälp för anmälan.

Den som anmäler sig till gruppen skall uppge på vilken grund den anser sig vara gruppmedlem. I anmälan skall medlemmen uppge sina yrkanden och de omständigheter som dessa grundar sig på samt eventuella bevis. Man bör komma ihåg att en potentiell gruppmedlem har tillgång till kändandens underrättelse, vilket underlättar anmälan. I praktiken behöver en medlem som ansluter sig till gruppen för egen del endast tillägga

specifika uppgifter som gäller medlemmen själv, t.ex. uppgifter om att medlemmen med svaranden har ingått ett sådant avtal som tvisten gäller.

Kändanden godkänner en anmälan från den som enligt definitionen av gruppen är gruppmedlem på basis av de uppgifter som denna person lämnar. Kändanden kan samtidigt också be om en komplettering av anmälan om det finns brister i den. En bristfällig eller oklar anmälan leder till att medlemmen inte upptas i gruppen. Kändanden beslutar också om avgränsning av käromålet på det konkreta planet.

Av lagen om gruppptalan följer inte någon subjektiv rätt att höra till en grupp. Eftersom kändanden är en myndighet handlar denna under tjänsteansvar. Detta betyder i praktiken att alla gruppmedlemmarna enligt definitionen av gruppen har lika möjlighet att delta i käromålet.

Kändanden beslutar om vilka yrkanden som skall framställas i käromålet. T.ex. en utebliven komplettering kan leda till att anmälan inte upptas i käromålet. Att en anmälan lämnas utan avseende betyder inte att yrkandet avslås i sak.

Kändanden skall i princip lämna en försenad anmälan utan avseende. Om någon som enligt definitionen av gruppen är gruppmedlem anmäler sig till gruppen efter den utsatta tiden, men innan tiden för inlämnande av en preciserad stämningsansökan har gått ut, kan kändanden enligt 2 mom. av särskilda skäl godkänna personen i fråga som gruppmedlem. Förutom de sedvanliga laga hindren kunde ett sådant särskilt skäl vara t.ex. att anmälan inte har kunnat göras på grund av vistelse utomlands. Om en försenad anmälan förutsätter att tiden för inlämnande av en preciserad stämningsansökan förlängs, skall anmälan i allmänhet inte godkännas. I sista hand avgör domstolen en fråga som gäller medlemskap i gruppen. Domstolen kan redan i förberedelsefasen begränsa gruppen genom att inte uppta vissa medlemmars yrkanden till prövning på grund av ett rättegångshinder.

Med tanke på ett effektivt förverkligande av lagens målsättningar vore det motiverat att så många som möjligt av dem som enligt definitionen av gruppen är gruppmedlemmar skulle framställa sina yrkanden i gruppptalans förfarande. Härigenom kunde man maximera

den processekonomiska nyttan och samtidigt säkerställa en smidig process. Det är därför viktigt att tiden för anmälningsförfarandet är klart avgränsad.

Efter att käranden har tillställt domstolen en stämningensansökan som preciserats så som anges i 9 § är det inte längre möjligt att anmäla sig till gruppen. Bestämmelsens förhållande till 12 §, som gäller utvidgning av talan, behandlas i motiveringen till nämnda paragraf.

9 §. Preciserad stämningensansökan. Efter att tiden för anmälan har gått ut skall käranden göra upp en preciserad stämningensansökan, av vilken framgår samtliga gruppmedlemmars namn och adress samt deras preciserade yrkanden och, om det är nödvändigt, de preciserade grunderna.

Den preciserade stämningensansökan är den stämningensansökan som avses i lagens 5 §, kompletterad och ändrad på basis av de uppgifter som erhållits vid anmälningsförfarandet. Den preciserade stämningensansökan innehåller t.ex. en slutlig förteckning över gruppmedlemmarna och deras yrkanden. I de övriga uppgifterna i ansökan har gjorts behövliga ändringar.

I paragrafen används begreppet preciserad stämningensansökan. På detta sätt vill man skilja preciseringen av en stämningensansökan från den komplettering av en ansökan som avses i 5 kap. 5 § i rättegångsbalken. Detta är motiverat, eftersom domstolen ännu kan uppmana käranden att komplettera även en preciserad stämningensansökan.

Stämningensansökan skall ges in till domstolen inom en månad från den utsatta tiden för anmälan till gruppen. Domstolen kan av särskilda skäl förlänga tiden. Ett särskilt skäl kunde t.ex. vara att den som skall sköta saken har insjuknat eller att ärendet är exceptionellt omfattande. Om käranden inte tillställer domstolen en preciserad stämningensansökan inom den utsatta tiden, avskrivs målet.

10 §. Stämning. I paragrafen föreskrivs om utfärdande av stämning. Enligt 1 mom. skall domstolen utan dröjsmål utfärda stämning efter att den har mottagit kärandens preciserade stämningensansökan. Bestämmelsen motsvarar till sitt innehåll 5 kap. 8 § i rättegångsbalken. Domstolen kan även i denna fas avvisa käromålet på den grunden att det inte enligt 2 § finns förutsättningar för att

handlägga målet i form av en grupptalan.

Enligt 2 mom. skall svaranden alltid uppmannas att avge ett skriftligt svaromål. Eftersom det i regel är fråga om omfattande tvistemål, är det uteslutet att tillämpa enbart ett muntligt förfarande vid avgivandet av svaromål. På utfärdande av stämning och avgivande av svaromål tillämpas 5 kap. 10—12 § i rättegångsbalken i tillämpliga delar.

11 §. En gruppmedlems ställning. I ett förfarande med grupptalan förs talan av en käre på en grupps vägnar. Käranden utövar talerätt som part. Varken gruppen eller gruppmedlemmarna är således parter i det tvistemål som handläggs som grupptalan. Endast den myndighet som väckt talan är part i processen, medan gruppmedlemmarna saknar talerätt i saken. En gruppmedlem uppträder i princip inte heller vid rättegången utan är passiv i processen efter det att käromålet och gruppen har bestämts. I fråga om vissa omständigheter likställs en gruppmedlem dock med en part.

En gruppmedlem likställs med en part vid tillämpning av rättegångsbalkens bestämmelser om överlåtelse av föremålet för tvisten, domarjäv, verkningarna av anhängig rättegång, förening av käromål och hörande.

Om en gruppmedlem under rättegången överlåter sin rätt till föremålet för tvisten till tredje man, kan denna person så som anges i rättegångsbalkens 12 kap. 5 a § 1 mom. bli medlem av gruppen i den ursprungliga gruppmedlemmens ställe.

Eftersom gruppmedlemmarna inte utövar talerätt i målet, är bestämmelsen om jävsvändning i rättegångsbalkens 13 kap. 8 § inte direkt tillämplig på dem. Det föreslås därför särskilda bestämmelser om saken. En gruppmedlem skall framställa invändning om domarjäv så snart som möjligt efter det att medlemmen har fått veta vilka domare som deltar i handläggningen av målet.

Enligt förslaget blir en grupptalan anhängig när stämningensansökan har inkommit till tingsrättens kansli. För den som är gruppmedlem enligt definitionen av gruppen innebär detta att talan om medlemmens anspråk blir anhängig redan innan medlemmen har anmält sig till rättegången. Av detta följer bl.a. att preskriptionen av samtliga potentiella blivande gruppmedlemmarnas anspråk avbryts när talan blir anhängig, i enlighet

med 11 § i lagen om preskription av skulder. De som kvalificerar som medlemmar av gruppen men som sist och slutligen inte anmäler sig till gruppen har dock inte längre efter det att anmälningstiden har gått ut någon fördel av avbruten preskription. Även i övrigt iakttas vad som i 11 § i lagen om preskription av skulder föreskrivs om hur en fortsatt handläggning av ärendet inverkar på avbrytandet av preskription. En gruppmedlem likställs i dessa avseenden med en käreand som är borgenär.

Att en rättegång är anhängig betyder också att en fråga som avses i käromålet inte under den tid rättegången pågår får bli föremål för prövning i en annan rättegång. Den som har anmält sig till gruppen får således inte själv väcka talan i en fråga som handläggs som en grupptalan utan att först ha trätt ur gruppen. På motsvarande sätt kan en person som är part i ett tvistemål som gäller samma fråga inte anmäla sig till en grupp. Regeln om lis pendens hindrar dock inte att personen återkallar sitt käromål och, om svaranden som har avgivit svaromål inte yrkar på ett avgörande i saken, därefter anmäler sig som gruppmedlem. Att en person som omfattas av definitionen av gruppen är part i ett tvistemål som är föremål för grupptalan hindrar inte att grupptalan väcks i saken utan innebär bara att denna persons yrkande inte kan framställas i grupptalansförfarande.

En gruppmedlem likställs med en part i fråga om bestämmelserna om förening av mål i rättegångsbalken. Om t.ex. en gruppmedlem har väckt någon annan enskild talan mot samma svarande, kan detta käromål och grupptalan handläggas i en och samma rättegång, om detta är möjligt enligt bestämmelserna i rättegångsbalkens 18 kap. Också i ett sådant fall när grupptalan har väckts mot två olika svarande kan käromålen under samma förutsättningar förenas och handläggas i en och samma rättegång. Om en person som enligt definitionen av gruppen är gruppmedlem men som inte inom den utsatta tiden har anmält sig till gruppen väcker särskild talan i sin egen sak, kan käromålen handläggas i en och samma rättegång.

Gruppmedlemmarnas anspråk är föremålet för grupptalan. Därför skall en gruppmedlem inte i rättegången höras som vittne i egen sak utan endast i bevisningssyfte.

Enligt förslaget kan en gruppmedlem inte själv agera som en part i rättegången. En gruppmedlem kan inte heller delta i rättegången som självständig intervenient. Detta bör anses motiverat särskilt med hänsyn till att lagförslaget gäller grupptalan som väcks av en myndighet och att medlemskap i en grupp förutsätter att man anmäler sig till gruppen. Gruppmedlemmarnas intresse tryggas i det föreslagna systemet på behörigt sätt utan interventionsmöjlighet, eftersom käreanden utifrån sitt tjänsteansvar är skyldig att ta till vara detta intresse. En gruppmedlem kan även inverka på rättegången genom att föra fram sina åsikter för käreanden.

Medlemskap i en grupp förutsätter frivillighet, och den som anmäler sig till gruppen godkänner genom sin anmälan att käreanden utför talan på det sätt som käreanden finner lämpligast. Om en gruppmedlem efter att stämningsansökan har preciserats dock anser att anspråk som gäller medlemmens intresse inte framställs i käromålet på ett tillfredsställande sätt, kan medlemmen träda ur gruppen. Efter att ha trätt ur gruppen kan medlemmen under eget kostnadsansvar väcka självständig talan mot svaranden. I ett sådant fall är det dock inte omöjligt att denna särskilda talan ändå kunde handläggas tillsammans med grupptalan, i enlighet med bestämmelserna i 18 kap. 6 § i rättegångsbalken.

12 §. Utvidgning av talan. I paragrafen föreslås bestämmelser om utvidgning av talan. Enligt 1 mom. får käreanden ännu medan förberedelsen pågår genom att ändra definitionen av gruppen utvidga talan till att omfatta också nya gruppmedlemmar, om detta kan ske utan att det avsevärt fördröjer sakens behandling eller medför oskäligen olägenheter för svaranden. Angående de nya medlemmarna skall i tillämpliga delar lämnas de uppgifter som avses i 5 §.

Bestämmelsen i momenten gäller en situation där käreanden senast under förberedelsen av ärendet föreslår att definitionen av gruppen ändras så att den omfattar nya potentiella medlemmar. Det är således inte fråga om en möjlighet att förlänga tiden för anmälan till gruppen enligt den ursprungliga definitionen. Utgångspunkten är att definitionen av gruppen inte bör utvidgas efter det att den preciserade stämningsansökan har lämnats in. En sådan utvidgning av talan skulle strida mot

regeln om en koncentrerad och klar rättegång. Svaranden skall inte heller tvingas svara på något annat käromål än det som framgår av stämningsansökan.

Såsom konstateras i motiveringen till 2 § 3 punkten ovan, är definitionen av gruppen en av de centrala faktorerna vid en grupptalansrättegång. För att handläggning av ett mål som grupptalan skall vara ändamålsenlig, skall definitionen av gruppen vara enkel, tydlig och i så liten utsträckning som möjligt grunda sig på omständigheter som är beroende av prövning. Definitionen skall också vara tillräckligt särskiljande, så att medlemskap i gruppen utan svårigheter kan fastslås utifrån den. Man bör därför förhålla sig ytterst reserverat till ändringar i definitionen under pågående rättegång. Det kunde dock tänkas att det efter anmälningsförfarandet uppstår ett behov av att precisera definitionen så att den blir antingen vidare eller mer begränsad. Bl.a. den svenska lagen om grupprättegång innehåller en sådan möjlighet. Om det t.ex. under anmälningsförfarandet i ett ärende som gäller tolkningen av en viss klausul i ett standardavtal visar sig att det också finns ett likadant villkor i ett annat motsvarande avtal, kunde man i vissa situationer tillåta att talan utsträcks till att omfatta även parterna i detta avtal, trots att detta inte har uppgivits i den ursprungliga talan. Utvidgningen av talan grundar sig i ett sådant fall på processekonomiska aspekter. Det är inte motiverat att förhindra en ändring av definitionen i sådana fall när det är fråga om att framställa anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter, i synnerhet inte om anspråken är gemensamma. Genom att möjliggöra grupptalan strävar man efter att samtliga de personer som har anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma svarande skall ha möjlighet att på en gång få en verkställbar dom i ett koncentrerat förfarande. Ett absolut förbud mot att ändra talan skulle strida mot syftena med förfarandet med grupptalan, om det ovan nämnda kriteriet skulle uppfyllas också efter att definitionen ändrats.

Paragrafens 1 mom. är ett undantag från det förbud mot att ändra en talan som ingår i den första meningen i 14 kap. 2 § 1 mom. i rättegångsbalken. Eftersom ändring är

tillåten delvis på processekonomiska grunder, är det nödvändigt att den processekonomiska nyttan som fås genom ändringen är större än de olägenheter som ändringen medför. Därför förutsätts det i paragrafens 1 mom. att utvidgningen av talan inte avsevärt fördröjer sakens behandling eller medför oskäligen olägenheter för svaranden.

Om domstolen anser att talan har ändrats i strid med förutsättningarna i 12 § 1 mom., skall talan avvisas till den del den ändrats. Det är motiverat att beslutet om avvisning i allmänhet fattas innan domen i målet ges. Det går då att gallra bort sådana ändringar av talan som inte grundar sig på lagen, medan förfarandet kan fortsätta till övriga delar. Om käranden inte anför besvär i saken vinner det särskilda avgörandet självständigt laga kraft.

Såsom sagts ovan skall det vara fråga om en exceptionell situation för att definitionen av gruppen skall kunna utvidgas. För att talan skall kunna utvidgas genom ändring av definitionen av gruppen krävs det ett nytt anmälningsförfarande i fråga om de nya potentiella gruppmedlemmarna. På detta sätt insamlas de uppgifter om de nya medlemmarna som förutsätts i lagens 5 §. Redan denna procedur kräver oundvikligen tid och ökar arbetet och kostnaderna för såväl käranden som svaranden. Trots att utvidgning av talan tillåts, är det därför inte utslutet att käranden i en sådan situation med stöd av rättegångsbalkens 21 kap. 8 b § själv måste svara för kostnaderna för det nya anmälningsförfarandet även om käranden vinner målet.

I 2 mom. finns bestämmelser om ändring av kärandens yrkanden. Till dessa delar tillämpas 14 kap. 2 § i rättegångsbalken. Bestämmelsen gäller inte ytterligare anspråk som framställs till följd av en utvidgning av definitionen av gruppen i sådana fall när de nya gruppmedlemmarnas anspråk är gemensamma eller likartade som de ursprungliga medlemmarnas. I dessa fall tillämpas bestämmelsen i paragrafens 1 mom. Även då skall bestämmelserna i 14 kap. 2 § i rättegångsbalken visserligen tillämpas som ett komplement.

I momentet avses situationer där käranden ändrar de framställda yrkandena t.ex. genom att foga till nya sekundära anspråk, ändra beräkningsgrunderna för skadeståndsanspråk eller på något annat motsvarande sätt. När ta-

lan ändras på detta sätt tillämpas således samma bestämmelser som vid handläggning av tvistemål i allmänhet.

13 §. Avgränsning av talan. I paragrafen föreskrivs om de situationer när en talan på ett eller annat sätt begränsas.

I *1 mom.* föreskrivs om en sådan situation när käranden återkallar talan i fråga om en eller flera gruppmedlemmars anspråk innan en preciserad stämningssökansökan har lämnats in till tingsrätten. Återkallandet av en talan i fråga om en del gruppmedlemmars anspråk sker i regel så att definitionen av gruppen görs snävare. En del av de medlemmar som enligt den preliminära stämningssökansökan skulle ha hört till gruppen blir då utanför denna. Även räckvidden för de frågor som skall handläggas som grupptalan kan inskränkas, med motsvarande följder.

Käranden är inte bunden av den ursprungliga talan utan kan begränsa den inom ramen för lagen om grupptalan, om detta är ändamålsenligt med tanke på handläggningen av målet. Avsikten är att denna möjlighet skall utnyttjas framför allt i sådana fall när det under rättegången framgår att handläggning av samtliga anspråk skulle leda till oskäligen svårigheter vid handläggningen eller annars till att en oändamålsenlig situation uppstår. Under anmälningsförfarandet kan det framkomma omständigheter som försätter en del av gruppmedlemmarna i en klart anorlunda ställning än de övriga medlemmarna, eller som visar att definitionen av gruppen ger rum för tolkning eller är inexact.

Om käranden ännu inte har givit in en preciserad stämningssökansökan till domstolen, kan käranden således i samband med att preciseringen görs upphöra att föra talan i fråga om de anspråk som inte omfattas av den nya avgränsningen. Ett partiellt återkallande av talan betyder att målet avskrivs till dessa delar. Målet upphör att vara anhängigt till den del det gäller de ifrågavarande gruppmedlemmarnas anspråk. Återkallandet har inga andra rättsliga verkningar. De personer som blivit utanför gruppen kan när som helst på nytt väcka talan i sin egen sak.

I *2 mom.* föreskrivs om sådana situationer när en talan avgränsas enligt *1 mom.* efter det att den preciserade stämningssökansökan har lämnats in till tingsrätten. Domstolen skall i ett sådant fall sätta ut en tid inom vilken en

tidigare gruppmedlem kan meddela domstolen att medlemmen önskar att som part fortsätta rättegången i egen sak. I lagen föreskrivs inte hur lång denna tid skall vara, utan den bestäms av domstolen. Enligt förslaget skall käranden underrätta de medlemmar som blivit utanför gruppen om att definitionen av gruppen har ändrats. Domstolen skall beakta detta när den överväger den utsatta tidens längd.

Trots att det i domstolens beslut sätts ut en tid för meddelandet förutsätter bestämmelsen inte bevislig delgivning. Detta beror på att en tidigare medlems passivitet i saken inte leder till någon rättsförlust. Om rättegången inte fortsätter beträffande det ovan nämnda anspråket, skall målet enligt *3 mom.* avskrivas till denna del. Svaranden har således inte i en sådan situation rätt att yrka på att talan avgörs också beträffande anspråket i fråga.

I *3 mom.* ingår bestämmelser om följderna av en sådan situation som avses i *2 mom.* Såsom redan nämndes ovan kan en gruppmedlem som inte önskar delta som part i en rättegång inte tvingas till detta i en situation när talan avgränsas på nytt. Om personen i fråga dock önskar fortsätta rättegången, är det inte processekonomiskt motiverat att talan måste väckas på nytt. Om en gruppmedlem meddelar att den önskar fortsätta rättegången som part, skall domstolen avskilja medlemmens yrkande för separat handläggning som egen talan. Domstolen skall samtidigt besluta om den fortsatta handläggningen av det avskilda målet. Domstolen kan då också på gruppmedlemmens begäran överföra det avskilda målet till en annan behörig domstol för handläggning, om detta är ändamålsenligt med hänsyn till handläggningen av målet.

I paragrafen föreskrivs inte särskilt om återkallande eller eftergift av ett käromål. Utgångspunkten är att käranden innan talan väcks utreder om det finns förutsättningar för att handlägga målet i form av en grupptalan. Om det av någon orsak efter det att talan har blivit anhängig trots allt visar sig att det inte finns förutsättningar för en grupptalan, bör käranden kunna återkalla käromålet i dess helhet. I ett sådant fall avskrivs målet så som föreskrivs om detta i lagens *13 §* och i rättegångsbalken.

I ett förfarande med grupptalan förs talan

av en företrädare. Käranden har inte något egentligt eget intresse i saken utan för talan på andra personers vägnar. Av detta följer att käranden inte bör ha rätt att efterge käromålet så att gruppmedlemmarnas yrkanden förkastas genom en dom. En part i en rättegång har emellertid en sådan möjlighet. Det är ändå ytterst osannolikt att en myndighet som handlar under tjänsteansvar skulle efterge talan till gruppmedlemmarnas nackdel på ovan nämnt sätt. Därför föreslås i lagen inte någon uttrycklig bestämmelse om eftergift av talan.

14 §. Handläggning i undergrupper. I bestämmelsen föreskrivs om en möjlighet att behandla vissa gruppmedlemmars anspråk eller vissa frågor separat i undergrupper.

Den gällande lagen möjliggör redan i dag att en särskild del av ett mål eller en fråga som gäller rättegången förbereds separat. Bestämmelsen, som finns i rättegångsbalkens 5 kap. 23 §, skall även tillämpas på mål som handläggs i form av en grupptalan. I förarbetena till den nämnda bestämmelsen (RP 15/1990 rd, s. 67) konstateras det att domstolen, med beaktande av det mål som behandlas, skall pröva om det är ändamålsenligt att samtidigt förbereda hela målet eller om det är ändamålsenligare att förbereda det i skilda delar. Som exempel på frågor som det kan finnas orsak att förbereda separat nämns en fråga som gäller förutsättningarna för rättegången.

Vid förfarandet med grupptalan är avsikten att handlägga ett stort antal anspråk i samma rättegång. Trots att handläggning som grupptalan förutsätter att anspråken som riktas mot samma svarande grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter, behöver anspråken enligt lagen inte vara identiska till sitt innehåll. Om t.ex. en del av de anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter gäller prisnedsättning och en del hävning av köp och först i andra hand prisnedsättning, är det ändamålsenligt att anspråken kan handläggas separat i undergrupper. En sådan möjlighet skulle förbättra domstolens förutsättningar att på ett ändamålsenligt sätt behandla och behärska rättegångsmaterialet i saken.

När det gäller förberedelsen kompletterar den föreslagna bestämmelsen i lagen om grupptalan 5 kap. 23 § i rättegångsbalken.

Bestämmelsen kan med ovan nämnda motiveringar tillämpas också vid huvudförhandlingen. Det rättegångsmaterial som läggs fram i en undergrupp beaktas även vid avgörandet av andra yrkanden och frågor. Eftersom parterna i rättegången inte byts, behöver materialet givetvis inte läggas fram på nytt.

15 §. Utträde ur gruppen. I paragrafen föreskrivs att en gruppmedlem har möjlighet att återta sin anmälan till gruppen. Detta kan bli aktuellt t.ex. om medlemmen avstår från sina anspråk efter att av svaranden ha fått en förnödenhet som ersätter den tidigare eller annars kommit överens om saken med svaranden.

Om en medlem inte längre önskar delta i rättegången är det inte motiverat att tvinga medlemmen till detta. Också i en vanlig process har käranden möjlighet att återkalla sin talan. En bestämmelse om saken finns i 14 kap. 5 § i rättegångsbalken. Käranden har rätt att utan följdverkningar återkalla en talan till dess att svaranden har avgivit sitt svaromål. Käranden kan återkalla sin talan också efter det att svaranden har avgivit sitt svaromål, men svaranden kan då yrka på att saken avgörs trots återkallelsen.

En medlem som anmält sig till gruppen kan enligt det föreslagna *1 mom.* innan målet överförs till huvudförhandling träda ur gruppen genom att skriftligen meddela detta till domstolen eller dess kansli. På grund av gruppmedlemmarnas passiva ställning har den tid under vilken de utan följdverkningar kan återkalla sitt deltagande förlängts jämfört med bestämmelsen i rättegångsbalken. Om en gruppmedlem under förberedelsen träder ur gruppen, avskrivs käromålet till den del det avser denna medlem.

I *2 mom.* föreskrivs om möjligheten att träda ur gruppen efter det att målet har överförts till huvudförhandling. En gruppmedlem kan då endast med svarandens samtycke träda ur gruppen. En huvudförhandling i tvistemål skall alltid ske så koncentrerat som möjligt. Därför får en talan inte längre vid huvudförhandlingen ändras ens "med tillstånd". Vid huvudförhandlingen bör samtliga de yrkanden som kommer att framställas i saken vara kända. Om en gruppmedlem träder ur gruppen ändras käromålet oundvikligen, vilket försvårar en koncentrerad handläggning av det. Därför är utträde ur gruppen

inte längre i denna fas av behandlingen önskvärt. Även med hänsyn till svarandens rättsskydd är det viktigt att svaranden har rätt till en dom i fråga om yrkanden som gått till huvudförhandling.

Om det emellertid är så att en gruppmedlem och svaranden t.ex. har nått en förlikning i målet, är det inte motiverat att rättegången trots det fortsätter också i fråga om dessa anspråk. Därför föreslås det att en gruppmedlem skall kunna träda ur gruppen om svaranden samtycker till det.

Utträde sker genom ett skriftligt meddelande till domstolen eller dess kansli. Svarandens skriftliga samtycke kan fogas direkt till meddelandet. I annat fall utreder domstolen hur svaranden förhåller sig till utträdet.

Efter att målet har förts till avgörande är det inte längre möjligt att träda ur gruppen. Detta beror på att det när målet avgörs bör vara klart vilka alla domen skall gälla. Det finns dock inte något hinder för att en gruppmedlem och svaranden efter att domen har meddelats sinsemellan ingår en överenskommelse om saken.

16 §. Domens rättskraft. I rättegångsbalkens 24 kap. föreskrivs i detalj om innehållet i en dom. Därför finns det inte något behov av att till lagen foga en särskild bestämmelse om domen i mål som handläggs som grupptalan. I lagen föreslås dock en särskild bestämmelse om domens rättskraft. I bestämmelsen konstateras att domstolens avgörande är bindande för de gruppmedlemmar som domstolen i sitt avgörande har meddelat att omfattas av det. Genom formuleringen i paragrafen försöker man uttrycka att i domen särskilt skall anges vilka gruppmedlemmar domen gäller samt vad som döms till vars och ens fördel eller nackdel. Vid en fullgörelsedom skall således bestämmas vilken prestation var och en av gruppmedlemmarna skall fullgöra. Om saken avvisas i fråga om vissa anspråk, skall även detta framgå av domen.

I lagen föreskrivs inte särskilt om verkställigheten av en dom. Domen i ett mål som handlagts som grupptalan utgör således en separat utsökningsgrund för var och en av medlemmarna, och varje gruppmedlem skall följaktligen själv begära verkställighet eller bemyndiga någon annan att begära verkställighet av domen i en situation där svaranden

inte frivilligt fullgör sina ålägganden. Den myndighet som varit kärande kan t.ex. inte utan en uttrycklig fullmakt yrka på tvångsverkställighet av domen på gruppmedlemmarnas vägnar.

I bestämmelsen sägs inte särskilt att domen även är bindande för parterna i rättegången. Detta beror på att lagen om grupptalan enbart kompletterar de bestämmelser som allmänt tillämpas på rättegångar. Domens rättskraft utsträcker sig således även till käranden, trots att käranden inte har något eget intresse i saken. Av en doms rättskraftsverkan följer att samma sak inte på nytt kan föras till domstol. Detta betyder för en grupptalans del att käranden inte på nytt kan väcka talan på samma grunder mot samma svarande. Kännetecknande för grupptalan är dock att käromålets slutliga innehåll bestäms på basis av de gruppmedlemmar som anmält sig till rättegången. Om gruppmedlemmarna inte är desamma är inte heller grunderna identiska. Den invändningen kunde således göras att grupptalan kan väckas flera gånger i en och samma sak genom att ändra definitionen av gruppen, t.ex. så att de gruppmedlemmar som deltagit i den föregående rättegången inte på nytt kan anmäla sig till gruppen. Eftersom domens rättskraftsverkan utsträcker sig även till käranden, är detta emellertid inte möjligt. Domens rättskraft hindrar käranden från att på nytt väcka grupptalan mot samma svarande i samma sak enbart i syfte att göra det möjligt för nya gruppmedlemmar att ansluta sig till gruppen. Saken förändras nämligen inte enbart för att gruppmedlemmarna byts ut i ett sådant fall när definitionen av gruppen fortfarande är densamma. Grupptalan kan således inte väckas två gånger i samma sak. Domens rättskraftsverkan hindrar givetvis inte personer som uppfyller definitionen av gruppen men som inte anmält sig till grupprättegången från att själva väcka talan i egen sak. Detta beror på att den dom som givits med anledning av grupptalan inte är bindande för dem.

Domens rättskraft hindrar givetvis inte käranden från att väcka talan mot någon annan svarande i ett i fråga om tvisteföremålet liknande ärende, trots att definitionen av gruppen är nästan identisk. Orsaken till detta är att den första domens rättskraft inte utsträcker sig till andra svarande än svaranden

eller svarandena i det första målet.

17 §. Rättegångskostnader. I paragrafen föreskrivs om parternas och gruppmedlemmarnas skyldighet att ersätta motpartens rättegångskostnader. I *1 mom.* föreslås en hänvisning till rättegångsbalkens 21 kap. På frågan om parternas ansvar för rättegångskostnader tillämpas således bestämmelserna i rättegångsbalkens 21 kap.

I *2 mom.* föreskrivs om gruppmedlemmarnas ansvar för rättegångskostnader. Av de orsaker som nämns i det stycke i avsnitt 3.3. i allmänna motiveringen som gäller rättegångskostnaderna föreslås det att en gruppmedlem inte skall vara skyldig att svara för rättegångskostnader. En gruppmedlem är dock skyldig att ersätta svaranden för kostnader som medlemmen förorsakat genom ett förfarande som avses i 21 kap. 5 § i rättegångsbalken. Avsikten är att den nämnda bestämmelsen skall tillämpas i exceptionella situationer.

I *3 mom.* föreskrivs om ansvaret för rättegångskostnader i sådana fall när en gruppmedlems yrkande har avskilts för separat handläggning som egen talan. Enligt lagförslagets 13 § kan käranden också efter det att den preciserade stämningsansökan har lämnats in till tingsrätten avgränsa käromålet så att det inte längre omfattar någon viss eller vissa gruppmedlemmars anspråk. En gruppmedlem som inte längre omfattas av talan kan då meddela domstolen att medlemmen som part önskar fortsätta rättegången i egen sak. Domstolen avskiljer då medlemmens yrkande för separat handläggning som egen talan. Efter att yrkandet har avskilts tillämpas i fråga om kostnadsansvaret de sedvanliga bestämmelserna i rättegångsbalken på parterna i tvisten. Man startar dock så att säga från rent bord i fråga om kostnaderna. De kostnader som uppstått före avskiljandet ersätts inom ramen för förfarandet med grupptalan.

18 §. Ändringssökande. I paragrafen föreskrivs om sökande av ändring. Enligt *1 mom.* har parterna, dvs. käranden och svaranden, rätt att genom besvär överklaga ett avgörande som meddelats med anledning av en grupptalan. Ändring söks genom besvär så som föreskrivs i rättegångsbalken.

Bestämmelsen i *1 mom.* gäller också avgöranden som meddelas med anledning av en

processinvändning. Även i dessa fall söks ändring genom parternas försorg i enlighet med bestämmelserna i rättegångsbalken. Enligt 16 kap. 3 § 3 mom. i rättegångsbalken får ett avgörande genom vilket en processinvändning har förkastats överklagas i samband med att ändring söks i tingsrättens dom eller slutliga beslut, om inte domstolen bestämmer att ändring skall sökas särskilt. Överklagandet av ett avgörande genom vilket en processinvändning som gäller förutsättningarna för grupptalan har förkastats utgör dock ett undantag från den ovan nämnda huvudregeln. Enligt paragrafens *2 mom.* får ett sådant avgörande i regel överklagas särskilt. Domstolen kan dock för att förhindra rättegången dröjsmål vid rättegången eller av något annat särskilt skäl bestämma att överklagande skall ske först i samband med att ändring söks i domen eller det slutliga beslutet i huvudsaken. På basis av bestämmelsen kan domstolen i en situation där en invändning är uppenbart ogrundad och har framställts främst i syfte att störa eller förhåla rättegången förhindra att ändring söks särskilt. Enligt det föreslagna förfarandet fattas det dock inte något särskilt beslut om handläggning av ett mål som grupptalan.

Enligt förslaget kan endast käranden söka ändring i domen på gruppens vägnar. Om käranden överklagar avgörandet, har en gruppmedlem inte självständig rätt att söka ändring i saken. Om käranden inte överklagar det avgörande som meddelats med anledning av grupptalan, har en gruppmedlem dock enligt *3 mom.* rätt att söka ändring i avgörandet för egen del. En gruppmedlem har samma möjlighet även i ett sådant fall när käranden överklagar avgörandet endast delvis och således inte till den del det gäller gruppmedlemmens yrkande.

Enligt bestämmelsen har en gruppmedlem rätt att inom 14 dagar från besvärstidens eller motbesvärstidens utgång söka ändring i avgörandet i sin egen sak. Gruppmedlemmen behöver inte anmäla missnöje med avgörandet. I fråga om tingsrättens avgörande skall besvärsskriften översändas till tingsrättens kansli inom 14 dagar från besvärstidens utgång. Besvärstiden är 30 + 14 dagar. Det är viktigt att gruppmedlemmarna har en skälig tid för att avfatta besvärsskriften. Eftersom det i praktiken inte förrän efter besvärstidens

utgång är klart om besvär anförs i fråga om tingsrättens avgörande, föreslås det att tiden på 14 dagar räknas från nämnda tidpunkt. Besvärstiden är inte beroende av om käranden har anmält missnöje med tingsrättens avgörande. Besvärstiden kunde vara kortare i de fall när käranden inte anmäler missnöje med tingsrättens avgörande. För klarhetens skull föreslås det dock att i paragrafen tas in endast en grund för beräkning av besvärstiden, som tillämpas på både tingsrättens och hovrättens avgöranden. Bestämmelsen skall även tillämpas på motbesvär. I övrigt tillämpas bestämmelserna i rättegångsbalken på ändringssökandet.

19 §. Ikraftträdande. I lagen föreslås en sedvanlig ikraftträdandebestämmelse.

1.2. Lag om ändring av lagen om Konsumentverket

2 §. Administrativ ställning. I lagen föreslås att paragrafens 1 mom. ändras så att den tekniskt motsvarar det skrivsätt som används i dag. I momentet föreslås inga ändringar i sak.

Enligt 2 mom. gäller befogenheterna för det ministerium som styr Konsumentverket inte Konsumentverket och konsumentombudsmannen i deras uppgift att övervaka att lagstiftningen iakttas eller konsumentombudsmannens bistående av konsumenter. Genom bestämmelsen betonas att konsumentombudsmannen och Konsumentverket är oberoende av det styrande ministeriet när de fattar beslut som hänför sig till uppgiften att övervaka att lagstiftningen iakttas. Det föreslås

att till momentet fogas ett omnämnande av att det styrande ministeriets befogenheter inte heller skall utsträcka sig till konsumentombudsmannens uppgift som kärke i tvistemål som handläggs som grupptalan.

9 a §. Grupptalan. För att konsumentombudsmannen skall kunna vara kärke i ett tvistemål som handläggs i form av en grupptalan bör lagen om Konsumentverket ändras. Det föreslås att till lagen fogas en ny paragraf enligt vilken konsumentombudsmannen kan fungera som kärke så som föreskrivs i lagen om grupptalan.

10 §. Ändringssökande. Enligt paragrafen får ändring inte sökas genom besvär i konsumentombudsmannens beslut i ärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet eller som gäller bistående av en konsument vid rättegången. Beslut om att väcka grupptalan fattas inte på ansökan, utan konsumentombudsmannen agerar självständigt i saken. Det finns således inte någon motpart för beslutets del. Beslutet inverkar inte direkt på någons rättigheter eller skyldigheter. För tydlighetens skull föreslås det dock att även beslut om att väcka grupptalan nämns i bestämmelsen om besvärstidsförbud.

2. Ikraftträdande

Lagarna avses träda i kraft ca tre månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag om grupptalan

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Tillämpningsområde

Denna lag tillämpas när ett sådant tvistemål mellan en konsument och en näringsidkare som omfattas av konsumentombudsmannens behörighet handläggs som grupptalan. Lagen tillämpas dock inte på tvistemål som gäller ett förfarande av en i värdepappersmarknads-lagen (495/1989) avsedd värdepappersemittent eller givare av ett offentligt köpeanbud.

Med *grupptalan* avses en talan som en kärande för som företrädare för en i talan definierad grupp så att domen i målet blir bindande även för gruppens medlemmar.

I fråga om handläggningen av grupptalan gäller utöver denna lag i tillämpliga delar vad som i övrigt föreskrivs om handläggning av tvistemål.

2 §

Förutsättningarna för grupptalan

Ett mål kan handläggas som grupptalan, om

1) flera personer har anspråk som grundar sig på gemensamma eller likartade omständigheter mot samma svarande,

2) handläggning som grupptalan är ändamålsenlig med beaktande av gruppens storlek, innehållet i yrkandena och bevisningen i målet, samt

3) gruppen är tillräckligt exakt definierad.

3 §

Behörig domstol

Tingsrätter som handlägger grupptalan är Åbo, Vasa, Kuopio, Helsingfors, Lahtis och Uleåborgs tingsrätter. Av de nämnda tingsrätterna är den behörig som finns inom samma hovrätts domkrets som den tingsrätt vid vilken svaranden skulle vara skyldig att svara på något av de yrkanden som framställs i grupptalan, om talan fördes separat.

4 §

Talerätt

Konsumentombudsmannen väcker som kärande grupptalan och utövar i målet talerätt som part.

5 §

Väckande av grupptalan

I stämningsansökan angående grupptalan skall anges:

- 1) den grupp som talan avser,
- 2) de yrkanden som är kända,
- 3) de omständigheter som yrkandena grundar sig på,

4) på vilken grund saken kan behandlas som grupptalan,

5) de för käranden kända omständigheter som har betydelse för prövningen av endast vissa gruppmedlemmars yrkanden,

6) i den mån det är möjligt, de bevis som käranden har för avsikt att lägga fram till stöd för sin talan och vad som skall styrkas med varje bevis,

7) ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader, om käranden anser detta befogat, samt

8) på vilka grunder domstolen är behörig.

Stämningsansökan skall även innehålla de uppgifter som avses i 5 kap. 2 § 2 mom. i rättegångsbalken. Stämningsansökan skall undertecknas av käranden eller, om käranden inte själv har uppsatt den, av den som har gjort det. Denna person skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort.

6 §

Underrättelse om att handläggning av grupptalan har inletts

Om talan inte har avvisats eller förkastats enligt 5 kap. 6 § i rättegångsbalken, skall domstolen utan dröjsmål innan stämning utfärdas underrätta parterna per post eller elektroniskt om att handläggningen av grupptalan har inletts och om den domare som ansvarar för förberedelsen. Domstolen skall dessutom sätta ut en tid för anmälan till gruppen. Domstolen kan av särskilda skäl förlänga tiden.

Käranden skall utan dröjsmål underrätta de gruppmedlemmar som den känner till om att målet är anhängigt. Underrättelsen skall sändas per post eller elektroniskt. Om underrättelsen inte kan sändas på nämnda sätt till samtliga gruppmedlemmar enligt definitionen av gruppen, kan grupptalan tillkännages i en eller flera tidningar eller på ett annat lämpligt sätt. Käranden skall sända underrättelsen också till svaranden.

7 §

Underrättelsens innehåll

Den underrättelse som käranden sänder skall innehålla

1) en kort beskrivning av saken och av de yrkanden som kommer att framställas,

2) en beskrivning av den grupp på vars vägnar talan har väckts,

3) kärandens kontaktuppgifter, samt

4) information om hur man anmäler sig till gruppen och om den tidsfrist som utsatts för anmälan.

I underrättelsen skall dessutom ges grundläggande information om grupptalan som rättegångsform, gruppmedlemmarnas ställning i rättegången, förlikning, rättsverkningarna av en dom med anledning av grupptalan, rätten att söka ändring och ansvaret för rättegångskostnader.

8 §

Medlemskap i gruppen

Den som enligt definitionen är gruppmedlem och som inom den utsatta tiden har tillställt käranden ett undertecknat skriftligt meddelande om sin önskan att delta i grupptalan hör till gruppen.

Om den som enligt definitionen är gruppmedlem anmäler sig till gruppen efter den utsatta tiden, men innan den preciserade stämningsansökan har getts in till domstolen, kan käranden av särskilda skäl godkänna honom eller henne som gruppmedlem.

9 §

Preciserad stämningsansökan

Käranden skall uppgöra en preciserad stämningsansökan av vilken framgår medlemmarnas namn och adress samt deras preciserade yrkanden och, om det är nödvändigt, de preciserade grunderna. Stämningsansökan skall ges in till domstolen inom en månad från den utsatta tiden för anmälan till gruppen. Domstolen kan av särskilda skäl förlänga tiden.

10 §

Stämning

Domstolen skall utan dröjsmål utfärda stämning efter att den mottagit den preciserade stämningsansökan.

I stämningen skall svaranden uppmanas att avge svaromål skriftligen. På utfärdande av stämning och avgivande av svaromål tillämpas i övrigt i tillämpliga delar vad som föreskrivs i 5 kap. 10—12 § i rättegångsbalken.

11 §

En gruppmedlems ställning

En gruppmedlem skall likställas med en part vid tillämpning av rättegångsbalkens bestämmelser om överlåtelse av föremålet för tvisten, domarjäv, verkningarna av anhängig rättegång, förening av käromål och hörande. En gruppmedlem skall framställa invändning om domarjäv så snart som möjligt efter det att medlemmen har fått veta vilka domare som deltar i handläggningen av målet. En gruppmedlem kan inte delta i rättegången som intervenient.

12 §

Utvidgning av talan

Medan förberedelsen pågår får käranden genom att ändra definitionen av gruppen utvidga talan till att omfatta också nya gruppmedlemmar, om detta kan ske utan att det avsevärt fördröjer sakens behandling eller medför oskäligen olägenheter för svaranden. Angående de nya medlemmarna skall i tillämpliga delar lämnas de uppgifter som avses i 5 §.

På ändring av kärandens yrkanden tillämpas 14 kap. 2 § i rättegångsbalken.

13 §

Avgränsning av talan

Om käranden återkallar talan i fråga om en gruppmedlems anspråk innan en preciserad stämningsansökan har lämnats in till tingsrätten, skall domstolen till denna del avskrivna målet.

Om käranden efter det att den preciserade stämningsansökan har getts in till tingsrätten avgränsar talan så att den inte längre omfattar någon viss gruppmedlems anspråk, skall domstolen sätta ut en tid inom vilken en

gruppmedlem kan meddela domstolen att han eller hon önskar att som part fortsätta rättegången i egen sak.

Om en gruppmedlem meddelar att han eller hon fortsätter rättegången som part, skall domstolen avskilja medlemmens yrkande för separat handläggning som egen talan och besluta om dess fortsatta handläggning. Domstolen kan på gruppmedlemmens begäran överföra det avskilda målet till en annan behörig domstol för handläggning, om det är ändamålsenligt med hänsyn till handläggningen av målet. Om rättegången inte fortsätter beträffande det ovan nämnda yrkandet, skall målet avskrivas till denna del.

14 §

Handläggning i undergrupper

Domstolen kan förordna att vissa gruppmedlemmars anspråk eller vissa frågor skall handläggas separat i undergrupper, om detta främjar en ändamålsenlig handläggning av saken.

15 §

Utträde ur gruppen

En gruppmedlem kan innan målet överförs till huvudförhandling träda ur gruppen genom att skriftligt meddela detta till domstolen eller dess kansli. Målet avskrivas då till den del det avser den medlem som trätt ur gruppen.

Efter det att målet har överförts till huvudförhandling kan en gruppmedlem endast med svarandens samtycke träda ur gruppen på det sätt som föreskrivs i 1 mom. Även i detta fall avskrivas målet till den del det avser den medlem som trätt ur gruppen. Sedan målet har förts till avgörande är det inte längre möjligt att träda ur gruppen.

16 §

Domens rättskraft

Domstolens avgörande är bindande för de

gruppmedlemmar som domstolen i sitt avgörande har meddelat att omfattas av det.

17 §

Rättegångskostnader

Angående rättegångskostnader gäller vad som föreskrivs i 21 kap. i rättegångsbalken.

En gruppmedlem svarar inte för rättegångskostnader. En gruppmedlem är dock skyldig att ersätta svaranden för de kostnader som medlemmen förorsakar genom ett förfarande som avses i 21 kap. 5 § i rättegångsbalken.

Om en gruppmedlems yrkande har avskilts för separat handläggning som egen talan, är medlemmen i egenskap av part ansvarig för sådana rättegångskostnader som uppkommit efter avskiljandet.

18 §

Ändringssökande

Parterna har rätt att i enlighet med rättegångsbalken genom besvär överklaga ett

avgörande som meddelats med anledning av en grupptalan.

Ett avgörande genom vilket en processinvändning som gäller förutsättningarna för grupptalan har förkastats får överklagas särskilt, om inte domstolen för att förhindra obefogat dröjsmål eller av något annat särskilt skäl bestämmer att avgörandet skall överklagas i samband med att ändring söks i domen eller det slutliga beslutet i huvudsaken.

Om käranden inte överklagar ett avgörande som meddelats med anledning av grupptalan, har en gruppmedlem rätt att inom 14 dagar från besvärstidens eller motbesvärstidens utgång söka ändring i avgörandet i sin egen sak. Gruppmedlemmen behöver inte anmäla missnöje med avgörandet. I övrigt tillämpas rättegångsbalken på ändringssökandet.

19 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den

20 .

2.

Lag

om ändring av lagen om Konsumentverket

I enlighet med riksdagens beslut *ändras* i lagen av den 18 december 1998 om Konsumentverket (1056/1998) 2 och 10 §, av dem 10 § sådan den lyder i lag 1534/2001, samt *fogas* till lagen en ny 9 a § som följer:

2 §

Administrativ ställning

Styrningen av och tillsynen över Konsumentverket ankommer på handels- och industriministeriet. Ministeriet kan också ge Konsumentverket uppdrag i ärenden som hör

till verkets verksamhetsområde.

Vad som bestäms i 1 mom. gäller inte Konsumentverket och konsumentombudsmannen i deras uppgift att som myndighet övervaka att lagstiftningen iakttas eller konsumentombudsmannens bistående av konsumenter enligt 9 § eller förande av grupp-talan enligt 9 a §.

9 a §

Grupptalan

Konsumentombudsmannen kan väcka grupp-talan enligt vad som närmare föreskrivs i lagen om grupp-talan (/).

10 §

Ändringssökande

I konsumentombudsmannens beslut i ären-den som hör till marknadsdomstolens be-hörighet eller som gäller bistående av ko-nsumenter enligt 9 § eller väckande av grupp-talan enligt 9 a § får ändring inte sökas genom besvär. I fråga om sökande av ändring gäller i övrigt vad som föreskrivs i förvalt-ningsprocesslagen (586/1996) eller i någon annan lag.

_____ Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 29 september 2006

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Leena Luhtanen*

2.

Lag**om ändring av lagen om Konsumentverket**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 18 december 1998 om Konsumentverket (1056/1998) 2 och 10 §, av
dem 10 § sådan den lyder i lag 1534/2001, samt
fogas till lagen en ny 9 a § som följer:

Gällande lydelse

2 §

Administrativ ställning

Styrningen av och tillsynen över Konsumentverket ankommer på *det ministerium som anges i reglementet för statsrådet (1522/1995)*. Ministeriet kan också ge Konsumentverket uppdrag i ärenden som hör till verkets verksamhetsområde.

Vad som bestäms i 1 mom. gäller inte Konsumentverket och konsumentombudsmannen i deras uppgift att som myndighet övervaka att lagstiftningen iakttas eller konsumentombudsmannens bistående av konsumenter enligt 9 §.

Föreslagen lydelse

2 §

Administrativ ställning

Styrningen av och tillsynen över Konsumentverket ankommer på *handels- och industriministeriet*. Ministeriet kan också ge Konsumentverket uppdrag i ärenden som hör till verkets verksamhetsområde.

Vad som bestäms i 1 mom. gäller inte Konsumentverket och konsumentombudsmannen i deras uppgift att som myndighet övervaka att lagstiftningen iakttas eller konsumentombudsmannens bistående av konsumenter enligt 9 § *eller förande av grupp-talan enligt 9 a §*.

9 a §

Grupptalan

Konsumentombudsmannen kan väcka grupptalan enligt vad som närmare föreskrivs i lagen om grupptalan (/).

Gällande lydelse

10 §

Ändringssökande

I konsumentombudsmannens beslut i ärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet eller som gäller bistående av konsumenter enligt 9 § får ändring inte sökas genom besvär. I fråga om sökande av ändring gäller i övrigt vad som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen (586/1996) eller i någon annan lag.

Föreslagen lydelse

10 §

Ändringssökande

I konsumentombudsmannens beslut i ärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet eller som gäller bistående av konsumenter enligt 9 § *eller väckande av grupptalan enligt 9 a §* får ändring inte sökas genom besvär. I fråga om sökande av ändring gäller i övrigt vad som föreskrivs i förvaltningsprocesslagen (586/1996) eller i någon annan lag.

Denna lag träder i kraft den _____ *20* .